

זכרון

עלוי

רשומות לתולדות אישים וקהלות, אגרות ומסמכים
בהוצאת מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה
בית 'חוג חתם סופר' שיכון ה'

רח' בית יוסף 11 בני ברק - דוא"ל: 3446@okmail.co.il

עלה 10

בס"ד. ו' כסלו תשע"ו

בגליון:

- ב** חברת 'תומכי תורה' באמריקא
והפולמוס סביב הפצת קופות צדקה מטעמה / קובץ מכתבים
מרבני ארץ הגר בשנת תרפ"ח / על החברה ועסקניה
- מא** הגאון רבי יצחק ראכליטץ אב"ד בערעגסאז
לתולדותיו וצאצאיו - מהרב י.ב. ווייס
- מז** חותניו של רבי יעקב אשר קאפף
לתולדות רבי אלחנן טעננבוים ורבי יחזקאל הארטמאן, בית אבותיהם
וצאצאיהם - מהרב י.מ. שטעסל / אגרת מרבי גרשון מאיר גולדברגר
אל ה'יריעות שלמה'
- נה** משפחת הירשפלד בווייצען (א)
לתולדות רבי יהודה ליב הירשפלד, אביו רבי אברהם הירשפלד
וצאצאיהם - מהרב ב. פריינד
- עו** עוללות
מלמד הונגרי שמוצאו מליטא - הרב א. שפירא / הנהגת ה'דברי
חיים' בעניית אמן - הרב א. וויינברגר / הלימודים בבתי"ס בשבת -
הרב ב. אבערלאנדער / משפחת אבעלעס - הרב מ.מ.
יאקאבאוויטש, הרב מ.מ. עקשטיין / רבי חיים יעקב קטינא - הרב
י.א. טעסלער / לימוד לשון נכרית - הרב א. מערמעלשטיין /
השלמות - על רבי יהודה הערמאן, רבי בנימין זאב ענגעלסראטה,
רבי חיים יצחק הכהן לעפקאוויטש

חברת 'תומכי תורה' באמעריקא הפולמוס סביב הפצת קופות צדקה מטעמה

החברה נוסדה כנראה בשנת תרפ"ד או בתחלת תרפ"ה. "במעלת העיר נויארק התאספו בעלי לב אחדים, בעלי בתים חניכי ישיבה האונגארית, והחליטו לבא לעזרת בנים... האלו. אמרו ועשו, יסדו 'אגודת תומכי תורה' למען חלילה לא תשתכח תורה בישראל מחוץ לפוילען וארץ ישראל. יסדו אגודה, פתחו משרד, בחרו במזכיר אשר ינהל העסקים, שכרו סופרת, והעבודה התחילה. מעט כסף, מעט מאד כבר נקבץ, ובעת יופיעו הדברים האלו בודאי כבר נשלחה תמיכה, אפילו אם רק מועטה, לישיבות... כסלו תרפ"ה" (אפריון תרפ"ה עמ' 92).

בתיאור על רבי מנחם מענדל עקשטיין בשנת תרפ"ו: "פה באמריקה הוא עסוק ברבנות, יושב הוא על כסא חברת עץ חיים אנשי אונגארן בנויארק, וגם מנהל [מזכיר] הוא את חברת תומכי תורה, אשר יסדו לכבוד הרב דר. קליין, לתמוך בחורי הישיבות באונגאריה ולהקל עליהם לימוד התורה. מבקר הוא קיבוצים היהודים האונגרים ותובע עלבון התורה ודורש 'דמים', וכבר עלה בידו לעמוד להם, לתלמידי הישיבות באונגריה, ולהיות להם לעזר ולסיוע" (אפריון כסלו תרפ"ו עמ' 141). בסוף ימיו כיהן רבי מנחם מענדל כרב בקליוולאנד עד לפטירתו 'ניסן תש"ו.

בשנה הנ"ל
"בשנת
תרפ"ו נקרא

נקראתי עם איזה רבנים מנהלי ישיבות גדולות לעיר הבירה בודאפעסט יע"א, מטעם חבורת תומכי תורה שבאמעריקא הצפונית, אשר שלחה צירים נכבדים שמה, למען ידעו מהות חינוך הישיבות שבמדינתנו, והציעו לפנינו השקפתם באופני הלימוד וההסתדרות... " (שו"ת מהר"ם בריסק ח"ב בהקדמה, ראה עוד שם).

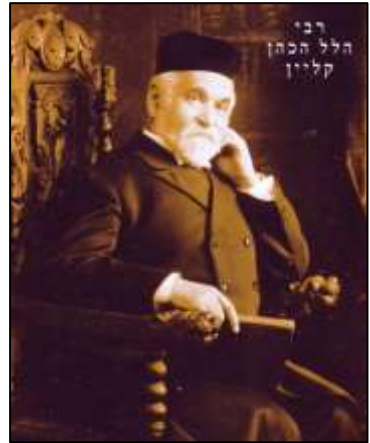
מייסד החברה הוא רבי הלל הכהן קליין, תלמידו של ה'כתב סופר', שהיה גם מייסדה של משרד כולל

אונגארן 'כולל שומרי החומות' באמעריקא. בתיאור על דמותו עם פטירתו בן פ"ב שנה ביום ו' ניסן תרפ"ו מצאנו: "הנפטר בא לאמריקה בשנת תרנ"א בהשתדלות הרב הכולל ר' יעקב יוסף ז"ל, ומיד נעשה ליד ימינו. בקהלה אונגארית 'אוהב צדק' שימש בתור רב ומנהיג... בני אונגריה משחו אותו למלך עליהם, מעצמם, ועל פיו עשו בכל דבר דתי, השפעתו עליהם היה גדול מאד. והאמת צריך להאמר, כי בני אונגריה רחשו לו כבוד מלכים... מי שלא ראה הכבוד שהנחילו אותו בני ארצו לכל עת מצא, לא ראה כבוד מימיו... ממש קדוש היה בעיניהם".

"שלושים וחמש שנה היה נשיא הכולל האונגרי באמריקה, מורשה קהלת שומרי החומות בירושלים, גם היה נשיא חברת תומכי תורה לעזור בתי אולפנא לתורה באונגריה... לפני חודש ימים ישב בראש חבורה רוממה ובלב שמח לקח חלק בחגיגה נאה אשר ערכו לכבודו מעריציו בחברת כולל שומרי החומות. מכל

הארץ באו מוקיריו לשמוח אתו, לשמחו ולהטיב לבו. ספר תורה נתנו לו אז במתנה בתור אות כבוד, ספר בו קרא החתם סופר בשעתו..." (אפריון תרפ"ו עמ' 158-161).

לאחר פטירתו החלה החברה להפיץ קופות צדקה מטעמה בבתי בני ישראל באמעריקא, ועל כך הגיבו בכולל שומרי החומות שיש בזה משום השגת גבול, בחששם

שיתמעטו הכנסותיה ויקופחו עלי"ז עניי ארה"ק. תומכי תורה פנתה בשנת תרפ"ח לרבני ארץ הגר שיפסקו בנידון. הם העתיקו את המכתבים שקיבלו (באופן חלקי

בדרך כלל) שבהם הביעו הרבנים את הסכמתם להפיץ את הקופות, וצירפו בסופו את מכתבם של ממוני הכולל בירושלים משנת תרפ"ט ובשוליו שורותיו של הגר"ח זוננפלד, בהם הם מביעים את התנגדותם להפצת הקופות. וכן את תשובתו של יו"ר החברה רבי לייביש בארגעניכט [ראה עליו עוד להלן בסוף המאמר], המגולל את ההיסטוריה של ייסוד וניהול החברה, וחלקו של רבי הלל קליין בייסודה.

צילום קונטרס זה (בכתב יד, כנראה בסטנסיל) קבלנו מהרב יוסף סג"ל שישא רב ומו"ץ בלונדון – באמצעות הרב יו"ט ליפמן ראקאוו רב ביהמ"ד היכל התורה בלונדון – מעזבון אביו הרבני מו"ה אברהם סג"ל שישא ז"ל, ותשוה"ל. העתקנו את הקונטרס כמו שהוא, סוגריים מהוקצעות הוא במקור, סוגריים מרובעות הוא מה שהוספנו. סוף הקונטרס, דהיינו המכתבים מממוני הכולל, הגר"ח ז"פ ור"ל בארגעניכט הם באידיש-דייטש, ותורגמו ללה"ק ע"י הרב שלמה יהודה הכהן שפיצר.

מלבד העסקנים של החברה שכבר הזכרו, יש לציין בין השאר גם את רבי ישע"י סג"ל ליוויא ממלא מקום ש"ב רבי הלל בקהלת אוהב צדק [נפטר בן נ' שנה ו' חשון תרצ"א], רבי אברהם צבי ב"ר משה פרידמן ששימש כמזכיר החברה [כנראה שהוא המעתיק של המכתבים. תלמידם של ה'נטע שורק' מטשאטה ו'מהר"ם סופר'

מטיסא-פירעד], רבי **משה ויינברגר** רב בניו-יורק ופילדלפיה [נפטר ז' ניסן ת"ש. מחבר הרבה ספרים], רבי **ישראל גרוסמן**, רבי **משה קלאפטור** [תלמיד רבי יהושע ברוך רייניץ אב"ד טשעטשאוויץ, שפעם בעת השיעור הגיב לו: "דוא לערנטס בעסער פאן מיר, איך וויל דוא זאלסט פארלערנען, איך וויל דך צוהערן". שם התחבר עם בעל ה'מי יהודה' מטשאטה שהעיד עליו: "דער פלייס פאן ר' משה קלאפטער האט מיך ב"ה פיר איין למדן געמאכט".

לאחר מכן למד בישיבת ה'נטע שורק' מטשאטה. גדול בתורה, ועמד במו"מ של הלכה עם הרבה מגדולי זמנו. "אשר השתדל כל ימי חייו עבור ת"ח וגדולי ישראל בכל פינות העולם". נפטר י"ח כסלו תש"ב, רבי **בנימין הכהן רייך**, ורבי **אלי יונג** רב בניו-יורק ששימש בשנים היותר מאוחרות כנשיא החברה [נזכר עוד להלן בסוף המאמר].

*

הר"ר **אברהם פוקס** בספרו 'ישיבות הונגריה בגלותן ובחורבנן' חלק שני השתמש רבות בחומר של החברה שהגיע לידינו, ואף פירסם בין דפי הספר קרוב למאה צילומים ממכתבי מרביצי התורה בארץ הגר אל חברת תומכי תורה שבהם מביעים את תודתם על העזרה שקבלו. בנוסף נשארו ברשותו צילומים נוספים שלא פורסמו, חלקם מסר לידינו, ומתוך זה אנו מפרסמים בהמשך צילומים של כמה מכתבים, בנוסף למה שהגיע לידינו גם מהר"ר **נתן כהנא**. כן נביע תודה להרב אשר לעמל לאווי ולשאר חברי 'מרכז מורשת אמעריקא', שסייעו באיסוף חומר ותמונות הקשורים להרבנים והבעלי-בתים עסקני חברת תומכי תורה בארה"ב.

*

הקונטרס מחברת 'תומכי תורה' בברוקלין

ב"ה. העתקה ממכתבי תשובת הרבנים הגאונים אשר בארצות הונגארי הישנה [דהיינו 'הונגריה הגדולה' כפי שהיתה לפני מלחמת עולם הראשונה] על שאלתנו אם יש איזהו צד איסור לקבוע **קופות** של צדקה מחברה **תומכי תורה** בבתי אחב"י בארצות הברית ובעירנו ק"ק ניויארק! היא החבר' תומכי תורה אשר יסדה וכוננה כ"ק אדומ"ו הגה"צ רבינו **הלל הכהן זצ"ל ד"ר קליין**, למען החיות הני אלפי בחורי חמד בהישיבות ונערי בתי תלמוד תורה, הרעבים וצמאים, ערומים וגם יחפים לומדים תוה"ק בשקידה, בקדושה ובטהרה, וסובלים **חרפת רעב** וחוסר כל.

ויען כי מנהלי וראשי משרד **כולל שומרי החומות** בעירנו רחוב 10 יצאו בקול מחאה והתראה לנגדנו, לרגל טענותם "כי קופות של ח' תומכי תורה יזיקו לקופות רמב"ן אשר לכוללנו שוה"ח", אשר על כן שאלנו ועשינו כאשר יעצו עפ"י **דין תורה** וכאשר צוו עלינו הרבנים הגאונים תופשי הישיבות!.

[א]

מהגאון הישיש זקן הרבנים יעמ"ש ר' **מרדכי ליב ווינקלער** שליט"א אב"ד ה' **מאדע יע"א** [בעל ה'לבושי מרדכי']

ב"ה אול"י ג' פרשת חקת תפר"ח לפ"ק מאד.

לכבוד כו' כו' אשר בראש ח' תומכי תורה כו' בק"ק עיר נעוויארק יצ"ו

אחרי מבא דרך ברכה פני הדר"כ הננו במודע ורב תודה לאמר, כי מכתב קונטרס

היקר והנכבד בא לידי מלא מליצה בטעמים ונמוקי' בענין העמדת קופות בבתי המתנדבים, כי יתנו ברכת נדבתם למען טובת הישיבות ות"ת אשר בארצנו מדינת אונגארן הישנה, ודעת לנבון נקל כי כזה וכיו"ב לא יזיק ולא יפסיד לקופת רמב"ן, כמו שארות חברות בכל אתר ואתר אשר להם קופות קופות, ולא נשמע מעולם כי גורם ח"ו איז' הפסד

[ב]

מהגאון הצ' כו' כו' ר' חיים אלעזר שפירא שליט"א אב"ד ק"ק מונקאטש יע"א
[בעל 'מנחת אלעזר']

אל יקרת כבוד כו' כו' עוסקין בצרכי ציבור באמונה כו' כו' כהני ושלוחי דרחמנא
וידן בח' הנעלה כו' כו'

מכתבכם הראשונה וגם השני' בצירוף צרור כסף סך... כו' כו' {ואחר דבריו בלבת אש
טהורה ומספרים מגודל העוני והלחץ בשיבתו הרמה, ומתאונן דרך כלל על מצב הבני
ישיבות כי ברע. – אומר וזה לשונו הטהור: }

ומעתה תשובת שאלתכם נפתר ממילא! **עליכם** חוב קודש קדשים רובץ לעשות כל
תצדקי דיכולים למיעבד, עליכם **החוב** מוטל לפקח ולהשגיח על קיום מוסדות
התורה הקדושה, ואתם אל תראו ואל תחתו מקולות המוראים אתכם, הלא גדולה

עברה לשמה ממצוה
שלא לשמה, ומה גם
כי זהו בכלל ברי ושמה
ברי עדיף, כי מוסדות
ולמוד התורה רבים
יתעזרו על ידכם
בודאי, ונזק אם יגיע
להכולל היא ספק אחד
מני אלף, ובמקום אשר
מנגדו ומנגדי התורה
עובדים בכל כלי קרב
בכח השטן, אנו

מתעכבים בשאלות ובדרישות וחקירות שונות, והלא קייל"ן בדרבנן עבדינן עובדא
ואח"כ מותבינן תיובתא, ואם יש להכולל איזה דו"ד על גרמת היזק אזי לא יפסידו
את תביעתם גם אחרי אשר אתם תהי' מן הזריזין המקדימין, גם אח"כ יוכל לתבוע
איזהו אחוזין מהכנסתכם כו' כו' והנה חס והס מלעמוד בידיים חבוקת ולראות
בהשריפה הריסת בתי ת"ת כו' כו'.

{ והנה מסיים בכתב ידו ממש על חצי גליון וז"ל: }

הן יותר מהכתוב בזה, כתוב על לוח לבי, לא יתואר בחרט עלי גליון, גודל ערך
ונחיצת המצוה רבה להצלת יתר הפליטה, וכל מה שכתבו בזה אמת וצדק כו' כו'.
ידיכם דורש שלומכם וטובכם כל הימים

בישיבות, וגם אם ח"ו יתנו ח' פשוט הוא שאין בזה ממש, כי כל המנד' שלא כדין, אין נידוי שלו נידוי, ופשוט בעיני שח"ו לא נחשדו אנשי א"י ע"ז לנדות שלא כדין. קצור כללו של דבר **אדרבה** מצוה רבה שתתנו קופות בכל מקום שידכם מגיע לצורך הספקת בחורים עניים הלומדים בישיבות. חזקו ואמצו אל תראו ואל תערצו וד' יהי עמכם כו' כו' כו' ידידכם כו'

שמעון גרינפעלד

[ה]

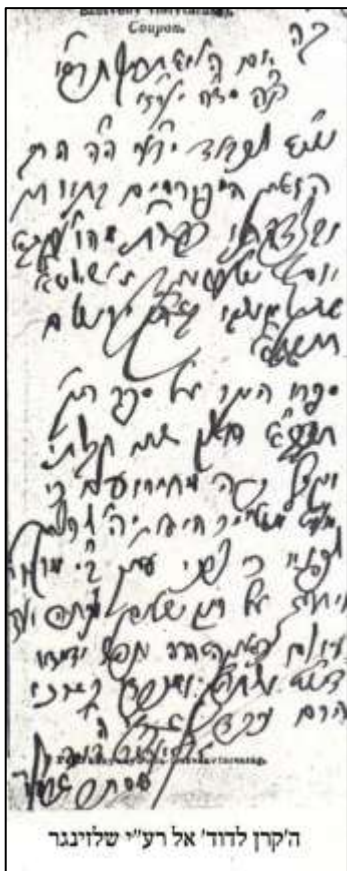
מהגאון כו' ר' אליעזר דוד זצ"ל גר"ו אב"ד סאטמאר

[בעל 'קרן לדוד'] איזה שבועות טרם שבחלכ"ח

ב"ה לסדר תזריע תרפ"ח לפ"ק

ישאו שאון ימים שלום, וגלי מים ברכה כו' כו' ובראשם האיש חי רב פעלים ומוכתר

בנימוסין כמו"ה ר' לייבוש בארגעניכט שליט"א כו'

מזמור לתודה נריע על תרומת הכסף ... אשר הוזל מאתכם לטובת מוסדותנו ישות"ת אשר באמת פגע אותנו בצוק העתים, לדאבוננו נתרועע מעמדנו הגשמי עד קצה האחרון ואפילו סך קטן כזה {75.00} החי' אותנו בנשימה האחרונה מלהתמוטט ח"ו.

כן יהי רעו' מן קדם שמי' שתצליחו בשליחתכם שלוחי מצוה ואל תזקו מהעכובים המתרוממים נגדכם כהרים, כי מפני עבודה קדושה כזו בודאי ההרים תמוטנו והגבעות ימושנה, ותלכו בדרך סלולה כו' כו' ותקותנו חזקה שתתעמלו ותתאמצו להרים נס החברה על גבעות עולם כו' כו' אמן.

והשאלה אדות לקבוע הקופות בבתי אחב"י, איני רואה בזה שום השגת גבול לקופת כושהח"מ ואי אפשר על זה לקב[ו]ל כלום, והטעמים שלכם צדקו מאוד מאוד, כי מטרתם של הקופות ערכם שוה ואין לאחד זכות יתר שאת מאחרות, ותעשו כפי בינתכם וחפץ ד' בידכם יצליח כו'. ואסיים בברכת תודה על העבר ותפלה לדוד על העתיד כו' כו' ידידכם מכבדכם ומוקירכם כערכם הרם כו' כו'

הק' אליעזר דוד גר"ו

[1]

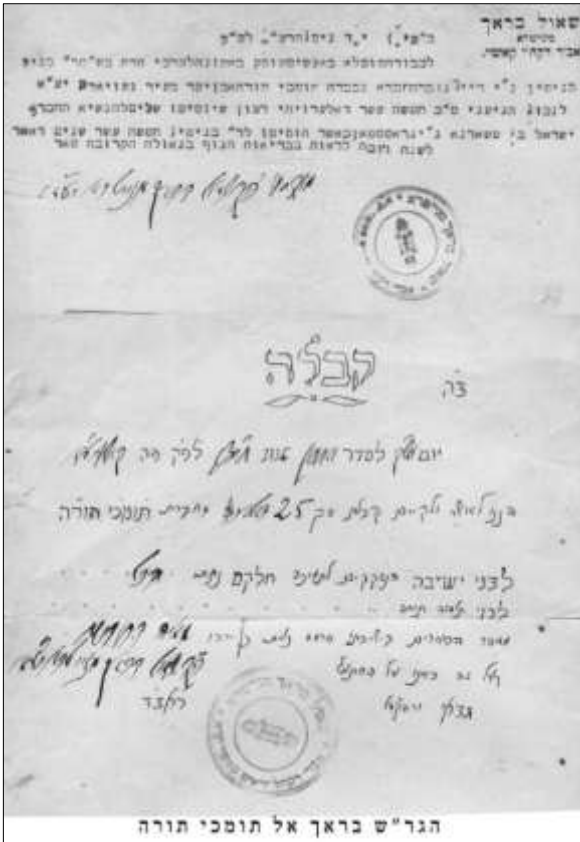
מהגאון כו' מו"ה ר' שאול שליט"א בראך

אב"ד ק"ק קאשא (קאשווי) יע"א [בעל משמרת אלעזר ושא"ס]

י"ג ניסן תרפ"ח

לכבוד הממונים היקרים עוסקים באמונה להרמת קרן התורה והיראה ח' תומכי תורה
בנעוויארק יע"א

לוטה פה שובר כו'. וע"ד
שאלתכם אם לקבוע קופות
בבתים לצרכי חברה זה.
לערך שנה כתב אלי רב גדול
אחד מרוסינסקא, שהב"י
והאלשי"ך גזרו שלא לחלק
קופות בבתים רק לעניי ארץ
ישר', ולא השבתיו מאומה,
כי טעות גדול טעה, ומעולם
לא נאמר בגזרתם יותר מזה,
שמה שנודרים לזכות מצוות
ר"מ בה"נ אסור ליקח ממעות
אלה לצרכי מצות אחרות,
והם מוקדשים רק לעניי ארץ
הקדושה. אולם בדורות
האחרונים קמו הגאונים
מו"ה ר' יצחק אלחנן זצ"ל
מקאוונא, ומו"ה רבי נפתלי
צבי זצ"ל בערלין אב"ד ק"ק
וולאזין, וכתבו וז"ל "הננו
בתשובה על שאלתכם
הנכבדה בנוגע לקופת אה"ק

ערי תקנת הגאונים זכו בקביעת ביקסען רק עניי אה"ק המכונה רמבעה"נ, ואין
רשות לשנות צדקה לקבוע ביקסען, וכן הננו מקפיד בארצינו ובעירי, וחלילה לעבור
על תקנת הגאונים, ומה גם לפי מצב אה"ק בימינו אלה העטופים ברעב ר"ל כו', לכן
חלילה לשום צדקה לקבוע ביקסען, אבל ביקסען כבר זכו בהם עניי אה"ק, אשר
כבר נפסק הדין שיש להם גם דין עניי עירך, ובטח שארית ישראל לא יעשו עולה
וכו". כן נדפס בלוח השנתי, אשר לכולל שומרי החומות בקונטרס מזכרת.

והדבר פלא שיאמרו כן בשם תקנת קדמונים, ואין זכר מזה, אולי הם הוסיפו בימיהם ובמקומם לצורך שעה? אולם בין כך ובין כך גדולי ארצינו לא הבינו כן – ואם גזרו, לא נתפשטה גזירתם – אצלינו, ומי לנו גדול בדור האחרון מהגאון הקדוש מו"ה יודא זצ"ל גרינוואלד אב"ד דק"ק סאטמאר שעשה לחוק קבוע שיהי' בכל בית ביקס של צדקה לצורך תלמוד תורה, וכן צוה בצואתו שלא ישתנה תיקון זה לעולם. ומכש"כ במדינתכם שכתבתם שיש ביקסען הרבה לכל מיני צדקה, וכי יהי' תלמוד ת' גרוע מכולן?

ע"כ לדעתי חיוב לחלק קופות לצורך ת"ת, אבל גם חיוב לחקור אם הני דברים הנדפסים בקונטרס מזכרת הנ"ל הם ממש לשון הגאונים והחלטתם באיזה מחוז רוסיש פולין, ואז אם יש אנשים משם בניויארק שעושים כרצון הגאונים הנ"ל ואין

מחזיקים רק קופות רמבעה"נ, אין להעבירם על דעתם, ויחזיקו במנהגם. ובני מדינתנו שראו בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות בצד קופות רמבעה"נ הרבה קופות לצרכי אחרים יחזיקו במנהגם ויקוים כי יתנו בגויים עתה אקבצם.

מוקירכם כו' כו'

הק' שאול בראך מנייטרא יע"א

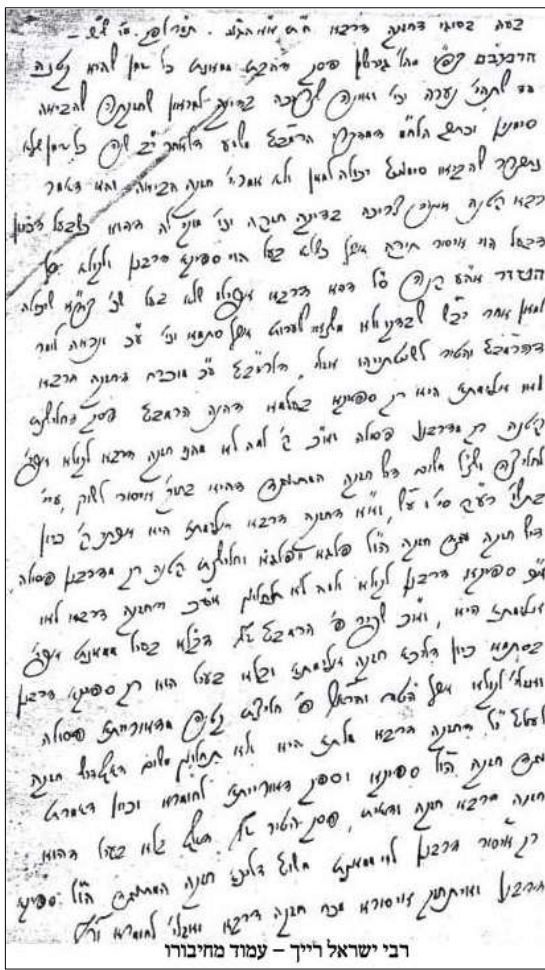
[ז]

מהגאון כו' מו"ה ר' ישראל רייך שליט"א בן הרה"ג הישיש מו"ה ר' קאפל שליט"א אב"ד באטארקעז [בעל מנחת ישראל]

ב"ה ר"ח מנחם אב תפר"ח באטארקעזי יע"א

יראה בנחמה כו' ובראשם הגביר המפורסים לשם ולתהלה כו' מו"ה לייבוש בארגעניכט נ"י כו' כו'

{ הרב הגאון הנ"ל הביא לנו תשורה בירור הדין עפ"י שיטת פוסקים

דבי ישראל רייך - עמוד מחיבורו

ראשונים ואחרונים וע"ד פילפול וחלק השקל' וטר' בעשרה מאמרות, והן המה דבריו בחתימת אגרתו:}

ובפרט כי לפי דברי מעלתכם בלאה"נ כבר עשו אחרים כמותם, והעמידו קופות שונות היראים ולא שייכים טעמים הנ"ל, ולא יגרע נחלת התומכי תורה מלעשות פעלים לתורה, ולפיע"ד בני א"י גופייהו יהיה ניחא להם בכך, והלוא אי אפשר לסבב הבתים במחיצות של ברזל שלא יקבצו גם לצורך מצות אחרות. וחזקו ואמצו, וחפץ ד' בידכם יצליח כו' כו' ... מול כבודכם הרמה באמירת תודה בשם תלמידי ה"י.

הק' ישראל רייך רב דפה

[ח]

מהגאון כו' מו"ה אשר אנשיל ווייס שליט"א

אב"ד ק"ק סילאד נאדיפאלו [בעל שמן למנחה]

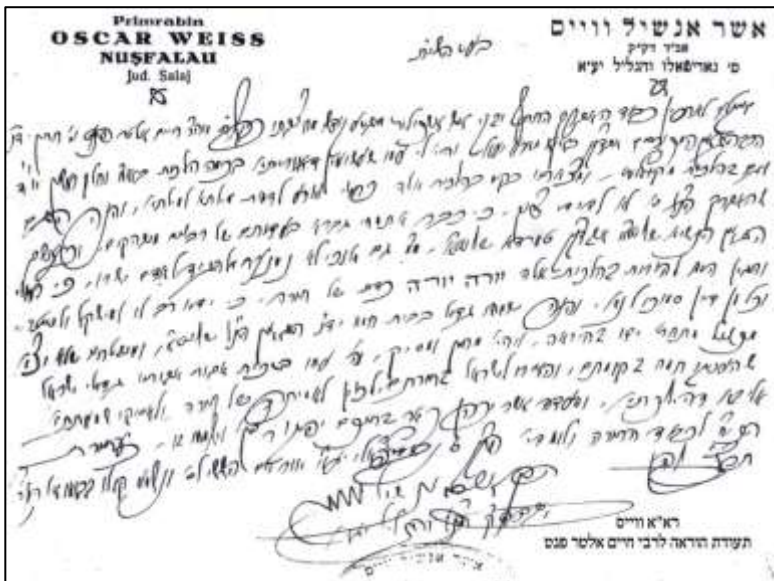
ב"ה לסדר ביותר צריך לזרו, החודש אשר בו ישועות מקופות תפר"ח לפ"ק

חג המצות תחוגו בשמח' ובכשרות ובדיצות כו' כו' תפארת ישורון העומדים לנס

ולתפארת כו' ובראשם הקצין הנכבד והמפורסים כו' מו"ה ר' לייבוש בארגעניכט נ"י

אחדשה"ט כו' תקבלו בזה תודה עמוקה מעומק לבבנו, בשם תלמידי כו' לומדי תורה מתוך לחץ ודחק, עבור הסך ... ותזכו למצות כו' ואשריכם ואשרי חלקכם בזה ובב' כי אזרתם חיים לאקמא שכינתא מעפרא ד' עמכם...

ובדבר אשר הצעתם לפני חכמי אונגארן הישנה, אודות טו"ת של פקידי כולל

שוהח"מ אשר רוצים למנוע קביעת הקופות, כי ע"ז יגרמו ח"ו היזיקות לקופת רמבעה"נ, הנה היה בדעתי בהשקפה ראשונה לבא בארוכ' על מכתב קדשכם כו' כו' ע"כ אגלה ענ"ד רק בקיצור נמרץ, שמצאתי דבר זה נכון לקבוע קופות לתומכי תורה וטענותיכם צודקות. ועובדא ידענא, שהייתי בשנת תרע"ג העל"ט לקבל פני אדומ"ר הגה"ק מסאטמאר ז"ע מחבר שבט יהודא, שאלתיו אם מותר לקבוע פה קופות לתלמוד ת' דפה. והשיב לו שהוא קבע קופות בעירו לתלמוד תורה, ואם הגם מתחלה התרעמו עליו הגה"צ מנהלי כולל שוהח"מ בירושלים עיה"ק תובב"א, ואח"כ נוכחו לדעת, שחיז[ו]ק התורה לת"ת וישיבות גורמים חיזוק גדול להכולל, כי אם אין גדיים אין תישים ח"א. ומובן מאליו, שמקופות הקבועות לקרן היסוד כו' לעולם לא תצמח חיזוק להכולל, ולישוב הישן, רק ע"י חיזוק התורה, ולאמץ ברכים כושלות, אפשר לקוות ישועה להכולל ולישוב הישן, כי באמת הכוללים בירושלים עה"ק המה שמה המבצר האחרון של היהדות, מ"מ גם להמבצר צריכים אנשי חיל אשר ישגיחו עליו כו'. לכן גם אני אמטי שיבא מכשורא בדבר היתר לקבוע קופות, ואקוה שבחסד עליון ית"ש אזכה להיות בירושלים עה"ק כו' ואדבר עם הג' ראשי הכולל כו', ואקוה שברוב צדקתם וחכמתם בין יבינו את אשר לפניכם, שלא להתנגד לדבר הנשגב הזה כו' כו'.

הק' אשר אנשיל ווייס, אב"ד הנ"ל והגליל

[ט]

מהגאון כו' מו"ה יוסף יונה צבי הלוי האראוויץ שליט"א

אב"ד ק"ק אונצדארף יע"א

ב"ה ח' למב"י אונצדארף תפר"ח לפ"ק

אל הוד מעלת כו' העושים קיבוץ וריבוץ לתורה, שומרים את דרך עץ החיים לתמוך תורת מלך חי"ק כו'

{ אחרי אשר הג' הנ"ל תופש הישיבה הגדולה לאלקים, ירושה ומורשה מזקיני מר"ן הגאון הק' זצ"ל (בעל ה'באר שמואל' מאונסדארף): מתאר גודל הלחץ והדחק השוררים ומקננים בישיבו הרמה, משיב על שאלתנו כזה: }

ומפני זה טובה כפולה ומכופלת לח' תומכי תורה עלינו, וישכר כחכם כו'. ועל אודות שאלתם האם יש חשש ופקפוק מדינא על קביעת קופות לטובת חברתם. הנה אנחנו לא נדע שום עיכוב בדבר מצד הדין, כי כל אזהרות אשר נתנו רבותינו הקדושים אשר בארץ החיים המה ז"ע בדבר צדקת עניי ארץ ישראל היא רק נגד השנות צדקה זו (רמבעה"נ) לצדקה אחרת, אמנם בדבר קביעות הקופות לא ראינו ולא שמענו שום איסור, ועל המוסיף איסורים וגזרות עליו להביא ראיה. ופוק חזי מה עמא דבר, כי בארצינו כל מוסדות החרדים נוהגים היתר בזה, כמו קרן התורה כו' ושאר חברות הגרות למשמעת התורה. (ח' בק"ח החרדית בקאשוי) כו'.

יוסף יונה צבי הלוי הורוויץ אב"ד וריש מתיבתא בק"ק הנ"ל

[י]

מהרב הגאון כו' מו"ה אשר לעמל סג"ל שפיטצער שליט"א אב"ד קירכדורף יע"א

ב"ה עש"ק נשא תרפ"ח

אל אצילי ב"י ת"ת כו' כו'

{רק השייך לענין אעתיק, וז"ל:}

ולפי ע"ד אין ביד הכולל למחות עפ"י דין תורה ובפרט חברה אשר כל מגמתה לחזק ברכים כושלות תומכי דאורייתא, כי לפענ"ד אם יש איזה דין קדימה בענין קופות אז לחברה תומכי תורה משפט הבכורה, כי אמרו חכז"ל אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין ביהמ"ק, ועוד אמרו חכז"ל שעזר' הסופר לא עלה מבבל לארץ

ישראל לבנין המקדש

כל זמן שרבו ברוך בן

נרי' היה חי בבבל

כו', כי גדולה תלמוד

תור' יותר ממצות

ישוב ארץ ישראל

"ובנין המקדש". ועוד

אמרו חכז"ל גדול

תלמוד תורה יותר

מהצלת נפשות,

וילפינן ממרדכי,

כדאיתא בגמרא בב'

מקומות. ומזה מוכח

כי תמיכת לימוד

התורה הוא הצדקה

היותר גדולה שבצדקות, כי אם אין גדים כו' כו', ומי הם אשר ישבו בא"י אם ח"ו

תפוג תורה? ע"כ לפיענ"ד אין להכולל שום כח למחות ביד החברה תומכי תורה.

וגם מעיקר הדין אין כאן משום עני מהפך בחרר' וגם לא משום השגת גבול, כי כלם

בני אחת ושויים בענין זה {לשונו ממש "כי כולם בני מבוי אחת או אחרת המה"} כו' כו'.

ועתה באתי לבקש מכבוד ראשי כו' נא אל ירך לבבכם כי ענין גדול הוא שזכיתם

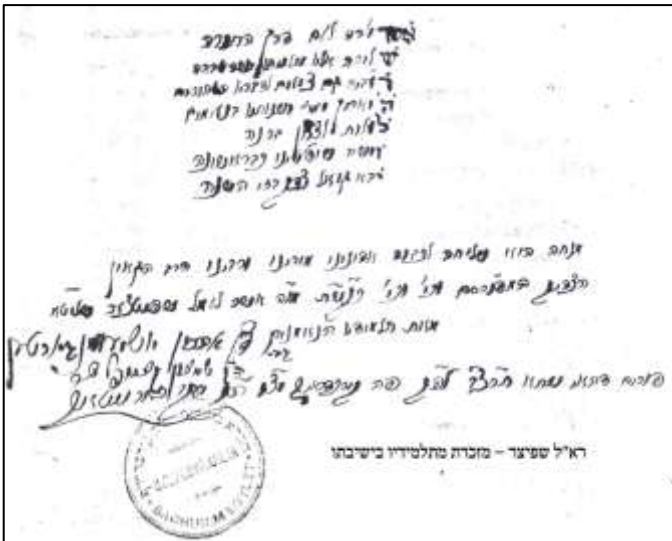
לחזק התלמוד תורה והישיבות בכמה קהילות, כי מצב הישיבות ברע הוא, ובפרט

הח' תלמוד תורה בקהלות קטנות, והמלמדים עניים מדוכאי'. ע"כ חלילה שירפו

ידיכם, ואשרי לכבוד כו' מו"ה ר' לייבוש בארגעניכט נ"י שזכה למצוה רבה כזו

{חותם בכל מיני ברכות כו' כו'}

אשר לעמל סג"ל שפיטצער אב"ד הנ"ל

נאמנה כו' כו', אלה שיוצאים להסתיר הבנין הגדול שאתם בונים, והנני להשיב לכם כי לא תתבהלו מקול צעקת וצהלת אבירים אשר רצונם לפרוש עליכם... ח"ו לא תפחדו ולא תראו רק תחזקו בדק הבית הגדול שמגדלין בו תורה במדינתנו ותקבעו הקופות בבתי אחב"י המתנדבים בעם, וזה לא יזיק להכולל כלום, וכאשר הצדק אתכם ועמכם, כמו שיש זכות לצדקה לשיבות אחרות (כמו סלאבאדקע וכדומה בעירכם), כן יש צדקה לשיבות ות"ת ארצות אונגארן הישנה, שתבקש עזרה מאחיהם הנדיבים ואוהבים, ומדוע ירע לבב אנשי הכולל בתת הנדיבים לנו מעט מן המעט, לכן לא תסוגו אחור רק ואך תקבעו הקופות כמו שהתחלתם לעשות כו' כו' אוהבכם הנאמן

שלום בלאאמ"ו אפרים סופר חו"פ בערעזנא והג'

[יג]

מהג' מו"ה ר' יחיאל מיכל הכהן פריעד אב"ד ק"ק ב' אוי-וואראש

ישאו הרים כו' אחרי ברכת השנה בכוח"ט כו'

ועל שאלתכם בצדקתכם השבתי תיכף בח' ניסן שמותר ליתן קופות בכל בית לטובת הישיבה בחורים יקרים וצדיקים לומדים תורה בקדוש' ובטהר' אין לך צדקה גדולה מז'. ושמעתי שכן הסכימו גם אוהבי הרבנים מופה"ד הישישים הגאונים הצדי' דק"ק ה' מאד שליט"א ודק"ק סעמיהאל, ועוד ועוד, ע"כ גם אני חבר לדבר מצוה הנ"ל לצרף עמהם בהיתיר' הנ"ל עוד הפעם. {מכתבו הראשון בודאי נאבד כי לא בא לידינו} כו' כו' מוקירכם כו'

יחיאל מיכל בלאאמ"ו
הרהגאון הק' מופה"ד מו"ה
נתנאל הכהן זצ"ל פריעד
חונה פה הנ"ל יצ"ו

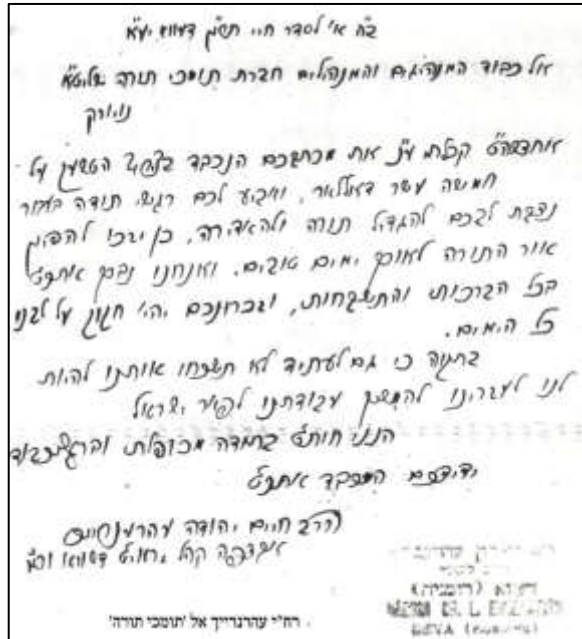
[יד]

מהג' כו' מו"ה חיים יהודה
 עהרענרייך אב"ד דקה"י
 דעווא

אל כבוד כו' ובראשם
 הנגיד המפורסם לשם
 ולתהלה, פאר לעם סגולה
 מו"ה ר' ל' בארגעניכט
 נ"י

אחדשה"ט. ובדבר שאלתכם
 אם מותר לכם לבסס ולחזק
 בדקי בית ח' תומכי תורה ע"י
 קופות בכל בתי אחב"י
 לעומת טענות המשרד הכולל
 אשר בעיר ניו יארק?

הנה לית דין צריך בושש כי
 אין שום סרך איסור בזה, כי תעודת חברתכם לתמוך לימוד התורה והיראה בכל
 אתר ואתר, ואין שום נפק"מ מהיכן תצא תורה, כי בכל מקום בעולם התורה מגינה
 ומצלא, ואסור לומר שרק תורה זו חביבה עלינו, ואף את"ל כי אסור להעמיד קופות
 לצדקות אחרות, אולם להחזקת התורה הכל מודים שמותר כו' כו' ואי"ה בקרוב
 אבא בביאור ארוך כו'

חיים יהודה בלאא"מ מהר"ק שליט"א עהרענרייך אב"ד הנ"ל

[טו]

מהרב הגאון וכו' מו"ה יוסף צבי שליט"א דושינסקי

אבדק"ק חוסט [בעל שו"ת מהרי"ץ]

ב"ה י"ב ניסן תרפ"ח פה חוסט יע"א

חג המצות כו' כו' מחזיקים בתורת ד' מורשה, עומדים לנס כו' איש איש בשמו
 ומעלתו כו', וגובה להם איש יקר רוח ומעלה, אין ערוך לו תהלה כו' כו' מו"ה ר'
 לייבוש בארגעניכט כו'

אחדש"ה יקרתכם עם המשלוח מעות לתמיכת ישיבתנו כו' הראשונה וגם השני'
 הגיענו... ואם באתי להודות ולהלל מעשיכם, לשבח ולרומם צדקת פזרוניכם, וכי
 זכות הרבים תלוי' בכם, ובפרט תינוקות של בית רבן, ילאה עטי ועתי, לכן לא באתי

רק בקצרה לומר יישר כחכם מה טוב חלקכם ומה יפה ירושתכם אשר אתם הולכים על מדרך כף רגלי הכהן הגדול מאחיו הרב הגאון הצדיק מו"ה ר' הילל זצ"ל לשמו ולזכרו תעמדו ותתעודדו! וכל הסיבות ומניעות אשר עומדין לשטנה נגדיכם, הן הן עידיהן לגודל המצוה ורב ערכה, כדרשת חז"ל ורובה מימינך כו' כו' אשר ע"כ יהי שכרם כפול ומכופל אשר שמתם חלקכם בין יושבי ביהמ"ד להחזיק ברכים כו' הרובצים תחת משא דבר ד' יומם ולילה לא ישבותו כו' כו' {ברכות והודאות}.

וע"ד אשר עלה בדעתכם להניח קופות לצורך מפעלכם בכל בית ובית, בודאי מצוה גדולה היא וה' יהיה בסעדכם, אולי יהי אפשר להרים קרן התורה והיראה, ומה שבני הכולל מתרעמים ע"ז יען עי"ז יקופחו, הלא אפשר לתקן שלא לתת קופה רק במקום שיש כבר קופת רמבעה"נ, ועל קופת של תומכי תורה יהי כתוב שמבקשים שלא לגרוע מקופת רמבעה"נ, שע"ז אפשר יצמח עוד טובה לבני הכולל. ואם חלילה גם לזה לא יסכימו מתירא אני שלא יהיו בכלל מעכב את הרבים לעשות מצוה שהוא אחד מכ"ד דברים המעכבים את התשובה. ואם זה בכל מצוה לכשכ"ן במצוה כזו היינו תלמוד תורה דרבים אשר אין ערוך לה, ואליה – וחלילה כו' אם אין גדיים אין תיישים, ואקוה לשמוע שבני כולל לא ישבתו ולא יפרעו אתכם, ואז טוב להם ולכם!

ועתה אהובי יקירי, עמדו על משמרתכם, חזקו ואמצו, אל ירך לבבכם, כי יש פיקוח נפשות בהתרשלותכם, ודבר גדול לפניכם, הגיע השעה אשר תראו דרך לכל המשלים עד כמה אהבת התור' תוקד בלב אחב"י, ואם יראו כי אחינו מנגדנו אשר הולכים חשכים ואין נוגה להם, ורוח חדשה קרבם עד כמה מפזרים ומקבצים לאלפים ורבבות בלי שיעור, או אז ילמדו ויקחו מוסר מהם, ולא תהי' כהנת

כפונדקית, ועתה עאכו"כ צריך לכם לאַחַד ולאסוף כל הכחות לד' ולתורתו כו' כו'
{ ברכות עבל"ד }

כאות נפש ידידכם כו'

יוסף צבי דושינסקי

{ העתקנו כמעט כל דברי האגרת של האי גאון שוע יהודא וישראל הנ"ל רועה נאמן
בישיבה הגדולה מפוארה ומפורסמה, יסדה כוננה וגם הכינה לדורות הבאים דודו הרב
הגאון רבן של ישראל לאור תורתו ופסקי שו"ת כל בית ישראל יסעו וילכו מרן
המהר"ם שיק זצ"ל כו' ומי יתן כי יהי' בכחנו להעתיק את כל דברי הגאונים שליט"א
למען יראו וידעו את כל ונוכחת. }

[טז]

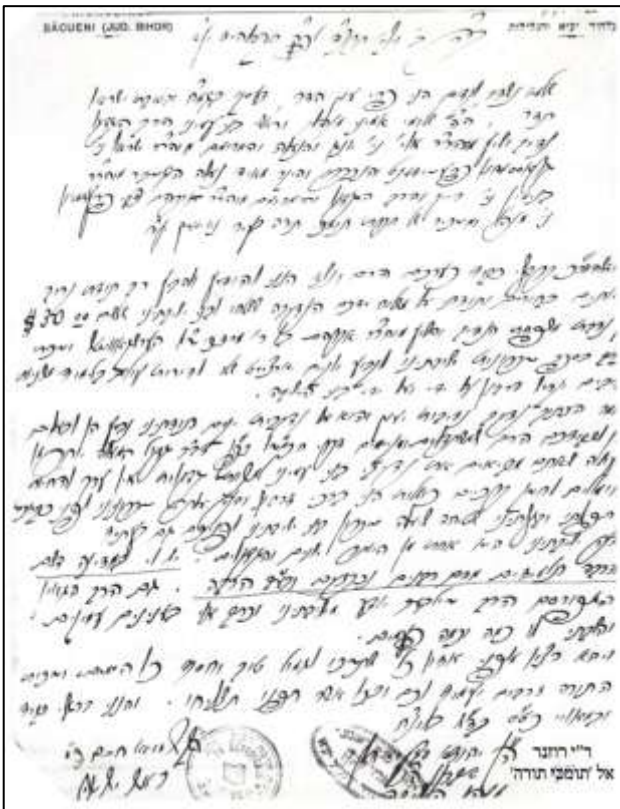
מהרב הגאון כו' מו"ה שלמה זלמן שליט"א עהרענרייך אב"ד שומלוי

ג"כ הגיע לידינו תשובתו הרמה ברוב עוז להתיר, להסכים ולשום עלינו חוב קדוש
לקבוע קופות לתמיכת הישיבות ות"ת בארצות אונגארן הישנה. [וראה להלן אות
כד].

{ יז }

**וכן מהגאון כו' ר' יהודא
שליט"א ראזנער אב"ד
סעקעלהיז**

ועוד, כלם רק להתיר
באו. אולם לדאבוננו
תשובותיהם כעת אינם
נמצאים במשרדנו, יען כי
מעולם לא עלה על
דעתינו כי נהי' מוכרחים
להעתיקם, אשר ע"כ כל
איש ממעריצי, מכירי
ותלמידי הרבנים
הגאונים, אם בקש
מאתנו לתת לידו ולביתו
מכתבי תשובה, למען
קראת בשים לב ובהבנה
מדויק, אז לא מנענו
הטוב מהשואל, ובלונ"ח
נתנו לו האגרת אשר בחר

לו, ובין כך כו' מספר מכתבים לא חזרו אלינו.

אולם מלבד זאת כי ראה ראו וקראו התשובות מהגאונים הנ"ל ועוד מספר רב מבני תורה, בעיר ניוארק, פיטסבורגה, קליוולאנד, והלוא הי' מלת' דעבידא לגלוי' ואבידה שיש לה חוזרין.

[ב'שיבות הונגריה בגדלותן ובחורבנן' ח"ב עמ' 7-396, צילום מכתבו של רבי יהודה סג"ל ראזנער אב"ד סעקעלהיד, ונצטט את תחלת מכתבו שנוגע לענין הקופות:

ב"ה ג' שמיני תרפ"ח לפ"ק סעקעלהיד יע"א

שלמא תניינא לכבוד הרה"ג מהר"ל בארגעניכט שליט"א

אחדשה"ט בלונ"ח, הנה אקו' בטח שאפעל בירושלים שלא יעמדו על צד השליחים שעושים שלא כדת...]

וכדי שלא להוציא הניר חלק איזה' דברים מדברי הגאונים באגרותיהם אלינו. -

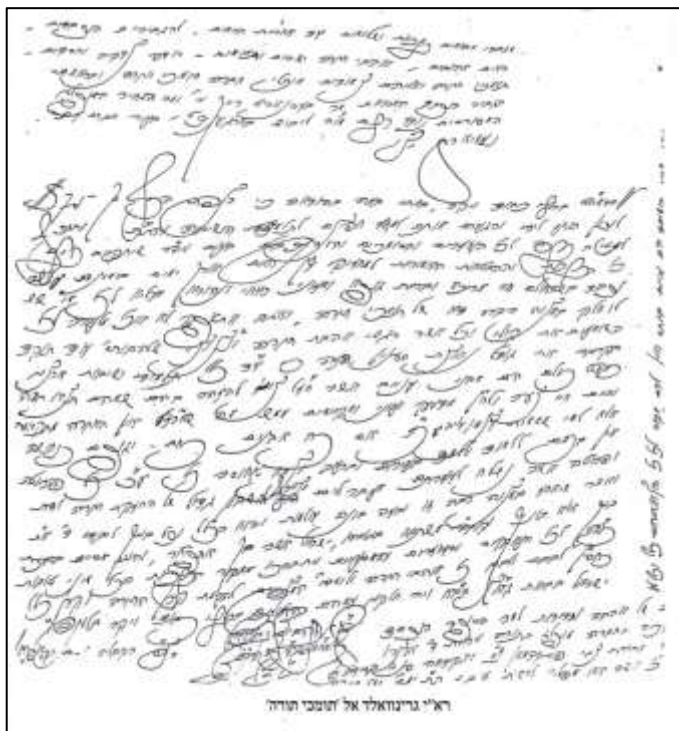
והמבין מבין!

[יח]

מהגאון כו' מו"ה אברהם יוסף גרינוואלד זצ"ל [אב"ד אונגוואר]

{סמוך לפטירתו, ג' אלול תרפ"ז, צילום המכתב כאן, וז"ל באמצע אגר':}

ואגב אתאפק לא אוכל מלעורר לכל השומעים את קולי, וכל אשר רגשי אהבת תורה ונצוצי שלהבות' עוד תוקד בקרבם, את גודל נחיצת הענין הזה, כי ע"ד כלל תלמידי ישיבות ארצנו, כמעט כולם הם מבני עניים אשר חכז"ל כו' וחיים חיי צער ולחץ מדוחק ועוני

רא"י גרינוואלד אל זוטובי תורה

ומקיימים ממש מה שאמרו חז"ל אין התורה מתקיימת כו'. כ"ז אם כח אבנים כחם, וגופם כנחושה, אין בכחם ללמוד וללמד בעירום וברעב וצמא וחוסר כל. ע"כ כל פרוטה ופרוטה אשר נשלח לעזרתם מעבר לים כו', ואשרי שיאחז במצוה רב' זו ובזה בונה עולמות כו'.

פ"ש של אהבה וידידות למר הסופר הנכבד כו' מו"ה אברהם צבי פר"מ כו' ואקדמה פניו בתוד' על כל אשר הוא מפליא לעשות לטובת כו' ומד' ישא ברכה – רצוף בזה הקבלה.

הק' אברהם יוסף גרו"ו בלאאמ"ו הגה"ק מהר"ם זצ"ל

[יט]

מהג' ר' יהודא שליט"א ראזנער [הנ"ל באות יז].

מה נאמר ומה נדבר איך אוכל לפרט גודל הטובה והישועה אשר עשיתם בתמיכתם להני ידים רפות של תלמידים (מאה כ"י) העוסקים בתורת ד' חפצם לילות כימים בחוסר ובעוני, וכי העיר ד' רוחכם הטהור כו' וכמעט לא תשווער במדינתכם גודל החוסר והעוני פה!

[כ]

מהגאון שליט"א מחוסט [רבי יוסף צבי דושינסקיא] באח' מאגרותיו כו'

עכ"פ הננו בפה מלא לאמר אשר במקומנו זה ממש פקוח נפשות כי הני בני עניים הם בתכלית החוסר כל, בלי מזון ובלי מחי' פנימי וחיצון, אין להם לרצון, ובני הישיבה רובצים תחת משא דבר ד' מתוך לחם צר ומים לחץ ומקיימים כך הוא דרכה כו', ומכל התמיכות אשר אנחנו מקבלין אין להחזיקן רק בחמשה עשר קראנען לשבוע, ויש מהם שאין להם רק מזון סעודה אחת ליום כו' כו'.

[כא]

לא אמנע מלהעתיק איזה דברים ממכתבי קדשו של

הגאון כו' ר' עקיבא שליט"א שרייבער

אב"ד פרעסבורג [בעל ה'דעת סופר']

(א) ישאו הרים שלום כו' כו'

והיום באתי ויצאתי לקדם את פר"מ בתודה רבה ועמוקה על טובתם אשר שחרו בעדינו, לזכור את ישיבתנו וגם לבני ת"ת מרחוק באהבה, לתומכם ולסעדם במנה הגונה, ואין לשער גודל המצוה שעשיתם, בפרט בעתים הללו אשר גדול הלחץ והדחק השרר בין בחורים עניים אשר נפשם כמעט ברעב תתמוגג ותורתם כתורתו של דואג בעוה"ר, ותכף לנטילה חלקתי התמיכה בין בחורים עניים, וממש החיו את נפשם והי' כמים קרים על נפש עיפה, מי שלא ראה עין בעין גודל שמחתם

שמלתם בלתה מעליהם, כסותם לעורם יחסר להם בעו"ה. וכל החזיון הזה נאמר על ילדים רכים לומדים בבתי התלמוד תורה, ד' ירחם עליהם. אחינו שבאמעריקא

אינם יודעים מצערן של תלמידי חכמים אשר במדינתנו, ואין לנו מי שיגלה גודל החסרון הלחץ זו הדחק. - {מכתב ב' אשר תוכנו משבר ומפרק אברי הקורא, אין בכחי להעתיקו}.

[כג]

מהגאון דגאלאנטא

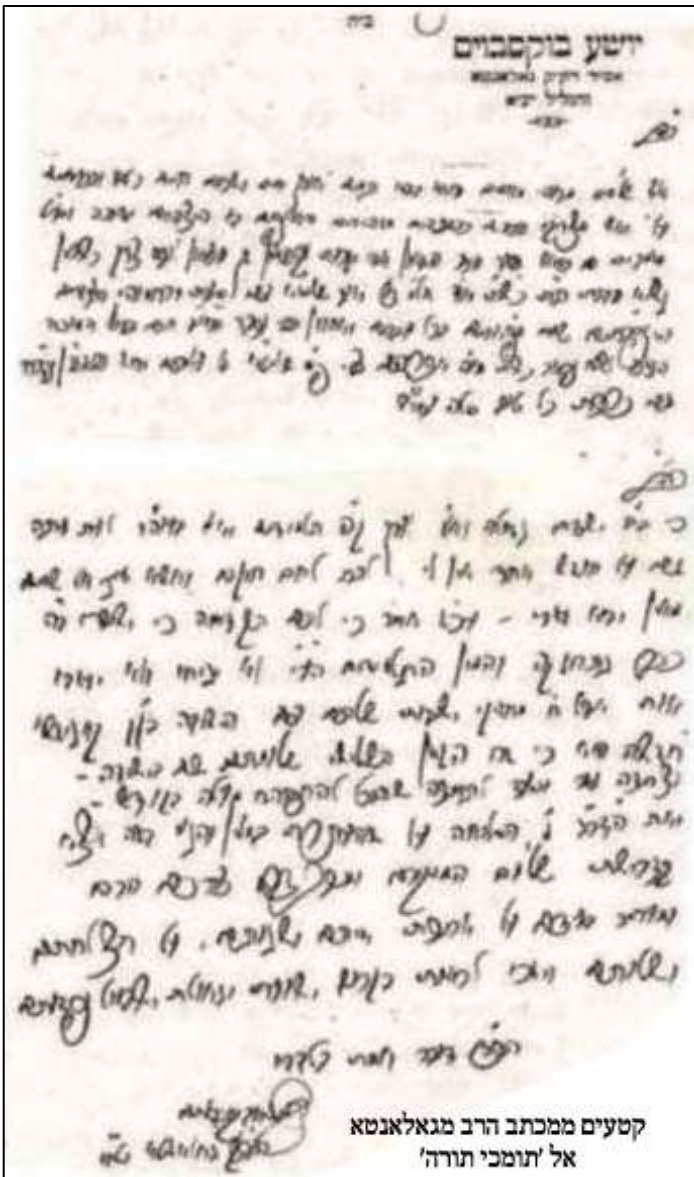
[בעל 'אור פני

יהושע']

מצאנו נכון וכשר לפנינו להעתיק בזה מקצת מן האגרת של הרב הגאון תופש ישיבה גדולה ומפוארה, מו"ה ר' יושע בוקסבוים שליט"א בעיר גאלאנטהא, והמבין יבין מתוך תשובתו את כל. - ובענין זה נמצאים תחת ידינו הרבה תשובות ולעת מצא.

עש"ק מ' באד תרפ"ז

לפ"ק

{באמצע מכתבו וז"ל:} מאד נצטערתי בצערן של רום מעלת כבודם, אשר בצדקתם השליכו נפשם מנגד ובמסירת נפש לוחמים בעד חיוזק ישיבתנו נגד הקמים

והנצבים, אשר מענה בפיהם שאין נחוץ לתמוך הישיבות והת"ת של מדינת אונגארן הישנה – הנה כען החזיון הזה שמעתי גם ממעלת הרב הגאון מו"ה **שרגא הכהן ראזענבערג** נ"י רב בעיר קליוולאנד אשר תמול התועדתי עמו פה במרחץ והשתעשנ' יחד, בתוך השיחים ערך גם הוא לפני את המלחמה הגדולה שיש למ' כבודכ' נגד המתקוממים עליכם, ואני הצעיר אשר בחסדי השם מנהל הישיבה זה כחמשה ועשרים שנה אומר כי חוב גדול ונורא ודבר נחוץ כעת ביתר שאת ויתר עז להחזיק הישיבות ות"ת יותר מבשנים קדמוניות.

אמרתי אדברה אשיחה וירוח לי, הנה מענה בפי המתנגדים הלוא אנו בימי בחורותינו בהסתופפינו בצל הישיבות למדנו ברעב ובחוסר כל יותר מבחורים כעת עתה שכבר יש להם בהרבה ישיבות 'מענזא' בית מזון וכדומה.

אדמה כי כל שכל ישר הולך ישחק על טענה זו, הלוא גם אז היה זאת לחרפה ולבוז על שלא החזיקו הישיבות הני ברכי דרבנן דשלהי, ועוד זאת וכי אין אנו מרגישים כעת באופן מבהיל את הרעב והדוחק הגדול אשר סבלנו בנעורינו, וכמאן מצלינן האינדא אקצירי ומרעי תלמידי חכמים גדולי בתורה אשר ל"ע ברוב ימיהם חולים וחלשים ואין בכחם לעבוד עבודתם כפי חפצם ורצונם, ומדוע? יען שסבלו בנעורתם דוחק גדול ועצום.

ומלבד זאת וכי יש לדמות דור חלש הזה לדור שלפנינו? הלא כעת כמעט רוב התלמידים אשר לרגל המלחמה הנוראה, והשנים שלא כסדרן אחרי כן, בעיני ראיתי, כאשר היו עוללים שאלו לחם ופורש אין להם! ותחת חלב וחמאה נתנו לילדים קטנים בני טובים טהעע, ולבני עניים נתנו מי ירקות וכדומה רח"ל. וזאת מרגישים הבחורים בימינו, היינו השמן והחמין שלא סכו להם בילדותם. יאמינו לי הדר"ג נ"י כי מאד דאב לבי בראותי פני הבחורים דלים ורעים, וכמעט בכל זמן צריכין שלשים בחורים להפסיק באמצע הזמן לימודם יען הרופא כותב אלי בנחיצה, כי אשלחם לבית אבותם להנפש להאכילם מזון טוב, כי המה אונטערנעהרט ומזונות של המענזא שמספקים לבחורים אינם חזקים כראוי לבחור' בשנות ילדותם דור חלש כזה. וכזאת אמרו לי מורי וחברי הרבנים הגאונים תופשי ישיבה, שבישיבתם ג"כ המעמד והמצב ברע כ"ז ומה גם כי זה שנתים אשר נחלשה פרנסת אחב"י וממש מסירת הנפש מאחב"י לשלח בניהם לישיבות כו' כו'.

יושע בוקסבוים אב"ד גאלאנטא

{ אמר המעתיק, מי יתן כי היה בידי ובכחי להעתיק את כל דברי האגרת של האי רב גאון הנ"ל כי אין ערוך להם, מתאר ומציג לפנינו המראה איומ' והנוראה ממצב הבחורים העניים ושל אבותיהם בכלל. ויען כי הגאון שליט"א דובר משרים בעד כל הישיבות ע"כ נתתי מקום

{ בזה }

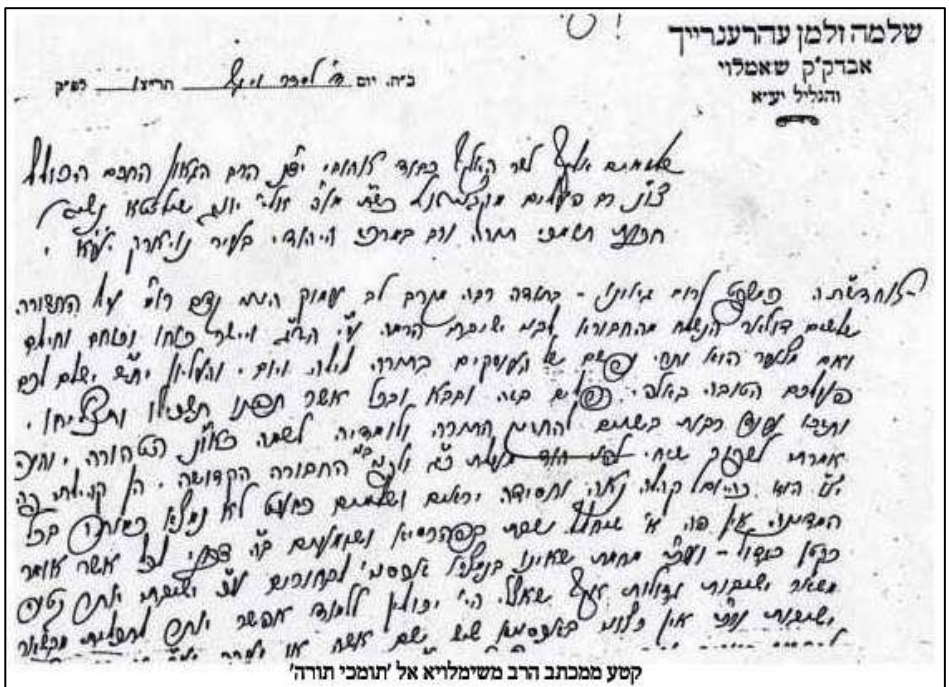
[כד]

מצאתי נכון וכשר לפני להעתיק האגרת אשר קבלנו מהגאון פאר הדור כו' מו"ה ר' שלמה זלמן עהרענרייך שליט"א אב"ד שומלוי [בעל שו"ת לחם שלמה], וגם למען לאמת את דברי [למעלה אות טז], כי מכתב הראשון נאבד מאתנו.

ב"ה ד' לסדר ויכלת עמוד תרפ"ט לפ"ק שומלוי יע"א

רב שלומים מגובהי מרומים לכבוד הגביר הנעלה מפורסים לתהלה עושה צדקה וחסד מו"ה לייבוש בארגניכט שליט"א, עומד לנס עמו בראש חבורת תומכי תורה עד ביאת ינון.

רצוף בזה יקבל רו"מ מר ידידי את הקבלה על סך הנשלח עבור בני ישיבתי יצ"ו ועבור הת"ת דפה. גם קבלתי העתקה של מכתבי הגאונים הרבנים הגדולים נשיאי ישראל הי"ו, אשר כולם כוננו כאחד להתיר ולהזהיר את מעכ"ה ואת כל בני החבורה לבל יתרשלו בדבר, ואל יחישו על המכתבים שבאו אלינו מארה"ק באזהרתם, רק יראו להרבות קופות לצורך הישיבות שבמדינת אונגארן הישנה, שאין לך מצוה גדולה ורבה כזו לחזק לימוד תוה"ק בישיבות ולימוד נערי בני"ת.

ומה מאד כאב לבי בכל תחלת זמן שבאים בחורים רבים נ"י ללמוד בישיבתי ואני מוכרח לשלחם מעל פני, יען אין בכחי להחזיקם אפי' בלחם צר ומים לחץ, וגם אלה אשר חוסים אצלי חייהם חיי צער אשר א"א לכתוב ולצייר. ואין לדבר מכסות ומלבוש שאין להם כלל ורובם בני עניים ממש, ואף בני הב"ב אין לאבותיהם כח להחזיקם מגודל צוק העתים, ונתמעטה הפרנסה מאוד מאוד במדינתנו מחמת המסים המרובים ומתרבים בכל יום, ואין לך יום שאין קמ"מ [קללתו מרובה מחברתה] בעוה"ר.

ומי יתן שיעזור העליון יתב"ש שיהי' בכחכם לתמוך את הישיבות ואת בתי הת"ת במנה יפה, ואם אמנם דגם בזה המשלוח המצער תחי' נפשנו, אבל אין קומץ קטן כזה משביע את הארי, ומן השמים ירחמו לעורר לבות בני ישראל אשר עוד אהבת התורה בקרבם, שיתאזרו ויתאמצו להרבות חברים ונודבים נדבות להחזקת הישיבות ות"ת באונגארן הישנ', אשר ממנה תצא תורה ויראה טהורה רבות בשנים, ועוד יפרחו כגפן פוריה וילמדו תורה בהרחבת הדעת ויראת ד' ועץ חיים הוא למחזיקים. אשריהם, ומה טוב חלקיכם ולכל המסייעים, שכרם כפול ומכופל מן השמים ויזכו לראות בהרמת קרן התורה, וקרן ישראל במהרה בקרוב אכיה"ר.

וגם התלמוד תורה דפה קהילתנו הוא במעמד רע מאד, כי יש לנו בעז"ה חמשה מלמדים מופלגי תורה ויראי השם, חסידים ואנשי מעשה, ושכרם קטן מאוד, מעט מעט, אשר כמעט אין להם כח ללמוד, ואף שכר זה הקטן אין בכחינו לשלם להם והשי"ת ירחם.

ואצא ואומר שלום למר ולכל החברים וברכתי מעומק לבי, ישלם ד' פעלכם ומשכורתכם שלמה מאית"ש בזה ובבא, שפע ברכה והצלחה בכל אשר תפנו, תשכילו ותצליחו כאו"נ כו' כו'. חותם בכל חותמי ברכות ודר"ש מאהבה גם ליד"נ המזכיר החשוב והנכבד ה- מו"ה אברהם צבי פריעדמאן.

הק' שלמה זלמן עהרענרייך אב"ד פה

[כה]

העתק המכתב **מכולל שומרי החומות** בירושלים שנשלח אל ר' **ליבוש בארגעניכט** נ"י יו"ר חברה תומכי תורה והתשובה על זה

ב"ה ירושלים ת"ו כ"ה לחדש חשון תרפ"ט

לכבוד הרבני המופלג הגביר המפורסם רודף צדקה וחסד כו' מו"ה **יהודא ליב**

בארגעניכט נ"י בעיר ניו יארק יע"א

ידידי הנכבד! הופתענו על הידיעה שקבלנו ממקור מוסמך שאתה כיו"ר תומכי תורה החלטת לקבוע קופות למוסד הזה בבתי אחינו יוצאי אונגארן באמריקה. לכן אנו חייבים להודיעך שיש איסור קדמונים מגאוני וצדיקי הדור מחוץ לארץ ומארץ

הקדושה שאסור לקבוע קופות אלא אך ורק לכוללים, ז.א. קופת רבי מאיר בעל הנס. ובאופן יוצא מן הכלל לשלשת הישיבות בירושלים, היינו ישיבת עץ חיים, אהל משה וחיי עולם. חוץ מזה מי שעובר על האיסור הזה עובר בלאו של לא תסיג גבול רעך אשר גבלו הראשונים.

מלבד זה הרי מייסד ונשיא כוללנו כולל שומרי החומות באמעריקא, הגאון הגדול הצדיק מו"ה הלל המכונה ד"ר קליין זצ"ל, שפעל והקריב את חייו במסירות נפש עבור אחיו הנצרכים בארץ הקדושה עד לזיבולא בתרייתא, לנשמתו הטהורה בעולם הבא תהיה צער גדול שלא יתעלם ממנו אלה שנוטלים חלק להחריב את מפעלו הקדוש. ויש גם להוכיח שזה היה נגד רצונו, שכן הוא הדגיש מפורשות שלתומכי תורה אסור לקבוע קופות.

לכן מבקשים אנו את מע"כ כידיד וחבר בכוללנו, וכידיד טוב של נשיא כוללנו הגאון הצדיק זצ"ל, לעזוב דרך מסוכנת זו, ובתקוה כי תחזור מלגרם נזק לאלפי אחינו ואחיותינו העניים, ואדרבה תעמוד לימיננו בעזרה והצלה. ובזכות מצוה הגדולה תזכו... {ברכות על ראש הח' תומכי תורה}.

נאום יעקב שלום אדלער

נאום יהודא פריימאן

נטע שלמה גריען

{חותם של כושה"ו}

מעבר לדף ימצא כבודו השורות שכתב כבוד הגאון הצדיק פאר דורינו כו' כו' כקש"ת מו"ה ר' יוסף חיים זאננענפעלד:

[כו]

ב"ה קרא נא דבריו של הגאון הצדיק פאר הדור כו' כקש"ת מו"ה

ר' יוסף חיים שליט"א. בשים לב ודעת להבין אמרותיו הטהורים

והמדויקין ד' יחייהו ויחזקהו לטובת כלל ישראל א"ס

וזה לשונו הטהור בכתב ידו:

ב"ה. כאשר המוסד הזה [תומכי תורה] נוסד הודגש מפורשות לא לעשות קופות צדקה, לכן לא צודק [לעשות הקופות] שכן האנשים יכולים לתת את נדבותיהם גם בלי קופת צדקה. הש"ת יתן לנדיבים שפע ברכה והצלחה ויתמכו בכל הענינים החשובים, מבלי לעשות עוול. גם לכם אני מאחל כו' {ברכות לראש המשביר}.

הק' יוסף חיים זאננענפעלד

ד"ש לבבית להרה"ג מו"ה אברהם צבי פריעדמאן נ"י. בשבוע הבא הוא יקבל מכתב בנפרד בנושא הנ"ל {מהמונים}

[כז]

תשובה מהרבני ר' לייבוש בארגוניכט

אחר קידה והשתוי' מול הדרת כבוד קדושת אדוננו ורבנו הגאון הק' פאר דורנו כו'
 כקש"ת מו"ה ר' יוסף חיים זאננענפעלד

אני מרשה לעצמי לענות את תשובתי אל הדר"ק ג' נ"י על מכתב הרבנים הג' נ"י
 (כ"ה חשון), היות שכ"ק אדמו"ר שליט"א כתב את שורותיו בסוף המכתב.

וזה החלי, אנחנו הנהלת ח' תומכי תורה ניגשים להוציא אל הפועל את קביעת
 הקופות, לאחר שקבלנו את רשותם והסכמתם של גאוני וצדיקי' הרבנים תופסי
 הישיבות באונגארן הישנה, כפי שיקרא כ"ק אדמו"ו שליט"א בהעתקות המצורפות
 בזה.

לפי הצהרתכם הרי שהרב הגאון הצדיק מו"ר מו"ה ר' הלל הכהן זצ"ל אסר לח'
 תומכי תורה לחלק קופות, מצטער אני לומר שלדאבוננו בירושלים אין לכם ידיעה
 נכונה, ואני נמצא במצב טוב להוכיח לכם את ההיפך. ביקרתי את רבינו הגה"צ זצ"ל
 כמה שבועות לפני פטירתו בלוי' ב' בני תורה בנוגע לקופות הצדקה של תומכי
 תורה. ענה לי הגזצ"ל כדלהלן: אתם יכולים לקבוע קופות לתומכי תורה, אבל
 שיהיה לכם את הסכמתם של הרבנים הגאוני' באונגארן הישנה, ועל הקופות
 לרשום הסכמתם {ואכן כך הוא נוסח הכיתוב על הקופות}. כך שלא קיים איסור
 מצד אדמו"ו הגה"צ רבינו הנ"ל, כמו שמעולם לא התנו תנאי שלא לקבוע קופות
 של תומכי תורה, להחזקת האלפי בחורים בישיבות ונערי תלמוד תורה, לא בזמן
 הייסוד וגם לא לאחר מכן.

והנה מרוח הדברים במכתבכם נראה כאילו בין אדמו"ו הגה"צ זצ"ל ובין תומכי
 תורה אין כל קשר. נאלץ אני לציין עובדות אמיתיות שיוכיחו כמה היה חקוק
 ומושרש בלבו הטהור קיומו של תומכי תורה.

קודם כל דבר, כמו שאדמו"ו הגה"צ זצ"ל היה המייסד של כולל שומרי החומות
 באמעריקא לעזרת אחינו ואחותינו העניי' בירושלים, כך היה גם המייסד של
 חברה תומכי תורה! מטרתו כפי שהכריז באסיפות הגדולות בקול רם: רבותי,
 העזרה הגדולה של בר ישראל שבזה יתעטר, קבעו חכז"ל, כתר כהונה כתר מלכות,
 ועל גביהם כתר תורה. הכתר הראשון (כהונה) זכיתי בעצמי, הכתר השני זכיתי
 כשכיבדו אותי בני הכולל בזמנו לכהן כנשיא כולל שומרי החומות, וכעת לעת
 זקנתי נטלתי על שכמי את החובה הקדושה לסייע ולהציל את לימוד התורה
 באונגארן ארץ מולדתי, וזה עבורי הכתר השלישי, כתר התורה. לכן קורא אני לכל
 אחיי יוצאי אונגארן לסייע ללומדי התורה בארץ מולדתם במהירות ובעין יפה, כדי
 שח"ו לא ילך לאיבוד חלק גדול מהיהדות האורטודוקסית. שכן היום באונגארן

הישנה לומדים בחורים ותשב"ר יותר מאשר אי פעם, ויותר מבשאר ארצות הגולה. כן היו דבריו בכל פעם בקהל עם ועדה.

שנה לפני פטירתו, קהלתו אוהב צדק החליטה לחגוג את יובל 35 שנות כהונתו, וכשנודע לו זמן קצר לפני כן על כך, קרא את חברי הועדה המארגנת אליו. להפתעתם הרבה של חברי הועדה אמר את הדברים הבאים: שתהיה חשיבות לחגיגה אם יהיה מזה תועלת לחברת תומכי תורה, דרך תעמולה ע"י הנואמים וגם לערוך מגבית במקום ולהצטרפות חברים לחברה. כמובן הוסכם להיעתר לבקשת הגה"צ ז"ל. בעת חגיגת היובל עלה הגה"צ ז"ל על הבימה לפני ארון הקודש בביהכנ"ס אוהב צדק שהיה מלא על גדותיו, חזר על דבריו הנ"ל, וביקש לכנס אסיפה כדי להעמיד הח' תומכי תורה על יסוד ובסיס חזק. ובאסיפה הנ"ל נבחרתי כיו"ר לפי בקשתו המפורשת בפני הרבנים הג' נ"י והרבה בעלי בתים, על אף ההיסוסים שלי לקבל על עצמי את האחריות הכבדה.

בחורף הבא בימי החנוכה, שלשה חדשים קודם פטירת אדמו"ר זצ"ל, הגשתי את התפטרותי משום שלא הרגשתי מספיק חזק לתפקיד הזה. כשהתפטרתי התקיימה אסיפה שבה הופיעו רבנים ובעלי בתים מאונגארן. אדמו"ר הגה"צ זצ"ל פתח את האסיפה עם דמעות בעינים, ותיאר את האסון הגדול והיה אם ח"ו תומכי תורה תפסיק את פעילותה, והבחורים ירעבו ללחם וכו'. וכעת פנה אליי וצעק בכל כוחו ובקולו התקיף בציוויו שעלי להישאר בתפקידי. ואכן הבטחתי לעמוד על מקומי ולשרת בקודש תחת הכהן הגדול מאחיו, אשר חתם את שמו נשיא של ח' תומכי תורה.

וכך ידוע לכולם שאדמו"ר זצ"ל לפני פטירתו ביקש את ממלא מקומו הרהגארן כו' ר' ישעיה הלוי ליוואי שליט"א שלמען השם יטפח ויקיים את ילד טיפוחיו הרוחני דהיינו תומכי תורה.

כעת מורי ורבותי וכבוד הדר"ג רבינו שליט"א אני מתבונן בקדושה על צוואתו אלי של אדמו"ר הגה"ק זצ"ל, שכל זמן שהש"י יתן לי חיים אשמור על הירושה הזאת, ובכל האמצעים שעומדים לרשותי אשמור על הכתר תורה של הגה"צ זצ"ל, ונתאמץ כפי אשר ידינו משיגות להשיג תמיכה לעשרות אלפי בחורים ונערי ת"ת במדינת אונגארן הישנה הרועדים, רעבים ועירומים.

אני מבטיח לכם ועל דעת הקהל שמספר הקופות שלנו בין שאר הקופות הרבות של מוסדות אחרים כאן במדינת אמעריקא, שבה גרים ארבע וחצי מיליון אחב"י כ"י, שלא ייגרם שום נזק ח"ו לקופות רמבה"ג של כוללנו כולל שומרי החומות עקב כך. בפרט שאני לא תלוי בחלוקת קופות דוקא בבתי אחינו יוצאי אונגארן, משום שב"ה קשרי המסחר שלי במשך ארבעים שנה באמעריקא וגם פעילותי החברתית והכלכלית, ב"ה אני במצב שזה שמתנוסס שמי כיו"ר תומכי תורה מאפשר להפיץ

את הקופות בכל בתי אהב"י מבלי הבדל לארץ מוצאו של הנדבן. בנושא זה בכל ימי חיי לא עשיתי הבדלה בין הנודבים, וד"ל.

לכן אני מבקש מכ"ק אדומ"ו הגה"צ שליט"א שלא ישים לב לקול עלה נדף הזה שאנחנו ח"ו רוצים להחריב את כולל שומרי החומות.

אני מבטיח לכ"ק אדומ"ו שליט"א שאני וגם שאר העוזרים הם הידידים האמיתיים של כוללינו כולל שומרי החומות. שהרי אנחנו היינו החלוצים לעזרת הנשיא זצ"ל שבמסירות נפש בזמנים הקשים ביותר של הכולל, עזרנו כדי לתמוך בת"ח אלמנות ויתומים העניים שבכולל שיקבלו תמיכה מספקת.

אני מצהיר בזה שאני עומד לרשותכם במדה ותזדקקו לעזרתי, הלא אב אחד לשניהם, שכן כולל שומרי החומות ותומכי תורה ייסדם וכוננם גאון וצדיק הנשיא רבינו הלל הכהן זצ"ל. ואני ועל דעת הקהל משוכנעים שהנחת רוח הגדול ביותר שאנחנו יכולים לעשות בגנזי מרומים תחת צל השכינה להגה"צ זצ"ל, כאשר נמשיך את מפעלו הקדוש בהצלחה, שנאפשר לעשרות אלפי בחורים ונערי תלמוד תורה בארץ מולדתינו ללמוד תורה בשקידה ובהתמדה בקדושה ובטהרה, שאת זה הבטיחו גם הרבנים הגאונים מאונגארן הישנה.

בסיום מכתבי אבא לפני כ"ק אדומ"ו הגה"צ שליט"א בכפיפת ראש ובנמיכת קומה לבקש סליחה אולי פלטה קולמסי דבר אשר הוא נגד כבודו הרם והנשא. ואברכו ואתי עמי כל בני החבורה, ח' תומכי תורה, מעמקי לבבינו בברכת מזל טוב לחגיגת יום הולדתו לשנותיו, שנות גבורה". ואל נא תהי' ברכתנו ברכת הדיוטים קלה בעיני כ"ק מרן שליט"א, כי נשא את תפלתנו לקל בשמים, אנא השם תגן נא על גאון עוזנו, פאר ומופת דורנו, האי צדיק' חסיד' ופרישא כו' כו' כקש"ת מו"ה ר' יוסף חיים שליט"א זאננענפעלד, תחייהו ותחזקהו למען יעמוד ימים רבים עביהג"צ על משמרתו וישב על כסאו לדון ולשפוט להורות את דרך האמת אשר דרכו בו אבותינו ורבותינו הקדושים דרך התורה והיראה המסורה לנו עד משה רבינו מפי הגבורה אמן.

עבדו המתאבק בעפר רגליו

ליבוש בארגוניכט יוש"ר

*

מלבד מכתבים אלו שנתפרסמו בקונטרס הנ"ל. מצאנו מכתב נוסף (צילומו בשיבות הונגריה ח"ב עמ' 25) מרבי מרדכי ליכטנשטיין רבה של טשירטש, שנשאל ג"כ בנידון, ובתשובתו אל תומכי תורה הוא כותב בין השאר: "מי יכניס א"ע לומר הלכה פסוקה נגד התקנה שתקנו וגדרו באמת עוד גאוני קדמאי שלא לקבוע פישקעס אחרות בכותלי בית ישראל רק פישקעס דר"מ בעל הנס, אבל אפשר שלא הי'

התקנה רק נגד כת הציונים וכדומה אבל לא נגד החזקת התורה... לדעתי שהתקנה לא הי' אלא שלא לקבוע פישקעס אחרים בקביעות בכתלי בתי ישראל וכדומה, אבל להיות מונח בלא קבוע בכותל בבתי ישראל ובפרט לטובת החזקת התורה הקדושה אף מחו"ל, בוודאי לא הי' התקנה לדעתי...".

מאיך רבי שלמה צבי הכהן שטראסר רבה של דעברעצין מסרב לענות על שאלתם של תומכי תורה, בנמקו: "הנה גדור אנוכי מכמה טעמים כמוסים לחוות דעתי בענין הנוגע לכלל, טרם אביא הדבר לפני ועד המרכזי דמדינתנו, אשר גם אנוכי א' מהם, ואחר חג הפסח הבע"ל אציע שם ענין זה, ואז אשיבם אי"ה" (אוצרות הסופר גליון כא). האם היתה החלטה 'בועד המרכזי' לא ידוע לנו.

ראשי חברת תומכי תורה פנו בשאלתם גם אל רבי מרדכי פורהאנד רב"ד נייטרא: "בהיות מעת אשר לוקח עטרת ראשכם ה"ה הגאון ענוותן כהילל זצ"ל, כמעט ירופפו עמודי החברא וכמעט אמרתם נואש, וחשבתם למשפט כדת מה לעשות לחזק את בדק הבית, והסכמתם לקבוע קופות בכל מקומות, אולם נגדכם כולל שומרי החומות יצ"ו בעיר הקדושה".

בתשובתו כתב בין השאר: "הקשיתם לשאול, כי באמת מפני אהבתי לעניי כוללנו יצ"ו, שהוא אבן היסוד להחזיק אותם, כי הם מבני עניי עירנו כנודע, וג"כ מפעלכם הוא דבר וענין גדול ורעיון נשגב. ולדעתי תפנו אל האי סבא קדישא הגאון הקדוש רבינו יוסף חיים זאננענפעלד שליט"א, כי אי אפשר להשיב לצד אחד כמובן. והוא ברוח קדשו, טהר יומא וטהר גברא שליט"א, באהבתו לשני הצדדין יתווך השלום האמיתי ביניכם".

יש לציין שגם בעל לבושי מרדכי מסיים את מכתבו [למעלה אות א], "ותקותי כי גם הרב הגאון הצדיק מו"ה ר' חיים יוסף שליט"א שהוא ראש כולל אונגארן יסכים אתנו בס"ד". מה היתה חוות דעתו של הגר"ח לבסוף אינו ידוע לנו. רצ"ב צילום מודעה מהכולל, כנראה משנת תרפ"ט, בה שולל הגר"ח ז"פ הנחת קופות מלבד הקופות של הכולל, כן נדפסו ב'מרא דארעא ישראל' ח"ג (עמ' רכא-ב) שני מכתבים ממנו בנידון זה שמקורם מלוחות הכולל של שנת תרצ"א ותרצ"ו. האם הם, או אחד מהם, מתייחסים ל'תומכי תורה', אין לנו ידיעה.

*

מן הענין לציין שישנו מכתב מרבי שמעון סופר רבה הישיש של קהלת ערלוי מיום י"ד למב"י תרפ"ט, סמוך ונראה לפולמוס הנ"ל, המופנה אל רבי לייבוש בארגעניכט, ובו כותב בין השאר: "שמעתי מידידי הרב המופלג המפואר כש"ת מו"ה משה קלאפטער נ"י, את גודל ערכו אשר הפליא לעשות לחזק את בדק הבית בית תורה הקדושה בעד ישיבות ובעד תלמודי תורה דמדינתנו. אבל גם שמעתי שרוצה

למשוך עצמו מדבר זה, לא כן יעשה... מי שהחזיק המצוה כמה שנים לא יעזוב המצוה... וחלילה לעזוב מצוה רבה כזו לעת זקנתו חס ושלום... ודבר שפתיים אך למותר על לב טהור וגברא רבה כמוהו..." (צילום המכתב בישיבות הונגריה ח"ב עמ' 355).

גם אחיו רבי שלמה סופר אב"ד בערעגסאז פונה אליו: "להטיף איזה אמרים... ולהזהירו באזהרה גדולה וחמורה... בל יתרשל חלילה וחלילה מלעסוק במצוה גדולה הזו... אשא אני ות"ח גדולים ורבנים אחרים

מקנאים אותו שזכה בכך..." (צילום המכתב שם עמ' 361).

מסתבר שרצונו לפרוש מניהול תומכי תורה הוא על רקע הפולמוס הנ"ל. האם רבי לייבוש בארגעניכט נשאר לבסוף בהנהלת ה'תומכי תורה', כעצת רבה של ערלוי, לא ידוע לנו. מחומר שידוע לנו נראה שעכ"פ לא המשיך כיו"ר החברה, שכן במכתבי הרבנים אל תומכי תורה הוא כבר לא מוזכר. נפטר א' חשוון תש"ג, ועל מצבתו נחרט: "ישר צדיק חסיד וטוב, הרבה בצדקה... דורש טוב לעמו... הוא צוה לביתו היו לדך קרוב".

בשנת תרצ"ו נבחר רבי אלי' יונג, שהיה כבר פעיל בחברה, "לנשיא וראש לחברת תומכי תורה". רבי ישראל א"א לנדא רבה של עדעלין פונה אליו לאחר בחירתו: "הנה קבלתי מכתב ערוך מאת חברת תומכי תורה בירכם יצ"ו, ובו כתוב וחתום כל מנהלי וראשי החברא הזו, היות... ובחרו במר כהד"ג נ"י... בכתר הנשיאות... ומע"כ הד"ג נ"י מחמת רוב ענותנותו לא רצה לקבל על עצמו כבוד ותואר נשיא... גם אני נמנה בין הני גדולים שערכו בקשתם אל מר כהד"ג נ"י לבשקו שיקבל עליו הנשיאות הנ"ל..." (שו"ת בית ישראל סי' א). ואכן רבי אלי' נעתר וקיבל את הנשיאות. נפטר זקן ושבע ימים כ"ח כסלו תשמ"ח.

אן אונזערע ווארלעמשיגע נאונים וצדיקים הרבנים ונבאים ד"ר'ן

ווי האבען קראפטן פארטאן דעם דעם לעבנעם צייט האבען פערציענע פערציענע פערציענע אומקען
 ביכטען אן אונזערע הימאס פערברייטעט וואווד דעם שווערען אומקען אונזערען נולעם וועלכע אירע אומעלענע
 קייטשיגע געמענטהילעס נאר פאן דעם רמב"ם ביכטען האבען וויגען שארען צווען אונד יעס קאנן היז דיע רמב"ם
 וואלדנע פארשענענע אונטערברענגען געווען איז איר צוויי יאקאס דער שטרענגע איסור פאן קרויש עליונים ביה יוסף
 וסלי"ם אלש"ך דיע רבי וועט אויך און דען שפעטערען יארהען דיע נאונים וצדיקים ציב געהיז פורח יצחק אהרן פאן
 קאווא געהיז פורח גפול צבי ויהוא ברליו אבי דקין ואלאח געהיז פורח דוד פירדמאן אנדקין קארלין ונהגין פורח
 לוי יצחק פאן בארודשטאנ א. ו. ו. געפענליך פראטעסטירט זאבען דאס אויסער רמב"ם ביכטען קיינע אנדערע ביכטען
 פערטוילעט דרומען ווערדען אונד געהעטעטען דאס אויסמען דער איסור חשנה נבוי וועלכער מן התורה גיאות
 אויך דער נאבעט ישוב החדיו אן ארץ הקדושה ויל אופלענען קאנן מיט קראפט דעווער קאממען ווי אונטערשטרענגטער
 פארשטאנד מיט דער ביכטען אויך אויספערקומקלייט דאס אירע מיט אלצען קרעפטען ווירדערשטאנד צייטען ואלט דאס
 אויסער רמב"ם ביכטען קיינע אנדערע אן אונזערע הימאס פערטוילעט ווערדען ואלצען וואס איר אייערע שווערע
 לאנגקערלעך געשקווען ווערען אבער ווערען אונטער אונטער געשען יעצט חשנה נבוי אונד הי"ח ביה הי"ח ביים לעבען
 געהאלטען ווערעט אונד און דען זוכה דער גראממען מצוח ווערעט איר געהאלטן ווערדען מיט פרנסה וועלכע אונד
 בעסטער געווערענע ער ביאת נוכל צדיקו בביא

פארשטאנד דעם ברל שומרי החומות בערדיק חי"ג

איר האבע דאס אביגע שרייבען פאן אונזער געקומען פארשטאנד געקענע וועלכע יוד אויף דען איסור דער
 וועלכעסוריסטען גאונים וצדיקים בעציהען אז קאממע אויך דיען צולעקערשטיגע אונד חליצה דער איין חוד זוכר השי"ת
 אהם דיען אויסר איבערטועטען ואלץ איבערהויפט אן דיעווע צייט ווא עס שטרענג ערפארדערט דען ישוב החדיו
 גיז פערשטאראקען וועט עס אונזערע זייענע פארפארטען איינגעשטרעט האבען זוכות זח ווערעט איר זוכה ויין זכרה
 וועלכע אן אלצען האנדעל אונד האנדעל אונד מנרל ויין אייערע קינדער ער התורה חק וצדאות בישיעה קרובה ככלי
 זפיש בעתירת השתבח לשיעה קרובה דיש כל אחינו שכולא

והל יוסף דיים זאנענפעלד אב"ד בער"מ"ו

הרב ישכר בעריש ווייס - ברוקלין נ"י.

הגאון רבי יצחק ראכליטץ זצ"ל אב"ד טאהש ובערעגסאז

הגאון רבי יצחק ב"ר זאב ראכליטץ זצ"ל [אבי הגביר ר' ישעי' ראכליטץ ז"ל במאנדאק והגביר ר' מרדכי ראכליטץ ז"ל במאדיארוש] היה רב ואב"ד בארץ הגר לערך ארבעים שנה, תחילה בעיר ניר-טאהש במחוז סאבאלטש, ואחר כך בעיר בערעגסאז שבמחוז בערעג, כשלשים ק"מ לצד דרום מהעיר מונקאטש.

זוגתו היתה הרבנית הצדיקת מרת חיה ע"ה בת הגאון רבי משה הלוי שפיץ זצ"ל אב"ד טשענגער, שכפי הנראה מנוסח מצבתה התמסרה בכל כוחותיה שבעלה יוכל להגות בתורה באין מפריע.

וכך מתאר אודותיו נכדו, בן בתו, הרה"ג רבי יצחק מרדכי שווארץ זצ"ל מבערעגסאז בקונטרס 'ענף עץ אבות' (נדפס בריש ספר 'אמרי אש', ח"ב, מונקאטש תרס"א):

"אדוני זקיני הרב הגאון הצדיק המנוח מהו"ר יצחק ראכליטץ זצ"ל הי' רועה ומנהיג ישראל לערך ארבעים שנים ולבסוף ימיו נתקבל לאב"ד דק"ק בערעגסאז והגליל יע"א. גודל צדקתו אין [לתאר] והתמדתו בתורה אין לשער, הניח אחריו כמה חיבורים והם בכת"י, היו עניו מאוד, ובעל צדקה גדול וסיפוק מה שהיו נותנין לו בכל שבוע חלק לעניי העיר, כאשר סיפרו לי אנשים יריאים ונאמנים ובפרט איש

אשר הוא הי' המחלק ה"ה הרבני מהו"ר צבי ארי' ע"ה מנוחתו כ' בק"ק צפת והי' משמש קודם בק"ק בערעגסאז.

"קודם פטירתו ציוה שלא לכתוב על המציבה שלו שום שבח ותואר, כאשר יראה היום על מציבתו ורק בזה"ל פ"נ הרב אבדפ"ה מהו"ר יצחק ז"ל וכו', וגם ציוה שידונו אותו בד' מב"ד (מיתות בית דין). ולכבודו להספידו באו גדולי הדור ז"ל אשר היו בימיו, ה"ה הגאון הקדוש שלשלת היוחסין מהו"ר פישל האראוויטץ אבדק"ק מונקאטש ז"ל, וה"ה הגאון הקדוש מהו"ר מנחם א"ש ז"ל אבדק"ק אונגוואר יע"א, וה"ה הגאון הקדוש מהו"ר שמ[ע]לק אבדק"ק סעלעש ז"ל, והגאון הקדוש מהו"ר

אשר אנשיל אבדק"ק טשענגער ז"ל, וסיפרו אנשים נאמנים שהצדיק מהר"מ א"ש ז"ל בכה כ"כ עד שהוריד כנחל דמעה. הרב הגאון הקדוש שלשלת היוחסין מהו"ר פישל האראוויטץ זצ"ל הי' אוהב נאמן לכבוד זקיני הגה"צ וכמה פעמים ישב אצלו כמה שבועות, והי' אבדק"ק מונקאטש יע"א.

"אז"ק (-אדוני זקיני) הגה"ק נסע להגאון רשכבה"ג בעל חתם סופר ז"ל להסמיך אותו ונתן לו סמיכה והורמנא, והתפאר לו החת"ס בתלמידו הגאון ר' יואל [אונגאר] ז"ל [אב"ד פאקש] בעה"מ תשו' ריב"א, ואמר לו בזה"ל מין ר' יואל לערינט וואהל (-ר' יואל שלי לומד טוב), ואמר שידבר עמו ד"ת.

"אז"ק הגאון הצדיק הי' אבדק"ק בערעגסאז כ"א שנים ושם מנוחתו כבוד תנצב"ה, נפטר שנת תרי"ט לפ"ק, עכת"ד.

רבי יצחק עמד בחילופי תשובות עם הגאון מהר"ם א"ש זצ"ל אב"ד אונגוואר - שמתארו בתשובתו אליו (מיום י"ג שבט תר"א): "שלום וכל טוב להרב המאוה"ג המופלא ומופלג בחריפות ובקיאות כקש"ת מו"ה יצחק נ"י האבדק"ק טאש יע"א [וכעת אבדק"ק בערגצאז] (שו"ת 'אמרי אש', לעמבערג תרי"ב, יו"ד סי' נב).

מתשובה זו ניתן ללמוד כיצד ביצעו הקהילות את צו השלטון לגייס יהודים לצבא: "מכתבו הגיעני וארא כי הנהו מפקפק על מה שנהגו מכמה שנים בארץ הזאת לפני גדולי ישראל, ומאז התאמצו למצוא גבר אשר בעד רצי כסף יחפוץ וירצה ללכת אל הצבא, ולפי הנראה גם במדינת פולין יתאמצו לעשות כן אם יש לאל ידם ואין פוצה פה לאסור". השואל מעלה את האפשרות, שאמנם שיטה זו, של גיוס על ידי רצי

כסף, פסולה, אך הרבנים "העלימו עין מפני שאין לאל ידם למצוא תקנה אחרת, אנו מה נענה בתרייהו".

מהר"ם א"ש אינו מוצא פגם בשיטה זו, "ואומר כי לפענ"ד נראה דהיתר גמור ומצוה היא לעשות כן, כי זולת זה א"א לעשות בענין שיהי' טוב בעיני ה' ואנשים". בהמשך מתייחס מהר"ם א"ש לעובדא שהאנשים המגויסים תמורת כסף הם בדרך כלל עבריינים, ושמה יש בכך משום סיוע לדבר עבירה: "מעתה אלו ההולכים לצבא עם יבוא עת נסיעתם בש"ק והם מוכרחים ללכת, פיקוח נפש דוחה אותו ואין בהליכתם עתה לצבא שום חשש איסור". ואילו העובדא שאנשים אלה "לתאות נפשם מתעבים נפשם באיסור, עוונותם על עצמותם ואין לנו למנוע בעבור זה לשכרם כי לא לזה נשכרו". פירוש הדבר, מה שהם עוברים על איסורים באונס הרי אין בכך חטא, שכן הדברים נעשים בפקודת שרי הצבא והם בכלל פיקוח נפש, ואילו העבירות שהם עוברים מיזמתם, אין האחריות על הקהילה ששכרה אותם, שכן לא לכך נשכרו. "לזה ברור לפענ"ד כי יש מצוה רבה לעשות כן לשכור אנשים ולא לאמר שיקחו כרצונם ח"ו".

היתה כנראה הצעה שהקהילה תמסור את האנשים לצבא בעל כרחם. מהר"ם א"ש התנגד לכך, "דלמסור בע"כ נראה וודאי כי איסור חמור הוא". את העצה האחרת שהשלטונות בעצמם יטפלו בגיוס דוחה מהר"ם א"ש בתוקף, "דא"א למסור הדבר לנכרים שיקחו כחפצם, כי יקחו גם לומדי תורת ה' אשר מן הדין אין עליהם עול הזה". לפיכך נשארה רק הברירה היחידה: "אם כן השכירות להעמיד אנשים מדעתן מותר, ומצוה לפענ"ד".

תשובה אחת ממנו בסוגיא דאוונכרי, מיום ג' פר' יתרו תרי"ז, הדפיס נכדו בריש ספר 'אמרי אש' (ומשמם בשו"ת 'הררי קדם', ברוקלין נ.י. תשמ"ח, סי' קט), ומופנת "לה"ה כבוד אהובי ה"ה הרבני המופלא ועושה פלא, גבר בכולא, ודבר ד' מלא, חריף ושנון כקש"ת מו"ה עזריאל אייזיק נ"י ויזרח" (כנראה זהו הגאון רבי עזריאל אייזיק קעללער זצ"ל אב"ד שאמקוט).

בהתאם לצוואתו חרתו על מצבתו בבערעגסאז: פ"נ / הרב מו"ה יצחק בן / מו"ה זאב ז"ל אב"ד / דפה נפטר ב' סיון / תרי"ט לפ"ק תנצבה.

על מצבת זוגתו הרבנית בערעגסאז חרות: אשת חן תתמך כבוד מתמכי אוריית' / החזיקה במעוז תור' בעלה / להיות יושב משבת / תחכמוני ה"ה הצדיקת / הרבנית אשת הרב הצדיק / מו' יצחק אב"ד דפה כבוד / בת מלך מרת ח' בת הרב / הצדיק הגא' מ' משה שפי' / הלוי זל"ה נפטר' ב' אדר / ר' תר"ג לפ"ק ת נ צ ב ה.

כממלא מקומו ברבנות בערעגסאז נתמנה - עפ"י עצתו של הרה"ק ה'דברי חיים' מצאנז ז"ע - הגה"ק בעל ה'קול אריה' ז"ע.

ואלה שמות יוצ"ח:

א. בנו ר' שלמה ראכליטץ ז"ל במונקאטש (קונטרס ענף עץ אבות

שבריש ספר אמרי אש ח"ב).

ב. בנו ר' יהושע ראכליטץ ז"ל בנאנאש (מהקדמת נכדו הרה"ג ר' יצחק בהגר"פ הערשקאוויטש שליט"א לפסקי מהר"ש מלובלין).

ג. בנו ר' חיים דוד ראכליטץ ז"ל בסיגוט ושם מנו"כ. על מצבתו חרות: פ' נ' / איש ישר / מו"ה / חיים דוד / בהרב יצחק ראכליטץ / אבדק"ק בערעגסאס / נפטר כ"ז מרחשון תרע"ו / ת"נצ"ב'ה'.

ד. חתנו ר' ישראל איסר שווארץ ז"ל (שם בקונטרס ענף עץ אבות).

ה. בתו הרבנית הצדיקת ברכה יוטא ע"ה אשת הגאון רבי יוסף יוזפא ראזענבערג זצ"ל אב"ד פישפיק-לאדאני, שמביאו בהקדמתו לספרו 'יד יוסף ורביד הזהב' (ח"א על הל' שבת ועירובין, פרעסבורג

תרכ"ג): "...וגם חדושים מפוארים מכבוד חותני השני הה"ג הצדיק ועמל כל ימיו בתורה ביגיעה רבה ועמלה, אשר לא יאומן כי יסופר כחשכה כאורה כקש"ת מו"ה יצחק ראכליטץ זצ"ל שהי' אב"ד בק"ק בערע[ג]סאס יע"א, חשבתי להעלותם על מכבש הדפוס, אבל לא עלתה בידו..."

ובשולי חתימת הקדמתו, הוא מזכירו שוב: "...ולצלע השנית עזרתי

עמי ה"ה הצנועה וצדקת מרת ברכה ייטא תחי' בת תלמיד חכם האמיתי הה"ג צדיק ונשגב מו"ה יצחק ראכליטץ זצ"ל, יחוסה גאונים אחר גאונים הלא כתובים בספר זכרונות אשר להם".

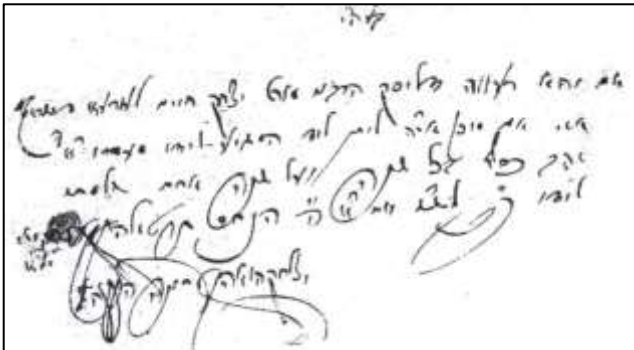
ישכר בעריש ווייס - ברוקלין נ.י.

בשולי המאמר:

בפנקסו של רבי יצחק חיים גליקזון מגערעש קטן, הכולל מכתבים ורשימות של תורמים לסייע לו בעת שהתכוון לעלות לארה"ק, יש גם מכתב מרבי יצחק ראכליטץ:

בעה"י

אם יהא רעווה דליסק הרבני מוה' יצחק חיים לארעא דישראל אזי אני מוכן אי"ה ליתן

ליד המגיע לידו מעמדו א' זהב כסף בכל שנה, ועל שנה אחת שלמתי לידו ... יום א' פ' פנחס תרטז לפ"ק בערקסאז יע"א

יצחק הוא הק' חונה פק"ק הנ"ל

חתנו רבי ישראל איסר שווארץ הנ"ל נפטר כ"ב שבט תרס"ט ומנ"כ בבערעגסאז. על מצבתו נחרטו השורות הבאות (צילומי המצבות שלפנינו הגיע לידינו באמצעות הר"ר תומר ברונר): "על ישראל אמונתו / ישראל אשר בך אתפאר / אשר עניים בך ירוחם / יושר צדקו לעד יזכר / סעד לבב ישראל באהבים / רוש שפתותיו בתורה ועבודה / ה"ה הרבני מופלג בתורה ויראה / זקן מלא רחמים מוה"ר / ישראל איסר / בן מוה"ר דניאל ז"ל / וחתן ההגה"צ ר' יצחק ז"ל ר'א'ב'ד' פה / נפטר בשם טוב כ"ב שבט ת'ר'ס'ט' לפ"ק / ת'נ'צ'ב'ה". שם גם מנ"כ של זוגתו "הצנועה והצדקת" מרת פעסיל בת רבי יצחק ראכליץ "ראב"ד פה". הורי רבי יצחק מרדכי שווארץ רב במאדיאר-לאפוש.

בת נוספת הי' לרבי יצחק, מרת לביאה, שנפטרה ה' תמוז תרע"ה ומנ"כ אף היא בבערעגסאז. על מצבתה נחרט: "מה אמך לביאה בין אריות רבצה / פ'נ' / לדאבון בניה נשארה אלמנה בנעוריה / בתוך כפירים כלביאה רבתה גוריה / ידיה שלחה לאביון ולעני פרשה כפיה / אשת חיל צדקת תמימה וישרה / היא האשה החשובה צנועה ויקרה / מרת לביאה ע"ה / אלמנת המנוח מו"ה יהונתן בנימן רייזמאן / ובת הרה"ג מו"ה יצחק ראכליץ ז"ל / אבד"ק בערעגסאס / נפטרה בש"ט בת פ"ג שנה ביו' ה' לחדש תמוז / שנת ת'ר'ע'ה' לפ"ק / ת'נ'צ'ב'ה".

הרב יעקב משה שטעסל - ברוקלין

חותניו של רבי יעקב אשר קאפף

בעלה ב' אודות רבי יעקב אשר קאפף בירושלים, שנשא את בת רבי אלחנן טעננבוים, וכשנפטרה נשא את בתו של רבי יחזקאל הארטמאן. שהיו מאותו משפחה (לפי 'לקיטת יצחק בן אברהם'). אני נכד של שניהם, של רבי אלחנן ושל רבי יחזקאל, אבל לע"ע אין לי ידיעה איך הקירבה ביניהם. בשורות הבאות נשרטט קצת לתולדותיהם ומשפחתם.

רבי אלחנן טעננבוים

אביו של רבי אלחנן טעננבוים היה רבי אברהם יצחק ב"ר חיים אלישע. ומסופר ששם המשפחה טעננבוים נתן לו רבו ה"שמח משה" בזמן שהממשלה חוקקה ליתן שמות משפחה, אמר 'צדיק כתמר יפרח' ובחר לו 'תמר' דהיינו טייטלבוים, 'כארז בלבנון ישגה', 'ארז' דהיינו טעננבוים.

"גדולות ונצורות יסופר על ר' אברהם יצחק ששימש כשוחט בעיר מגוריו, וידע שו"ע יו"ד על כל נושאי כליו בעל פה. רבו בעל 'שמח משה' אף העיד עליו, כי מדי ערב באים אליו נשמות שנתגלגלו בבהמות ותובעות את תיקונן ע"י שחיטתו של ר' אברהם יצחק בכל דקדוקי הכשרות. דבר זה אושר ע"י אשתו כי בכל בוקר בקומו ממטתו היה מודיע לה כי בו ביום יבואו אליו סוחרים אלה ואלה עם בהמותיהם, ולכן הודיע לה כיצד יוכלו לפגוש אותו, כדי להחיש את תיקון הנשמות המשוועות לתיקונן" (הקדמת לקיטת יצחק בן אברהם).

עלה לארה"ק בשנת תרכ"ב לערך והתיישב בירושלים, וכפי שצוין ב'לוח שמות בני ישראל כולל אונגארן... ירושלים... נעשה בפקודת השר מו"ה משה מונטיפיורי... בשנת תרכ"ו: "ר' אברהם יצחק סטראפקוב, יליד סטראפקוב בן מ"ג שנה, תלמודי' הגיע לאה"ק לפני ד' שנים. זוגתו רבקה, וילדיו ליבא-אסתר ואלחנן (למטה מ"ב שנה)". מנו"כ בהר הזיתים ועל מצבתו נחרט: "פ"נ / החסיד(?) מו"ה אברהם יצחק / ב"ר חיים אלישע / מאונגרין נ' ד(?) אדר / תרסא תנצבה".

אמו של רבי אלחנן, מרת רבקה, אף היא מנו"כ בהר

חסידיים... הנה הבאנו לפניכם את ראשית בכורי פרי מלאכתינו... קחו והביאו ברכה אל תוך בתיכם...".

לא ארכו הימים וגיסו ר' אהרן עוזיאל נפטר בדמי ימיו בן ל"א. בספר 'זרעו של אברהם' שיצא לאור בשנת תרמ"ד כבר נרשם בשער: "בדפוס הר"ר אלחנן טענינבוים בהרה"ח אברהם יצחק נ"י וגיסו המנוח הר"ר אהרן עזיאל ז"ל בהרה"ח ר' גרשון נ"י". ורבי אלחנן מקונן עליו ב'דברי המדפיסים' שבראש הספר: "...האמנם הן בעון לא היתה שמחתינו שלימה... כי באמצע המלאכה... גוע ויאסף שותפי הרב החרף שנון ובקי היקר כמוהר"ר אהרן עזיאל רוקח ז"ל... נחטף במבחר ימי עלומיו, חלפו ימיו ל"א ראו טובה... ש"ק ל"ד לעומר תרמ"ג...".

בשנת תרמ"ח הצטרף כשותף לבית הדפוס, רבי משה ליליינטאהל. אך שותפות זו לא האריכה ימים, ובשנת תרמ"ט פרש רבי אלחנן מהשותפות. ידועים שמנה-עשר

ספרים שנדפסו בבית דפוס זה בין השנים תרמ"ג-מ"ט.

רבי אלחנן נסע לחו"ל ושם נפטר. לא ידוע לנו מקום קבורתו. זוגתו מרת שרה מנו"כ בהר הזיתים, ועל מצבתה נחרט: פנ / האשה הצנועה מ' / שרה ב"ר גרשון סופר / נלב"ע אדר"ח חשון / תרפב תנצבה.

צאצאיהם:

בנם ר' אהרן משה טענינבוים. יליד תרנ"א. נפטר כ"ד ניסן תר"צ ומנו"כ ליד אמו.

בנו ר' ישראל מרדכי טענינבוים (עדן). יליד ירושלים תר"מ. בשנת תרנ"ו נשא את מרת חיה לבית אייזנברג. לאחר נישואיו למד בישיבת הגאון מהר"ל דיסקין מבריסק. חלקו רב בייסוד שכונות חדשות בירושלים ומחוצה לה.

בנם ר' חיים אלישע טענינבוים.

בתם מרת לאה פעריל אשת ר' ישראל חיים ב"ר יעקב סאמעט. [ובזה יש להוסיף למש"כ בעלה 6 עמ' לה, אודות 'קשרי המשפחות ווייסבערג וסאמעט', שיש עוד קישור משפחה, שכן חמיו של ר' יעקב סאמעט הנ"ל היה ר' יקותיאל הכהן (ווייסבערג), גיסו של ר' אברהם יצחק טענינבוים (אבי ר' אלחנן), ששניהם היו חתני רבי מרדכי יצחק ווייסבערג מסטראפקוב].

חתנם ר' יעקב אשר קאפף הנ"ל.

רבי יחזקאל הארטמאן

נולד בירושלים בשנת תרל"א לערך לאביו רבי משה שמואל הארטמאן ולאמו מרת אסתר. רבי 'משה שמואל ב"ר יחזקאל' נמנה בין החותמים בירושלים תרל"ג על קבלת החרם של מהר"ל דיסקין על לימודי חול. אני משער שאביו היה רבי יחזקאל הארטמאן מסאבראנץ אחיו של רבי בנימין הארטמאן אב"ד שימלויא, שכן בספר 'עשר צחצחות' [לרבי ישראל ברגר, בן רבי יצחק שמחה ברגר שהיה חתנו של הרב משימלויא רבי בנימין הארטמאן הנ"ל] מובא "את אשר כתב לי ש"ב הרב הצדיק המנוח מו"ה חיים דוד הארטמאן זלה"ה מעיה"ק צפת". ובהערה שם: "הרב מוהרר"ד הנז' בן הרה"ג הצדיק קדוש יאמר לו מו"ה יחזקאל מסאבראנץ זצ"ל, אשר ג"כ מ"כ בעיה"ק צפת, אחיו של א"ז אבי אמי הגה"צ ר' בנימין זצ"ל שהי' אבד"ק שאמלויא".

גם במשפחתנו ידוע שזקננו רבי יחזקאל היה לו משפחה בצפת. כמו"כ בפנקס ח"ק צפת מצאתי, ר' יחזקאל מאונגרין נפטר בשנת תרל"ט [אמנם במקום אחר בפנקס נזכר ר' יחזקאל מוילחאוויץ מאונגארין שנפטר בשנת תרל"ט. כך שכנראה אינו ר' יחזקאל מסאבראנץ], ור' משה שמואל ב"ר יחזקאל נפטר בשנת תר"מ [האברך הר' משה שמואל ב"ר יחזקאל מאונגרין נפטר ליל ה' צו וא"ו ניסן]. לזקני ר' יחזקאל הארטמאן נולד בן לאחר מכן וקרא שמו משה שמואל. כך שנראה השערתי נכונה.

רבי יחזקאל הארטמאן שימש כשו"ב וש"צ. מידעיה בעתון אנו מתוודעים שבשנת תרס"ה נתמנה לשו"ב במטולה: "צפת כ' אב תרס"ה. מה נכבד היה המחזה בשבת העבר, עת התאספו אנשים ונשים וטף למאות אצל ביהמ"ד הגדול דפה, בעת ברכת הנותן תשועה לכבוד הוד אדוננו השולטן יר"ה... והחזן הנכבד הר"ר יחזקאל הרטמן מעיר ירושלם ת"ו (אשר עבר לדרכו דרך עירנו להמושבה מתולה, בהתמנותו החדשה שו"ב להמושבה) הרים את קולו הנעים, ובין ההמון שוררת דומיה, אין פוצה פה, רק המשוררים ענו לו. ובגמרו את ברכת הנותן תשועה, מחה כף כל העם מבית ומחוץ, וענו יחי השולטן! אמן" (השקפה' א' אלול תרס"ה). כן אנו מוצאים ידיעה משלהי שנת תער"ב: "להודיע כי החזן המפורסם ויר"א הר"ר יחזקאל הארטמאן הי"ו יתפלל בימים הנוראים הבעל"ט בבית הכנסת 'משכן יעקב וישראל' אשר בשכונת אחוה [ירושלים], וכל החפץ לקבוע לו מקום בביהמ"ד יתראה בהקדם עם הגבאים" (מוריה' כ"א אלול תער"ב).

על התקשרותו להאדמו"ר רדצ"ש מלעלוב יסופר בהקשר לשידוך בתו עם האלמן רבי יעקב אשר קאפף: "אחד מחסידיו של הרבי, הרה"ח רבי יחזקאל הרטמן שו"ב, מיקירי קרתא דשופריא היה, אהוב ונערץ על הכל ובפרט על רבו. אמרו שר' דוד לא היה מדליק נרות חנוכה עד שלא יהיה רבי יחזקאל נוכח במקום, שהיה רבי יחזקאל מטיב נגן בכנורו, ולצליליו הענוגים של כנורו המיבב היתה שירת 'מעוז צור'

מזדמרת בביתו של הרבי. באותו פרק זמן שהה בעיר אוהעל באונגריה. לר' יחזקאל היתה בת צעירה מאד לימים ושמה רבקה. והחליט רבי דוד כי זו הנערה ראויה להיות עזרתו מקודש של רבי יעקב אשר, לעזור לו בגידול פעוטיו היתומים. בני המשפחה חששו מאד מתגובתו של אביהם השוהה בחו"ל. מה יאמר על כך שבתו בת 16 נישאה לאלמן המטופל בשני בנים.

ירושלים.
יחזקאל הרטמן ז"ל - לכולל אונגן באה תלנרסה
 באהול שבאונגן כי בן עירו הר' יחזקאל הרטמן
 נפטר שמה. ר' יחזקאל הרטמן היה עדין בעצם
 ביום בן שנים וארבעים שנה, וליד ירושלים, בן חורה
 וראו ואהוב לכל יודעיו. הוא היה שר"ב וחזן, ועוד
 בראשיהשנה העבר התפלל לפני החכה באונגריה.
 סוכת סחלה נסע זה מקרוב לחזן לארץ השם קדשתו
 החמה, הנצבית, אנו סביעים תנחומים לכל משפחתו
 הנכבדה בעירו.
 י"ח סיון תרע"ד

הם הביעו את חרדתם באזני הרבי. הניחו לי בדבר, פטר הרבי את הענין כלאחר יד, איך וועל שוין דורך קומען מיט ר' יחזקאל', כבר אדע להסתדר עמו..." ("אור הגנוז' גליון ח).

לרגל מחלה נסע לחו"ל. שם נפטר בדמי ימיו בן מ"ב שנה ונטמן בבית החיים באוהעל. על מצבתו נחרט: "פ"נ / הרה"ח היחסן מו"ה / יחזקאל / ב"ר משה שמואל הארטמאן / ז"ל יליד עה"ק ירושלים תו"ב / נפטר בשם טוב כ"ו תשרי / תרעד לפ"ק / תנצבה".

זוגתו של רבי יחזקאל ב"ר משה שמואל הארטמאן היתה מרת אסתר מרים בת רבי אברהם מנשה ב"ר ישראל יואל ראטה [שעלה מאוהעל לירושלים. נפטר י"ח סיון תער"ב ומנו"כ בהר הזיתים]. אמה מרת שרה לאה היתה

בתו של רבי יצחק חיים גליקזאהן [על רבי יצחק חיים וצאצאיו ראה 'המבשר - קהילות' א' תמוז תשס"ט. נזכר גם בעלה 8 עמ' כג].

מרת אסתר מרים נפטרה ד' אב תש"ה ומנו"כ בהר הזיתים. על מצבתה נחרט: "פ"נ / האשה הצוה"ח / מרת / אסתר מרים / ב"ר אברהם מנשה / א' הרה"ח / ר' יחזקאל הרטמן ז"ל / נ' ד' מנ' אב תש"ה / תנצבה".

צאצאיהם:

בנם ר' משה שמואל הארטמאן. יליד צפת בשנת תרנ"ו. נפטר י"ז כסלו תשי"ז ומנו"כ בהר המנוחות. זוגתו בזיו"ר מרת ריזל בת ר' נחמן אפשטיין, דור חמישי לבעל התניא.

בנם ר' שלום הארטמאן.

בנם ר' יהודה (יודל) הארטמאן.

בנם ר' בנציון הארטמאן.

בתם מרת שרה ליבא אשת ר' ליבוש ב"ר שמואל היזל שטערן, "מתלמידי הרידב"ז זצ"ל ומזקני סופרי סת"ם בירושלים", נפטר כ"ז אד"א תשכ"ה ומנו"כ בהר המנוחות. זוגתו נפטרה ב' אב תשכ"ג ומנו"כ ליד בעלה.

בתם מרת שאשא יוכבד אשת ר' יצחק גרין, ובזיו"ש אשת ר' אשר לעמל "בונה ת"ת וישיבות מאה שערים וחיי עולם", נפטרה ר"ח אלול תר"מ ומנו"כ בהר המנוחות.

בתם מרת רבקה אשת ר' יעקב אשר קאפ.

בתו מרת פערל [נפטרה בעת לידה ד' חשון תר"פ ומנו"כ ליד אמה] אשת ר' חיים קאפ.

יעקב משה שטעסל - ברוקלין

בשולי המאמר:

שם בעלה 2 נזכר שרבי יעקב אשר קאפף עלה לארה"ק בשנת תר"נ יחד עם שליח הכולל אונגארן רבי טובי' ארי' גולדברגר ששהה אז בארץ הגר. רבי טובי' ארי' עלה לארה"ק עוד בבחרותו בשנת תרכ"ז עם דודו, אחי אביו, רבי נתן יוסף גולדברגר דיין בירושלים וממייסדי הכולל בירושלים שהיה אז בשליחות לטובת הכולל [נפטר י"ז טבת תר"מ]. נמנה בין חכמי התורה המובהקים בירושלים ומראשי הכולל במשך עשרות בשנים. נפטר כ"ט כסלו תרע"א ומנו"כ בהר הזיתים.

ידידנו הרב שמעון יוסף דייטש שוקד באיסוף חומר לתולדות ולדמותו של זקנו רבי טובי' ארי' ומשפחתו, ובתקוה כי הדברים יתפרסמו א"ה (המודעת הספד

עליו שאנו מעתיקים כאן הוא מגנזיו). לכן אנו נייחד כאן רק כמה שורות למוצאו ובית אבותיו. בהקדמתו לשו"ת תורת חסד ח"ב שהו"ל הוא חותם: הכ"ד הצעיר בישראל מסתופף בשעריך ירושלים משנת התרכ"ז... טובי' ארי' בהרה"ג החו"ב מו"ה גרשון מאיר זלה"ה גאלדבערגער ממדינת אונגארן. מבלי לציין את מקום מוצאו המדויק. מצאנו גם מכתב שכתבו טובי' ומנהלי כולל אונגארן... כולל שומרי החומות בית הסופר והמאיר' בשנת תרמ"ב אל בעל ה'קול אריה' בברכת מז"ט לרגל התמנותו כרבה של קהלת ה' מאדע, ובין החותמים: טובי' ארי' גאלדבערגער בהרב המובהק מ' גרשון מאיר ז"ל מסאנטאב ('הנשר' שנה עשירית עמ' פ).

ואכן מצאנו ידיעה ב'איזראליט' (משנת 876 עמ' 722) מקהלת אבאי-סאנטוב, ובה דיווח שר' טובי' גולדברגר ביקר במקום ונשא דרשה. צוין שם שעלה בבחרותו לארץ ישראל, שם התחתן, ולאחר עשר(!) שנים בא לבקר את הוריו.

שם בסאנטוב מצאו את מנוחתם הוריו רבי גרשון מאיר ומרת חיה. על מצבת אביו נחרט לזכרון עולמים: "פ"נ / ה"ה הרב הצדיק החריף / מו"ה / גרשון מאיר / בן הרב החריף הצדיק מו"ה יעקב ז"ל / נפטר כ"ב אלול ת'ר"מ' / לפ"ק / גר הי' בארץ לא

לו / שמימה נשא עינו ולבו / וכפו אל מצות ה' ברה / נר אלקים טרם נכבה אורה / - - - ועל מצבת זוגתו: "פ"נ אשה צנועה וחשובה מ' / חיה / בת כ' זאב / אשת מו"ה ר'

גרשון מאיר ז"ל / נפטרה בשם טוב / בת ע"ג שנה / כ' ניסן ת'ר"נא' ל'פ'ק' / ת'נ'נ'צ'ב'ה"."

שרד מכתב ממנו אל בעל 'היריעות שלמה' אב"ד מאקווא, כנראה שהיה תלמידו, אודות הפצת הספר 'יריעות שלמה' (צילומו קבלנו מהרב מרדכי קליין):

ב"ה יום א' למב"י תרמ"ז לפ"ק פה סאנטא יע"א

אל כבוד אדמ"ו הגאון המפורסם מופת הדור שלשלת היוחסין ע"ה פ"ה נר ישראל כש"ת מו' שלמה זלמן אולמאן נ"י בעה"מ ס' יריעות שלמה אב"ד דק"ק מאקא והגליל

מכתבו היקר הגיעני, ולעגמת נפש הי' לי בראותי מתוכו כי כבוד אמ"ו אשם יאשימני על אשר לא שלחתי עוד מחיר הספרים לידו הטהורה, אך סהדי בשמים ועידי בשחק כי לא מכרתי מהם עוד, כי אף שאיכותם יקר מפז הנהו, בכל זאת בזמן הזה בעו"ה הלומדים אינם בעלי ממון ומעט מזעיר אשר רוצה לקנות ספר, ואם יקנה רוצה הוא בזול. ואילו היה שם מחירים שאוכל למכרם בעד א' זה' מ"כ היתי מוכרם, אבל העלה קצת מחירים לפי הזמן הזה. ע"כ אם ירצה אמ"ו נ"י אשלחם אי"ה על שוק דעברעצין בחזרה, רק ס' אחד מהם אם יסכים כבודו הרמה ליתנו לי במחיר הנ"ל, למען יהי' לי ללמוד בו בעת אשר אבוא אי"ה לענינים אלו אקחנו. רק ימחול א"פ על כבודו הרמה לכתוב לי לאיזה איש שיתנהו בדעברעצין, או ליד הרב מדעברעצין. וכאשר ישים עלי רר"מ כן אעשה, או כלם אשלחנו או יקטין מחיר כלם, וכאשר יגזור בחכמתו הנשגבה כן יקום.

עבדו ותלמידו המשתחוה מול הדרת כבודו אלף פעמים ארצה

גרשון מאיר ג"ב בר"י ז"ל

ד"ש לכל ב"ב שיחי'. בני הבחור **שלמה יהושיע נ"י** הוא כעת בק"ק אוהעל ודורש בשלום אמ"ו הגאון נ"י ובשלום כל אשר לו שיחי'. ואקוה אי"ה להוציאנו חפשי במהרה ולהשיג עבורו רשיון.

הרב ברוך פריינד ירושלים

משפחת הירשפלד בווייצן (א)**לתולדות רבי יהודא לייב הירשפלד ואביו רבי אברהם ז"ל**

ביום ט' כסלו חל יום השנה של הרבני החשוב ר' יהודא לייב בן הרבני ר' אברהם הירשפלד מראשי ונכבדי הקהילה בווייצן. לשם כך הקדשנו מאמר זה לתולדותיו ותולדות בית אביו וצאצאיהם, אצל אביו כתבנו רק על דור ראשון של הצאצאים, ואצל ר' יהודא לייב כתבנו גם חלק מהצאצאים הידועים לנו עד זמננו, יום השנה של בנו הרבני ר' מאיר חל ביום י"ז כסלו לכן הרחבנו אצלו את היריעה, ובעז"ה במשך הזמן נוסיף עוד על המשך הצאצאים עד זמננו אנו. נשמח מאד מי שיוכל להוסיף פרטים נוספים, תיקונים, הערות והארות.

רבי אברהם הירשפלד וצאצאיו

סדר היחס הידוע לנו כעת, שר' יהודא לייב הירשפלד נולד לאביו ר' אברהם ולאמו מרת לאה. להם נולדו 6 ילדים, ואחרי פטירת זוג' מרת לאה, נשא ר' אברהם בזיווג שני את מרת חוה לבית בוגדן, וממנה נולד בנם ר' יונה. ר' אברהם נפטר לפני תקצ"ז, כי בשנה זו יש לו נכד על שמו. נולדו להם בטוטפאלו (TOTFALU) הסמוכה לווייצן כדלהלן:

1. ר' מאיר הירשפלד. יליד תק"ס. נפטר בווייצן בשנת תר"כ.
 2. ר' יהודא לייב הירשפלד. יליד תק"ע-א. עליו מאמרנו זה להלן.
 3. ר' ישראל הירשפלד. יליד תקע"ה. נפטר ו' תמוז תר"ס בן פ"ב שנה (ממצבתו). זוג' מרת רבקה נפטרה כ"ה טבת תרנ"ז. שניהם נטמנו בבית העלמין הישן בווייצן. נולדו להם 10 ילדים.
 4. ר' מרדכי (MORITZ) הירשפלד. נשא את מרת חנה הינדל לבית ליברמן בת ליבעלע ילידת תקע"ד. נפטרה כ"ו חשוון תרנ"ב ונטמנה בבית העלמין הישן בווייצן. על קברה חרות: "האשה המהוללה החשובה והצנועה... ידי עניים תמכה בכל כוחה ואונה... רש ודל סמכה מהונה וגרונה, פיה פתחה בחכמה בניה להורות". ר' מרדכי עלה לירושלים, נפטר כ"ו שבט תרנ"ה ונטמן בהר הזיתים. נולדו להם 6 ילדים.
- הצעירה מרת ליבא ילידת תר"ט, נישאה בחודש אדר תרכ"ז לר' מרדכי הירן יליד תקצ"ח לאביו ר' יונה יהודא ולאמו מרת לאה. היה מחשובי ועסקני העיר ווייצן, ומראשי המייסדים של ה"תלמוד תורה והישיבה" בראשות המרא דאתרא בעל ה'מעשי למלך' זי"ע, תלמיד חכם ועוסק בתורה, צדיק תמים, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, תמך בדלים ואביונים, ורבים השיב מעוון, נפטר ביום ה' חשוון תרצ"ד בן צ"ו, ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן. על מצבתו חרוט מעשיו הטובים:

פ.נ. / איש תם וישר ירא ה' מרבים, זקן ונשוא פנים, חסיד ועניו / מו"ה מרדכי ב"ר יונה יהודה הירן ע"ה / מצות ה' שמר ובתורתו עמל לילות וימים / ראשון לכל קודש היה בדורו היה צדיק תמים / דלים ואביונים תמך ולחמו פרס לרעבים / כיבד תלמידי חכמים ומעוון השיב רבים / ידיו היה לאל אמונה ולא פנה אל רהבים / נפטר ב"ט בן צ"ו שנים ה' חשון תרצ"ד לפ"ק / תנצבה שם אמו לאה

זוג' מרת ליבא היתה חשובה ויקרה, ידיה שילחה לאביון, תמיד עסקה במצוות ובמעשים טובים, נפטרה ביום ד' אדר ב' תרצ"ב בת פ"ג ושם מנו"כ. נולדו להם 5 ילדים. אחת הבנות נישאה לר' שמואל חיים בנדיקט, אביהם של 1. ר' גרשון זאב. 2. ר' שלמה יהודה. 3. ר' מאיר מגענף נפטר בחודש חשון תשע"ו. 4. ר' אברהם הי"ו. ולהם משפחה עניפה.

5. מרת (FANI) נישאה לר' וולף בער קוהן (KOHN). תחילה גרו בעיר פענץ ואחר כך עברו לווייצן, נולדו להם: 6 ילדים.

6. מרת (SALI) נישאה לר' (NADOR). גרו בעיר פענץ, נולדו להם 3 ילדים.

7. ר' יונה הירשפלד. נולד לר' אברהם ומרת חוה זוג' השניה בשנת תקפ"ה. נשא בווייצן בשנת תרי"ט את מרת גאלדא לבית רוטשילד, ילידת תקצ"ח בפיליש-וואראשוואר (PILISVOROSVAR). נפטר בהיותו בגיל 95, ביום ט"ז טבת תרפ"א. זוג' מרת גאלדא נפטרה בגיל 78 בשנת תרע"ז, נטמנו בבית העלמין הישן בווייצן. נולדו להם בווייצן 9 ילדים.

רבי יהודא לייב הירשפלד וצאצאיו

ר' יהודא לייב (LEOPOLD) הירשפלד יליד תק"ע-א בכפר טוטפאלו (TOTFALU) הסמוך לווייצן, לאביו ר' אברהם ולאמו מרת לאה. עד שנת ת"ר קיבלו חלק מיהודי הסביבה, רשיון מיוחד ליכנס לווייצן למשך שעות היום לרגל מסחרם, ובערב שבו לביתם, ור' יהודה לייב היה אחד מהם, ובשנת ת"ר כשהותרה ישיבת היהודים בעיר ווייצן, העתיק את מגוריו לשם, בשנה זו נוסדה הקהילה היהודית בווייצן, והיה בין היהודים הראשונים שהתיישבו שם.

בערך בשנת ת"ר-תר"א נשא את מרת חוה (EVA) ילידת תקפ"א בעיר אלשא-פעטעני (ALSOPE TENY), בת רבי מתתיהו (MATYAS) ומרת מלכה בלייער. ר' מתתיהו יליד תקמ"ב בבאלאשא-יארמאט (BALASSAGYARMAT) נפטר ביום י' שבט תרי"ד, ונטמן בבית העלמין הישן בווייצן.

ר' יהודה לייב היה מנכבדי הקהילה, מוכתר במעלות צדיקים, אוהב תורה ומוקיר לומדיה, שומר על כל מנהג קל, ונלחם בעוז על שמירת מסורת אבות, רודף צדקה וחסד בגופו ובממונו, פיזר הונו לצרכי הכלל, הקדיש לה' רכושו וקנינו, חונן עניים ודלים, חינך את בניו ובנותיו לתורה ויראת שמים טהורה, בחר לבנותיו חתנים הוגים בתורה ותלמידי חכמים. נפטר במיתת נשיקה ביום ט' כסלו תרמ"ב, בהיותו בן ע"א שנה, ונטמן בבית העלמין הישן בווייצן (קבר מס' 340).

וכך נחרט על מצבתו:

פ"ג

הצדיק היקר כ"ה יוד' המכונה ליב ז"ל בן כ"ה אברהם הירשפעלד ז"ל
 בן ע"א שנה במיתת נשיקה, נפטר ט' ונקבר י' כסלו תרמ"ב לפ"ק
 ל מען ירבו ימיכם קים, ש מר תמיד כמאמר בן לוי,
 י תפלל כגבור אישונם וגיהם, פ ני מזרח האיר העיר כלביא,
 ב ניו לתורה גידל מרחם משחר, ע ל צרכי הכלל פזר הונו,
 ה גי תורה קחת לחתניו בחר, ל ה' הקדיש רכושו וקנינו,
 י רים מעשר לחונן עניים ודלים, ד לפה נפש הקהלה מתוגות,
 ר ב מהנחם צער בניו האומללים, זלת דמעם תיגר מאין הפוגות.

ושם אמו לאה ע"ה.

1. ר' משה אברהם הירשפלד

(ADOLF), נולד ג' כסלו תר"ג. נשא בבאלאשא-גארמאט, את מרת חיילה (NUNA) קליין ילידת תר"ו ב-LUKANENYE. תלמיד חכם מופלג, איש חסד, ומקדיש עתיו לתורה, רודף שלום ורצוי לאחיו. נפטר ו' טבת תרע"ט בגיל 76, ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 91 [94]). זוג' מרת חיילה היתה חשובה ויקרה וצדקתה נודע לרבים, נפטרה ביום "א ניסן תרס"ה בגיל 58, ושם נטמנה (קבר מס' 199 [202]). נולדו להם 10 ילדים, 5 נולדו בווייצן עד שנת תרל"ה, אז עבר לגור לעיר וואדקערט (ERSEKVADKERT), ושם נולדו עוד 5 ילדים: מבנם הששי ר' ראובן יש כיום משפחה עניפה כדלהלן:

ר' ראובן (RUDOLF),
נולד (REZSO)
בוואדקערט כ"ג
טבת תרל"ו. נשא
בזיווג ראשון

בגאלאנטה כ"ט סיון תרס"ג, את מרת שרה (ROSALIA) ילידת מטרסדורף (NAGYMARTON) "א אדר תרמ"ב, בת ר' יועץ (GOTTLIEB) ומרת גיטל (KATALIN) דויטש. נפטרה ג' כסלו תרע"ד בגיל 32 ונטמנה בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 214 [231]). נחרט על קברה בין השאר: האשה החשובה הצדקת והצנועה וכו'. נולדו להם 4 ילדים:

א. ר' יועץ הירשפלד יליד תרס"ו. נשא את מרת גינדל לבית קופל משאפראן. נולדו שני ילדים 1. שרה. 2. יוסף. האשה והילדים נהרגו בשואה הי"ד. נשא אחרי השואה בבודפסט בשנת תש"ז את מרת צירל לבית

רבי יעקב הירשפלד

הרצל, ונולדו שם שני בנות 1. רחל מלכה. 2. אסתר. יש כיום צאצאים מהם. בחנוכה תשי"ז עלה לארץ ישראל והתיישב בבני ברק בשיכון אגודת ישראל. ר' יועץ נפטר כ"ה שבט תשנ"ח, זוג' מרת צירל נפטרה ז' אדר תשנ"ו, ונטמנו בבית החיים בפונוביז'.

ב. ר' יהודה לייב הירשפלד יליד תרס"ח. נשא את מרת חנה לבית פריד, נולד בן מנחם, מרת חנה עם בנה מנחם נהרגו עקדה"ש ה"ד. נשא בזיוו"ש את אחותה מרת מלכה שהיתה נשואה למושקוביץ, יש לה צאצאים מזיווג ראשון. עלו לארץ ישראל וגרו בבני ברק. ר' יהודה לייב לא השאיר צאצאים ונפטר כ"ה כסלו תשל"ו ונטמן בבית החיים פונוביז'.

ג. מרת חוה נישאה לר' יהודה שווייצר. נולדו ילדים. כולם נהרגו עקדה"ש ה"ד.

ד. מרת גיטל חיילה נישאה לר' משה שווייצר. נולדו ילדים. כולם נהרגו עקדה"ש ה"ד.

אחרי שר' ראובן נתאלמן, נשא בזיווג שני בקאמארון (KOMARON) ה' אלול תרע"ז, את מרת צירל (CECILIA) היינריך ילידת שלינינג (VAROSSZALONAK) כ' סיון תרמ"ו,

הרב יונה אב"ד דק"ק שלינינג ולאמה מרת מאטיל. מרת צירל נפטרה בגיל 35 כ"ו טבת תרפ"ב, ונטמנה בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 73 [75]). על מצבתה נחרט: האשה החשובה והצנועה עטרת נשים וכו'. נולדו להם 3 ילדים: א. מרת שרה ילידת תרע"ח, נישאה לר' אליקים הכהן קובץ ויש כיום צאצאים. ב. מרת צפורה ילידת תרפ"א, בתמוז תש"ד הגיעה מווייצן לאושוויץ, כחודש היתה במחנה בירקנאו, שם פגשה את אחותה שרה שהגיעה מבאלאשא-גארמט כשבועיים לפני זה. משם נלקחו למחנה עבודה בברלין במפעל למטוסים, ובחסדי ה' ניצלו בניסי ניסים, אחרי פסח תש"ה חזרו לווייצן. בחודש אדר תש"ז הגיעה לארץ ישראל, נישאה בתל אביב כ"ד אדר תש"ח, לר' דוד אר' פרידמן, יליד תרפ"א. בעת מלחמת העולם פעל

במחצתת בבית הזכוכית בבודפסט, בשנת תש"ו הגיע לארץ ישראל. במשך 36 שנה ניהלו את מוסד הילדים "נוה מיכאל". בשנת תשמ"ו עברו לגור בירושלים. ר' דוד ארי' נפטר כ"ז אלול תשס"ח בשיבה טובה ובאריכות ימים בגיל 87. זוג' מרת צפורה נפטרה כ"ג אדר תשנ"ח בגיל 77. נטמנו בהר המנוחות בירושלים. נולדו להם: 1. ר' בן ציון. 2. ד"ר ר' ראובן. 3. מרת עדי צירל. ולהם משפחה עניפה.

אחרי שר' ראובן נתאלמן בשנית, נשא בזיווג שלישי בבאלאשא-גארמאט ח' ניסן תרפ"ב, את מרת (ROSALIA) אפטרגוט, ילידת דעווא (DEVA) י"ג תשרי תרנ"ד, לאביה ר' נתן אפטרגוט ולאמה מרת (KAROLINA) לבית קליין. ר' ראובן נהרג בשואה עקדה"ש הי"ד.

2. מרת גיטל דאך

(KATHERINA) בת ר' יהודא לייב ומרת חוה, ילידת כסלו תר"ה, נישאה בווייצן י"א סיון תרכ"ו לר' שמואל הכהן דאך, יליד פיסקע (PISZKE) תר"ג. מרת גיטל נפטרה בגיל 39 י"ד חשוון תרמ"ה, ונטמנה בבית העלמין הישן בווייצן (קבר מס' 342), נחרט על קברה: האשה החשובה והיקרה הצדקת, כלכלה יתומים ואלמנות וכו'. ר' שמואל נפטר ה' אייר תרצ"ה זקן ושבע ימים בגיל 93, ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי (קבר מס' 255 [275]). נחרט על קברו: זקן ונכבד נדיב ושוע, אילן אשר צילו נאה ופריו מתוקים, והוא כהן לא-ל עליון וכו', שם אמו רבקה. נולד להם בן: ר' אהרן (ADOLF) יליד ווייצן ג' אד"ב תרכ"ז. זוגתו מרת שרה. נפטר ט"ו אדר שושן פורים תש"א בגיל 74 ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי (קבר מס' 254 [276]). נחרט על קברו: איש יקר מאד, כל דרכיו באמת וצדק, תמך ידי עני ואביון, והוא כהן לא-ל עליון וכו'. מנוסח המצבה נראה שהיו לו כמה בנים ובנות, אך לנו ידוע בן אחד בשם יעקב שנפטר בגיל 30 ביום י"א תמוז תרצ"ג ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 253 [277]).

3. ר' מאיר הירשפלד

(MARCUS) נולד י"ח טבת תר"ז, נשא בווייצן כ"ז ניסן תרכ"ט את מרת חיה שיינדל (JEANETTE) ילידת תרל"ב בת ר' דוד דוב ומרת אסתר פראדל הערמאן, ר' מאיר למד בישיבת פרשבורג אצל הכתב סופר זצ"ל והיה מחשובי תלמידיו, היה ידוע כתלמיד חכם מופלג, וירא שמים מרבים, בזמן חלוקת הקהילות בשנת תרכ"ט היה בין ראשי המדברים והפועלים למען הקמת הקהילה האורטודוקסית. ומראשי המייסדים של התלמיד תורה והישיבה בראשות

הגאון ר' ישעי' זילברשטיין זצ"ל המרא דאתרא בווייצן זי"ע, היה לוקח את ילדיו להסתופף בצל הרה"ק ה"אמרי יוסף" מספינקא כדי לחנכם לאמונת צדיקים, הקפיד שלא לקרוא את שמות הילדים רק בשמותם העבריים, ולא לשנות את הלשון שידברו רק בשפת היידיש. [ראה עליו בהרחבה ב"עלי זכרון" עלה 9 עמוד ע].

ר' מאיר נפטר בגיל 64 י"ז כסלו תרע"א, ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 87 [98]). זוג' מרת חיה שיינדל נפטרה בגיל 64 ו' שבט תרע"ו ונטמנה לידו (קבר מס' 86 [99]). נולדו להם 13 ילדים שמונה מהם הקימו משפחות, וחלק גדול מהם נהרגו עקדה"ש הי"ד, ובחסדי ה' השאיר חלק מהמשפחה הפזורים ברחבי תבל:

שמונה מהם הקימו משפחות, וחלק גדול מהם נהרגו עקדה"ש הי"ד, ובחסדי ה'

1. ר' דוד משה אהרן הירשפלד. יליד תר"ל. נשא בשנת תרנ"ג את מרת אסתר פראדל בת דודו ר' אברהם הערמאן ילידת תרל"ה. איש יקר רודף צדקה וחסד, מופלג בתורה ויראת שמים וכו', נפטר בגיל 53, כ"ה תמוז תרפ"ג ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 59 [61]), זוג' מרת אסתר

פראדל נפטרה בגיל 55 י"ד כסלו תר"ץ ונטמנה לידו (קבר מס' 58 [60]). נולדו להם: א. מחלה, נפטרה בילדותה ביום י"ח טבת תרנ"ט ונטמנה שם. ב. מרת חוה נישאה לר' ליפא פולק. גרו בפעלעדיהאזא (FELEGYHAZA), נולדו להם שני ילדים, נהרגו עקדה"ש בשואה הי"ד. ג. ר' מאיר גר בוואדקערט (SOLTVDKERT), נולדו לו שני ילדים, נהרגו עקדה"ש בשואה הי"ד. אין מידע על צאצאים כיום.

2. ר' מתתיהו הירשפלד. יליד תרל"א. נשא בדונה סארדעהל בשנת תרנ"ה את מרת הענדל הנצי ילידת דונה סארדעהל בת הרב דוד ב"ר משה בישיץ ומרת שרה לבית לוינגר. אצל ר' מתתיהו התחברו "תורה וגדולה במקום אחד", פרנסתו היתה ממחסני עצי בנין שהיו לו בארבעה כפרים בין ווייצן לבודאפסט, בצעירותו היה רגיל ללכת ברגל אל הכפרים הנ"ל כאשר הוא מודד את המרחקים בפרקי

משניות שאפשר לחזור עליהם בשעת הליכה. במשך השנים מילאו בניו את מקומו בניהול עסקיו, והוא הסתפק בשעתיים ביום לסידור הענינים הכספיים, ואילו כל היום מוקדש ללימוד התורה. תפילתו היתה בהתלהבות עצומה, ובהשתפכות הנפש, בבכיות ובדמעות, היה מניח תפילין של רבינו תם, אך לא הניח אותם בבית הכנסת בפרהסיה, כי אנשי המקום לא נהגו להניח תפילין של ר"ת, לכן הניח אותם בביתו כדי שלא יראה כיוהרה. תמיד היה משמיע דברי תורה בכל התכנסות ובמסיבות של מצוה ובשמחות חתונה, בר מצוה, בריתות וכו', כן היה הבעל תוקע של הקהילה, קול תקיעותיו

הרעידו את הלבבות. ביתו היה בית ועד לחכמים, ולהתכנסויות ומסיבות משפחתיות, לשמחת בית השואבה, שכללה שירה וזימרה ודברי תורה. ביתו היה בית לתפארת, אשר הקרין מאורו על כל סביבתו, ושמו הטוב הלך לפניו בכל רחבי הונגריה. בחורי הישיבה היו אוכלים אצל הבעלי בתים של העיר, ומי שזכה לאכול אצל ר' מתתיהו היה מאושר ביותר, כי שם גם בימות החול, אם בחורי הישיבה אכלו שם היו מגישים כמו בחג, והיה מדליק את כל המנורות שבבית, והיה יושב עמם ומשוחח בדברי תורה, כי אצלו זה היה כל חיותו שיכול להנות את תלמידי הישיבה.

כאשר השמים התקדרו ע"י הגרמנים הנאצים ועוזריהם וגרוריהם ההונגרים, נלקחו שלושת בניו שכבר נישאו וחלק גם ילדו ילדים, לשרות עבודה במסגרת הצבא ההונגרי, ונשלחו לאוקראינה לצד הצבא הגרמני נגד רוסיה. ר' אפרים שכבר היה בגיל 40 אב ל-3 ילדים, ר' שלמה דוב בגיל 38 אב ל-3 ילדים, ור' מאיר [מייירס] בגיל 27 שהיה רק חדשיים אחרי נישואיו. הם שירתו בגדוד 109/6, ובחסדי ה' אחרי 27 חדשים שעברו עליהם שבעה מדורי גיהנום בקשיים רבים, ובניסי ניסים שרדו, וחזרו לביתם בחיים, כל הגדוד למעט 2 אנשים מתוך 250 איש, וזה אולי הגדוד היחיד שנשלח לאוקראינה שנשאר בחיים, מתוך כ-60 גדודים שנשלחו לאוקראינה, שרובם הגדול ניספו שם.

כך שלא היה פלא שר' מתתי' וזוג' מרת הענדל קפצה עליהם הזיקנה טרם עת, כאשר גם בנם ר' לוי גויס כמה חדשים אחריהם בגיל 34 אב ל-4 ילדים, ועל אף שהיה אדם חלש וחולני, ואמו תלתה בזה תקוות שלא יגויס. וכן לא שמעו כבר שנתיים מבתם מרת חוה שהיתה נשואה לר' זלמן נויהאוז וגרו בפרסבורג, והגרמנים כבר מזמן השתלטו עליה. וכאשר כל העיר יצאו לראות במו עיניהם את יקיריהם שבים וראו את ישועת ה', ופתאום מבחין בנה ר' מאיר בקשישה שברירית שזאת היתה אמו, שהזדקנה בעשרות שנים בשנתיים אלו, וכראותה אותו לא שלטה ברגשותיה, הבכי חנק את גרונה ולא הייתה מסוגלת להוציא הגה מפיה, הסתובבה והלכה הביתה [מתוך "למען תספר" שנכתב ע"י ר' מאיר [מייירס] הירשפלד].

כמה חדשים לאחר שחזרו מאוקראינה, כאשר פלש הצבא הגרמני להונגריה, ור' מאיר גויס שוב לצבא, והיה בקשר מכתבים עם אביו, ובגלויה האחרונה שקיבל מאביו בה מטיף לו מוסר על שכתב לו שהוא מאד מודאג לגורלם, ותשובתו היתה: למה אתה דואג? אתה שעברת שבעה מדורי גיהנום באוקראינה וניצלת בלי פגע, בטח "בישועת ה' שהיא כהרף עין", וזה היה מכוח "שער הבטחון" מספר חובת הלבבות שהיה שגור על פיו. ר' מתתיהו וזוג' ועוד 29 מנפשות ביתו מבניו ונכדיו נהרגו עקדה"ש בשואה, ביום י"ח תמוז תש"ד ה"ד. לר' מתתיהו ומרת הענדל הנצי נולדו 9 ילדים: בנם יעקב נפטר בבחרותו, שמונה הקימו משפחות, ארבע מהם נהרגו עקדה"ש יחד עם כל ילדיהם, מאחד האחים נשארה בת שזכתה להקים משפחה עניפה בלונדון, ושלושה שרדו בחסדי ה' וזכו להקים משפחות מפוארות כדלהלן:

1. מרת שרה נולדה כ"א אייר תרנ"ח. נישאה לר' חזקיה שרגא פייבל גינסברגר, יליד טבת תרנ"ו לאביו הרה"ג ר' יצחק שלמה זלמן [שלמד אצל ה"חתן סופר" ז"ע, דיין ומו"צ בעיר לושאנץ, עבר לבודפשט ושימש רב ומגיד מישרים דחברת תורת חיים, ומורה הוראה בקהל יראים דבודפשט, בעל מחבר ספרי "ישמח לב" ו"חידושי מהר"ש"

בהלכה ובאגדה], ולאמו מרת לאה בת ר' מרדכי צבי וסרברגר. ר' יצחק שלמה זלמן עלה לארץ ישראל בשנת תש"ו, נפטר ח' סיון תש"י, נטמן בחלקת הרבנים בבית החיים נחלת יצחק גבעתיים. זוג' מרת לאה נפטרה כשבועיים אחרי שחרור הגטו בבודפשט, כ' שבט תש"ה, נטמנה בבית החיים של קהל יראים בבודפשט.

2. ר' חזקי' שרגא למד בצעירותו בעיר צעהלים, ואח"כ בעיר אויבערוישעווע אצל בעל הקרן לדוד זצ"ל, בבית מדרש זה ספג מעלות מיוחדות בתורה ויראת שמים, עד שהיה לתלמיד חכם מופלג ואהוב מאד על רבו, לצד תורה ויראת שמים היתה בו קנאות להשקפה נכונה ומשתמש בזה בעת הצורך.

לאחר נישואיו גר בבודפשט, פתח בית מסחר גדול לעצים וחומרי בנין בעיר ראקוש-העג' במרחק של 15 ק"מ מעיר הבירה בודפשט.

בתחילה היה נוסע כל יום לבית מסחרו וחוזר הביתה, אך זה לא היה קל, ולכן תכנן לעבור לגור בעיר מסחרו, אבל לא היה שם תשתית של עיר חרדית, לקח את הענין ברצינות ובנה שם בית כנסת מפואר, והביא רב ושוחט חרדיים לקהילה, ומתוך תחושת שליחות חולל מהפכה רוחנית בעיירה. על אף שעסק למחיתו במסחר העצים, היתה מלאכתו ארעי ותורתו קבע, כל יום קם בהשכמת הבוקר והספיק ללמוד שעות

רבות לפני לכתו למסחרו, וכן אחרי שסיים את מסחרו ועיסוקיו בעניני הקהילה, שב לתלמודו ומסר שיעורי תורה בבית הכנסת, ופעל כל העת להפיח רוח חיים רוחנית בתושבי המקום, בימי הקיץ באו לשם הרבה יהודים מהקהילה החרדית של עיר הבירה, בשבתות ארגן ומסר לפניהם שיעורי תורה בהלכה.

בתחילת שנות השואה בשנת ת"ש התחילו גם בהונגריה רדיפות היהודים, ועשו מאסרים בין ראשי הקהילות היהודיים, גם את ר' חזקי' שרגא אסרו, אבל אחרי כמה חדשים השתחרר מהמאסר, בחודש אדר תש"ד נכנס הצבא הגרמני להונגריה והשתלט עליה, בתחילת קיץ תש"ד החל גירוש יהודי הונגריה על ידי הנאצים הארורים למחנות ההשמדה, חוץ

מעיר הבירה בודפסט, את יהודי ראקוש-העג' ריכזו בעיירה הסמוכה ראקושליגט, ואחרי כמה ימים שלחו אותם משם למחנה ההשמדה, השלטון המקומי של ראקוש-העג' נתן הוראה שכל מי שיש לו קרובים בבודפסט, יכול לנסוע לשם במקום לגטו של ראקושליגט, והיות ומרת שרה היתה לה אחות מרת חיה שיינדל פאפא ע"ה שהיתה גרה בבודפסט נסעו כל המשפחה לשם וכך ניצלו בינתיים כל המשפחה.

מצב זה נמשך עד חודש תשרי תש"ה, אז עלה לשלטון מנהיג הפלוגות של צלבי החץ, בתמיכת הצבא הגרמני, והתחילו להכביד את ידם על יהודי עיר הבירה בודפסט, רדיפות והריגות ברחובות העיר, וזרעו פחד על כל יהודי העיר, יום אחד קיבלו פקודה בכל הבתים היהודים, שכולם ירדו למרתפים ושם סגרו אותם, וכבר חשבו שזה הסוף וכבר אמרו וידוי, אחרי כמה שעות הוציאו אותם משם, וקבלו פקודה שכל הגברים מגיל שש עשרה עד שישים צריכים בעוד שעה להתייצב בחצר הבית, ויקחו אותם לעבודות שונות לביצור קווי הגנה נגד הצבא הרוסי שכבר פלש אז בגבול המזרחי דרומי של המדינה.

ואכן ר' חזקי' שרגא ובנו הבחור דוד ה"ד ובנו הבחור אליעזר ה"ו, התייצבו בחצר הבית ונלקחו למחנות עבודה בקרבת עיר הבירה, שם עבדו בתנאים גרועים מאד, ולאחר כמה שבועות החליטו לגרש אותם למחנות ההשמדה באוסטריה, והיות וחלק גדול של פסי הרכבת התקלקלו ע"י ההפצצות מהאוויר של צבאות בעלות הברית, לקחו אותם רגלית במשך עשרה ימים, כל יום כ-40 ק"מ, וזו היתה צעדות המוות המפורסמת לשימצה של אייכמן ימ"ש, צעדו במשך כל היום בלי שום אוכל, ובלילה קבלו צלחת אחת של מרק, מי שלא היה יכול לצעוד ויצא הצידה לנוח, השומרים שהלכו בסוף הצועדים ירו בו למוות.

כך הגיעו עד לגבול אוסטריה, הקלגסים אנשי פלוגות החץ מסרו אותם לצבא הונגריה, כדי להעביר אותם לידי הגרמנים, והקציין ההונגרי הכריז שמי שמתחת לגיל 16 יצאו החוצה מן השורות, הבחור אליעזר היה יכול לצאת כי לא היו להם תעודות רק הצהרה בלבד, אך לא רצה לצאת ראשית כי לא רצה לעזוב את אביו ואחיו, וגם לא ידעו למה מפרידים אותם, אך אביו ר' חזקי' שרגא הבין שהוא צריך לצאת ופקד עליו לעשות כן, ובזכות זה חייו ניצלו, את ר' חזקי' שרגא ובנו דוד מסרו לגרמנים, ומאז לא ראו אותנו יותר בחיים.

תקופה לאחר השואה קיבל ר' אליעזר את הבשורה המרה, שאביו ואחיו נספו במחנה פליקסדורף שבאוסטריה, הידיעה הגיעה אליו מיהודי בשם לוינגר מווייצן שהכיר את אביו ואחיו, והיה ביחד אתם במחנה שם, והעיד ששניהם נפטרו במחנה ההוא, ונקברו בקבר אחים יחד עם כ-2000 יהודים בעירת פליקסדורף שבמדינת אוסטריה, בשנת תש"ה, יום היארצייט ט' אדר. ה"ד.

וראה בארוכה בספר "דברות אליעזר" פירושים וביאורים על התורה שהוציא לאור הרב אליעזר גינסברגר שליט"א, שבו מגולל את כל השנים הקשות איך שעברו עליו ועל משפחתו ואיך ששרדו בניסי ניסים, כאשר כמה פעמים היה כפסע בינו לבין המות, וברחמי שמים וחסדים גדולים, זכו אמו מרת שרה ע"ה, הוא ואחיו ר' יהושע

ז"ל ואחותו מרת חנה תחי', שהסתופפו בתקופת המלחמה בבתי מחסה מוגנים בחסותו של חסיד אומות העולם ראול ולנברג, והצליחו להגיע לארץ הקודש, ובנו בס"ד משפחות גדולות ועניפות בתים נאמנים לה' ולתורתו, תלמידי חכמים ומרביצי תורה, אברכי כולל ובעלי בתים חשובים.

הצדקת מרת שרה ע"ה אחרי ששלשת ילדיה הצליחו לעלות לארץ הקודש כל אחד בנפרד, זכתה גם היא לעלות לארץ, ושוב התאחדה המשפחה, היא היתה אלמנה כארבעים שנה, וזכתה לנכדים ונינים בני תורה, נפטרה בשיבה טובה ז' אדר ב' תשד"ם בגיל 86, ונטמנה בבית החיים פונוביז' בני ברק. נולדו להם 4 ילדים:

א. דוד יליד תרפ"ו, נפטר במחנה פליקסדורף ט' אדר תש"ה.

ב. הרב אליעזר שליט"א, בעל מחבר ספר "דברות אליעזר" נשא את מרת דבורה ע"ה נפטרה לפני חודש ביום כ"ח תשרי תשע"ו, נטמנה בית החיים פונוביז' בני ברק, בת ר' יחיאל הלוי טאובער מסערדאהעלי, נכד של הרה"ג ר' אהרן הלוי טאובער זצ"ל רב בבאטארקעסי מחבר ספר "יד אהרן", אבי משפחת טאובער הלוויים. גר בבני ברק, הקים משפחה עניפה.

ג. הרב יהושע נולד בבודפעסט כ"ה טבת תרצ"ב, אחר המלחמה עלה לבדו לארץ ישראל באניית המעפילים "כנסת ישראל", לאחר הפלגה ממושכת סמוך לחופי הארץ, גילו האנגלים את האנייה וכיתרו אותה, ובקרב קצר מצד האנגלים נהרגו כמה מן המעפילים, נכנעו העולים וגורשו למחנות מעצר בקפריסין. במשך כעשרה חודשים שהה במחנה המעצר בקבוצה של הנוער האגודתי, לאחר מכן הגיע לארץ ישראל ועלה לירושלים תחילה נכנס לבית יתומים "סנהדריה", משם עבר לישיבת דושינסקיא, תלמיד חכם וקובע עיתים

לתורה, איש חסד והרבה נעזרו ע"י, בעל מחבר ספר "שיח יהושע" על התורה שנדפס אחרי פטירתו ע"י צאצאיו, וראה בארוכה בהקדמה לספרו את כל התלאה אשר עבר ופעולותיו המבורכות. ניהל כעשרים שנה את בית החולים "מעייני הישועה", נשא את מרת לביאה תחי' בת הרב שלום שנק משערי חסד, ר' יהושע נפטר כ"ז תשרי תשס"ט נטמן בבית החיים פונוביז' בני ברק. הקים משפחה עניפה.

ד. מרת חנה תחי' נישאה בארץ ישראל בשנת תשט"ו, לר' אריה פריינד ז"ל, תלמיד חכם מובהק שהקדיש את רוב זמנו לתורה ומסר שיעורים כסדרן בדף היומי בבית הכנסת ירחי כלה בני ברק, נולד ברומניה י"ז שבט תרצ"א, אביו היה ר' יוסף פריינד ראש הקהל בסאטמר, ב"ר חיים שהיה גם ראש הקהל בעיר סאטמר. ר' יוסף עלה עם ילדיו לארץ ישראל בתחילת תש"ד, לפני

- שהגרמנים נכנסו להונגריה, וכך ניצלו בחסדי ה'. ר' אריה למד בירושלים בת"ת חיי עולם, משם עבר לישיבת שפת אמת, ואח"כ עבר לישיבת מיר. נפטר כ"ט סיון תשנ"ז ונטמן בבית החיים פונוביז' בני ברק. הקים משפחה עניפה.
3. ר' יצחק יהודה ב"ר מתתיהו ומרת הענדל, יליד תרנ"ט. נשא את מרת גיטל בת ר' יחזקאל עזריאל גשטטנר, ילידת תרס"ה. נולדו להם 4 ילדים: א. מרת פינקל עדית תח"י. ב. פראדל הי"ד. ג. משה הי"ד. ד. דוד הי"ד. מרת פינקל עדית תח"י, היא היחידה ששרדה את השואה, מתוך משפחת ר' יצחק יהודה. נישאה בלונדון לר' יעקב קאופמן הי"ו וגרים בגולדרס גרין. בנו בית לתפארת, בנים ובני בנים ונינים, משפחה עניפה וברוכות ילדים ההולכים בדרך התורה והיראה. ר' יצחק יהודה בגיל 45, וזוג' מרת גיטל בגיל 39, ושלושת ילדיהם נהרגו י"ח תמוז תש"ד עקדה"ש באושוויץ הי"ד.
4. ר' אפרים ב"ר מתתיהו ומרת הענדל, יליד תרס"א. נשא את מרת רחל בת רבי משה צבי לנדאו דיין בקליינורדיין, ילידת תרס"ו. נולדו להם 3 ילדים: א. שלמה. ב. נעמי. ג. זולטן. ר' אפרים בגיל 43, וזוג' מרת רחל בגיל 38, ושלושת ילדיהם נהרגו י"ח תמוז תש"ד עקדה"ש באושוויץ הי"ד.
5. ר' שלמה דוב ב"ר מתתיהו ומרת הענדל, יליד תרס"ג. נשא את מרת הינדל בת ר' אהרן לוינגר, ילידת תרס"ו. נולדו להם 3 ילדים: א. אלה. ב. אוה. ג. גיורי. ר' שלמה דוב בגיל 41, וזוג' מרת הינדל בגיל 38, ושלושת ילדיהם נהרגו י"ח תמוז תש"ד עקדה"ש באושוויץ הי"ד.
6. ר' לוי ב"ר מתתיהו ומרת הענדל, יליד תרס"ז. נשא את מרת שרה לבית טאובר, ילידת תרס"ט. נולדו להם 4 ילדים: א. משה. ב. אימרה. ג. ולריה. ד. מרתה. ר' לוי נהרג בגיל 37 עקדה"ש כ' אב תש"ד באושוויץ. אשתו בגיל 35 והילדים נהרגו עקדה"ש י"ח תמוז תש"ד באושוויץ, הי"ד.
7. מרת חוה הילדה ילידת תרס"ט, נישאה לר' שלמה זלמן נויהאוז ילידת תרס"ה. נולדו להם 2 ילדים: א. יהודית. ב. ליפמן. מרת חוה בגיל 33, ובעלה ר' שלמה זלמן בגיל 37, ושני ילדיהם נהרגו בשנת תש"ב עקדה"ש באושוויץ, הי"ד.
8. הבחור יעקב, יליד תרע"ב נהרג בתאונת רכבת כ"ה אדר תרצ"ו, בגיל 24. נטמן בבית העלמין האורטודוקסי בוויצן (קבר מס' 164 [154]).
9. ר' מאיר [מיירים] נולד ה' תמוז תרע"ד. נשא את מרת מרים (מגדלונה) ילידת ל' שבט תרפ"א בת ר' יוסף יהודה גרוס. בניסי ניסים שרדו את השואה, ראה באריכות בספרו "למען תספר". עלו לארץ ישראל והתיישבו בפתח תקוה. נפטר כ"א כסלו תשס"א, זוג' מרת מרים נפטרה ח' אייר תשס"ט. הורי: 1. ר' מתתיהו. 2. ר' יוסף. שהקימו משפחות עניפות.
10. מרת חיה שיינדל (ז'נקה) ילידת תרע"ו. נישאה בוויצן לבן דודה השני ר' יוסף ב"ר מאיר יהודה ב"ר צבי הלוי פאפא יליד תר"ע. שרדו את השואה ועלו לארץ ישראל, גרו בבני ברק. נפטר י"א סיון תשכ"ב ונטמן בבית החיים זכרון מאיר. נולד להם בן בארץ ישראל, ר' מתתיהו מאיר יהודה שליט"א שנשוי למרת לאה לבית שטיינמן, הקים משפחה עניפה. אחרי פטירת בעלה ר' יוסף ז"ל, נישאה מרת חיה שיינדל בשנית לר'

אשר ולד מקאשוי ר' אשר נפטר כ"ב כסלו תשנ"ז, ומרת חיה שיינדל נפטרה בשיבה טובה ובשם טוב בר"ח מנ"א תשע"ד, נטמנו בבית החיים פונוביז'.

3. ר' שמואל בנימין [וולף] הירשפלד ב"ר מאיר ומרת חיה שיינדל, יליד תרל"ג. נשא בווייצן בתרנ"ו את בת דודתו מרת הדס בת ר' אברהם מנחם הרמן, ילידת תרל"ו. נפטר כ"ד אדר תש"ב בגיל 69, ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 59 [57]). זוג' מרת הדס נפטרה כ"ו אלול תרצ"ד בגיל 59, ונטמנה שם (קבר מס' 9 [14]). לר' שמואל בנימין זוג' מרת הדס נולדו 5 ילדים: א. ר' דוד יהודה יליד תרנ"ט. נולדו לו 4 ילדים: משה יצחק, מאיר, ישעי', חיה שיינדל. ר' דוד יהודה בגיל 45 וארבעת ילדיו בגיל 12, 13, 15, 16 נהרגו עקדה"ש באושוויץ י"ח תמוז תש"ד. הי"ד. ב. ר' מרדכי יליד תרס"ח. נשא את מרת גיטל [חוה] ילידת תרע"ב.

נולדו להם תאומות רחל והדס. נהרגו עקדה"ש באושוויץ י"ח תמוז תש"ד הי"ד, ר' מרדכי בגיל 36, מרת גיטל בגיל 32, התאומות בגיל 6 הי"ד. ג. הבחור משה יצחק יליד תרס"ה נקטף פתאום מבין תינוקות של בית רבן בגיל ט"ו, ד' אדר תר"פ, ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 179 [181]). ד. הבתולה אסתר פראדל נפטרה כ"ה תשרי תרע"ח, ונטמנה שם (קבר מס' 100 [85]). ה. מיצי ילידת תרע"ד, נהרגה עקדה"ש באושוויץ בגיל 30 י"ח תמוז תש"ד הי"ד.

4. ר' אברהם חיים (דולפי) הירשפלד ב"ר מאיר ומרת חיה שיינדל, יליד תרל"ו. נשא בווייצן בשנת תר"ס את מרת שווארצל (ZSOFIA) ילידת תרל"ז בת ר' אלעזר ברויער ומרת פראדל (FANI) מעיר מטרסדורף (NAGYMARTON). היה עמוד של גמילות חסדים, מוהל מומחה ומבוקש מאד בקהילה, והיה נוסע למרחקים להיות מוהל, "ושש לעשות צדק בגילה", וכן היה גבאי ראשי של ה"חברה קדישא". על אף שפקדו אותו צרות רבות ושכול, לא התלונן על מצבו, ושמר על עוז רוחו, והיה בשמחה תמיד. מרת שווארצל היתה אשה חשובה, צנועה וחסודה, תמכה דלים ואביונים, רודפת צדקה וחסד, נפטרה בדמי ימיה בגיל 55,

י"ב סיון תרצ"ב ונטמנה בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 110 [111]). ר' אברהם חיים נהרג עקדה"ש בגיל 68, י"ח תמוז תש"ד באושוויץ הי"ד. נולדו 7 ילדים: א. הבתולה אסתר נפטרה כ"ט תשרי תרע"ג ונטמנה בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 270 [259]). ב. הבחור אלעזר, מלא במידות טובות, שקדן בתורה, חביב ורצוי לכל מכיריו. נקטף באבו כ"ח טבת תרצ"ה ונטמן בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 109 [110]). ג. הילד יצחק יהודא נפטר כ"ט תמוז תרס"ב ונטמן שם (קבר מס' 148 [170]). ד. הילד הרך דוד דוב נפטר כ"א אדר א' תרס"ה ונטמן שם (קבר מס' 180 [182]). ה. מרת זלמה נישאה לר' יונה רוזה מעיר אוהעל. הם וילדתם, נהרגו עקדה"ש י"ח תמוז תש"ד באושוויץ הי"ד. ו. ר' ישראל יליד תרס"ח, נשא את מרת רוזי ילידת תרע"ב, הוא בגיל 36 והיא בגיל 32 ושני ילדיהם בגיל שנה ושנתיים

- נהרגו עקדה"ש י"ח תמוז תש"ד באושוויץ, הי"ד. ז. מרת מנצי ילידת תרע"ב, נישאה לבן דודה השני ר' יצחק אבלס. מרת מנצי בגיל 32 ושני ילדיה בגיל 2, 4, נהרגו עקדה"ש י"ח תמוז תש"ד באושוויץ הי"ד.
5. הילדה אסתר פראדל נולדה תרל"ח נפטרה תרמ"ב.
 6. הילד שלמה הירשפלד נולד תר"מ נפטר תרמ"ב.
 7. הבחור יצחק הירשפלד נולד תרמ"א נפטר בגיל 17 תרנ"ח.
 8. הילד יהודה הירשפלד נולד תרמ"ג נפטר תרמ"ה.
 9. מרת טובה גיטל מחלה בת ר' מאיר ומרת חיה שיינדל הירשפלד ילידת תרמ"ה. נישאה ל' ניסן תרס"ז לבן דודה הרבני ר' יצחק יהודה (ליבוש) (IGNATZ LEOPOLD) יליד ט"ו תמוז תרמ"ד ב"ר אברהם מנחם הרמן. איש אשכולות ורב פעלים, תלמיד חכם מופלג, ראש הקהל בווייצן. חידושי תורות שלו מצורף לספר חידושי תורה של מהר"י אסאד זצ"ל, שהוציא לאור בן דודו ר' דוד דוב ב"ר יצחק הרמן בשנת תרע"ב במערכת של תל תלפיות בווייצן. השאיר הרבה חידושי תורה

בכתובים. עלו לארץ ישראל בשנת תש"א יחד עם שלושה מצאצאיהם ומהם משפחה עניפה כדלהלן. ממייסדי ופרנסי חוג חתם סופר בארץ ישראל. ר' יצחק יהודה נפטר כ"א מנחם אב תש"ך. מרת גיטלה נפטרה י"ז כסלו תשל"ב [יום פטירת אביה]. נולדו להם 8 ילדים, 5 מהם נהרגו עקדה"ש בשואה ה"ד: א. מרת פראדל אשת ר' דוד דויטש. נהרגה עקדה"ש בגיל 35 יחד עם שלושת ילדיה בגיל 9, 11, 13, ה"ד. ב. מרת חוה נהרגה עקדה"ש בגיל 31 עם בעלה ר'.. ליפקוביץ וילדם היחידי בגיל 8, ה"ד. ג. מרת מירה נהרגה עקדה"ש בגיל 29 עם בעלה ר' שמואל וידר ושלושת ילדיהם ה"ד. ד. מרת שיינדי נהרגה עקדה"ש בגיל 25 אשת ר' ש. פריי ה"ד. ה. בלימי בגיל 22 ה"ד.

נשאר לפליטה: ו. ר' מאיר, צאצאיו 1. ר' אברהם מנחם, 2. ר' משה. 3. מרת יהודית בן דור. ז. ר' דוד דוב, צאצאיו 1. ר' שמעון, 2. ר' אברהם מנחם, 3. מרת אורבאך. ח. ר' אברהם מנחם (מנדי), צאצאיו 1. מרת אסתר פרידמן, 2. ניצה, 3. ר' שמעון, 4. ר' מאיר ז"ל, 5. ר' יצחק יהודה..

רבי יחזקאל הירשפלד

10. ר' יחזקאל הירשפלד ב"ר מאיר ומרת חיה שיינדל יליד תרמ"ח. נשא בווייצן ב-תרע"ב את מרת לאה בת דודו ר' אברהם מנחם הרמן ילידת תרנ"ב. תלמיד חכם מופלג, כמה מחידושי מופיעים בכתב העת התורני "תל תלפיות" שיצא לאור בעיר ווייצן. ר' יחזקאל נהרג בגיל 56 עקדה"ש, יחד עם זוג' מרת לאה בגיל 53, ורוב צאצאיהם כדלהלן, י"ח תמוז תש"ד באושוויץ ה"ד. נולדו להם 11 ילדים: א. הילדה חיה שיינדל נפטרה ביום ו' אדר ראשון

תרע"ט ונטמנה בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 147[171]). ב. הילדה אסתר פראדל נפטרה שבועיים אחרי אחותה ביום י"ט אדר ראשון תרע"ט ונטמנה לידה (קבר מס' 146[172]). ג. ר' מאיר בגיל 29, זוג' בגיל 28, ושני ילדיהם בגיל שנתיים, ובגיל כמה חודשים, נהרגו עקדה"ש י"ח תמוז תש"ד באושוויץ, יחד עם הוריהם, אחיהם ואחיותיהם ה"ד. ד. בלימי בגיל 24. ה. חוה בגיל 23. ו. שרה בגיל 21. ז. משה בגיל 19. ח. שמואל בגיל 17. ט. אסתר הדס בגיל 15. י. ברכה ליבא 13. ה"ד. - נשאר לפליטה היחיד מהמשפחה:

י"א. ר' דוד יהודה. נשא בווייצן עוד לפני השואה את מרת ברכה חיה לאה לבית קליין, ואחרי תלאות רבות ובניסי ניסים שרדו את השואה וחזרו לביתם בווייצן, ונולדו להם שם 3 ילדים: 1, ר' יחזקאל. 2. מרת עדית. 3. ר' אברהם. ולהם

משפחה עניפה. אחרי המהפכה בהונגריה בשנת תשנ"ז, עלה לארץ ישראל, תחילה התיישב בעכו, תלמיד חכם ויודע ספר ממקורבי הרה"צ הרב ישראל אריה זלמנוביץ זצ"ל הרב של עכו. אחר כך עבר לחיפה, שימש כמשגיח כשרות, נפטר י"ד אדר תשס"א זוג' מרת ברכה חיה לאה נפטרה י"א כסלו תשמ"ו.

11. הילד שמעון הירשפלד נולד תרמ"ט נפטר בתוך ימים ספורים.

12. מרת מלכה ילידת תר"נ. נישאה לבן דודה ר' יצחק רייכנברג יליד תרמ"ח ב"ר שלום צבי ומרת זיסל לבית הרמן [עליהם ב"עלי זכרון"

עלה 9 עמוד ס"ג]. איש אמת ותלמיד חכם מופלג רחים ומוקיר רבנן, שימש כבעל תפילה של שחרית בימים הנוראים בבית המדרש הגדול אצל הרה"צ בעל "מעשי למלך" זי"ע, נולדו להם 8 ילדים. א. אסתר פראדל נפטרה בנערותה י"ד תמוז תש"ג ונטמנה בבית העלמין האורטודוקסי בווייצן (קבר מס' 23 [24]). ב. ר' מאיר נשא וגר בקהילת ג'רמט, נהרגו עקדה"ש יחד עם 2 צאצאיהם הי"ד. ג. (LOLI) בגיל 28. ד. מתתיהו בן ציון בגיל 24. ה. שפרה בגיל 22. ו. חוה בגיל 20. ז. שרה בגיל 19. כל אלה נהרגו עקדה"ש בשואה, ביחד עם הוריהם ר' יצחק בגיל 57, ומרת מלכה בגיל 54 הי"ד. - נשאר לפליטה בחסדי ה':

ח. בנם ר' ישעיה יהודה. למד בישיבת הגאון ר' זאב וואלף גינצלר זצ"ל בעיר שלגא-טוריינא (SALGOTARYAN), ומקושר מאד לבעל "מעשי למלך" זצ"ל.

בתקופת מלחמת העולם השנייה נשלח למחנה עבודה (מונקטבור) באוקריינה, תפקידו היה לבשל לכל המחנה, ובזה הציל את כל היהודים במחנה ממאכלות אסורות, כאשר בישל להם רק אוכל כשר. בשובו לעירו ווייצן אחרי המלחמה, נשא את בת דודתו השנייה מרת שרה בת ר' שמשון ומרת אסתר פראדל רענער, בת ר' בנימין ושרה קאלמאן. [גם הם צאצאי ר' דוד דוב הרמן, ראה "עלי זכרון" עלה 9]. שם נולדו להם 3 ילדים הי"ו, ונשאר שם עד שנת תשי"ז. כשנלחמו ההונגרים עם הרוסים התאפשר לצאת משם בניסים גדולים ובחסדי ה' הגיעו לאמריקה, שם נולדה להם בתם הרביעית תחי'. היה איש אמת ולא סר ימין ושמאל מכל אשר הורו לנו חכמינו ז"ל, השכים והעריב לעבודת ה', תפילותיו בהשתפכות הנפש לקונו, גידל צאצאיו

בדרכי אבותיו, מוקיר ומשמש תלמידי חכמים, אהוב על כל מכיריו. נפטר ב' דר"ח אלול תשמ"ד, זוג' מרת שרה ע"ה נפטרה כ"ח שבט תשס"ז. צאצאיהם: 1.

רצ"ד הירשפלד

ר' יצחק, זוג' מרת לאה לבית גליס במונסי. 2. ר' שמשון בבורו פארק. 3. מרת מלכה אשת ר' יהושע ניימן בקליוולנד. 4. מרת אסתר פראדל אשת ר' גרשון משה אברהם קליין במונטריאול. ולהם משפחות עניפות.

13. ר' צבי דוב הירשפלד ב"ר מאיר ומרת חיה שיינדל, יליד תרנ"ג. נשא בשנת תרע"ח את מרת מרים ילידת תרנ"ג בת דודו ר' אברהם מנחם הרמן. תלמיד חכם מופלג מגבאי ועסקני התלמוד תורה והישיבה בראשות המרא דאתרא בווייצען בעל מעשי למלך זי"ע. מבאי ביתו ומשתתף בשלחנו הטהור של הדיין הרה"צ

ר' צבי הרש מייזליש זצ"ל. כן לקח את בניו להרה"ק האהבת ישראל מויזניץ והרה"ק ממונקאטש והרה"ק מסאטמר זי"ע כאשר היו בסביבות העיר ווייצן, כדי לחנכם לאמונת צדיקים. היה להם מוסד לילדים יתומים ולא לה שברחו ממאורעות המלחמה. נהרגו בשואה עקדה"ש יחד עם חלק מצאצאיהם ביום י"ח

תמוז תש"ד באושוויץ הי"ד, ר' צבי דוב בגיל 51, מרת מרים בגיל 51. נולדו להם 6 ילדים: א. מרת חיה שיינדל אשת ר' יעקב קליין, נהרגו בשואה עקדה"ש, היא בגיל 26, והוא בגיל 28, יחד עם בנם משה זכריה בגיל שנתיים הי"ד. ב. הבחור אברהם מנחם בגיל 16 נהרג עקדה"ש תש"ד הי"ד. ג. הילדה אסתר הדס בגיל 8 נהרגה עקדה"ש הי"ד. - בחסדי ה' שרדו את השואה ונשארו לפליטה:

ד. מרת בלימא עברה את השואה במחנה אושוויץ ובחסדי ה' שרדה, נישאה אחרי השואה לר' דוב ב"ר יוסף חיים לעבאוויטש, תלמיד ישיבת גאלנטה, הקים משפחה לפני השואה ונולדו ילדים, היא והילדים נספו בשואה הי"ד, הוא ניצל ושרד בחסדי ה'. גר בבודפסט עד המהפכה ב-תשי"ז, היגר למונטריאול בקנדה. תלמיד חכם וקובע עתים לתורה, רחים ומוקר

רבנו, ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, בעל קורא ובעל תפילה שלשים שנה בקהילת "תפארת בית דוד ירושלים" במונטריאול, ומחשובי הקהילה. נפטר י'

חשון תשמ"ט, מרת בלימא נפטרה כ' אד"ב תשע"ד. נולדו להם: 1. ר' יוסף בטורנטו. 2. ר' יצחק בקהילת חב"ד במונטריאול, ולהם משפחה עניפה.

ה. ר' מאיר יהודה יליד כ"ה טבת תרפ"א בווייצן. למד אצל הרה"צ ר' אלטר חיים ברקוביץ והרב ברוך מאן זצ"ל ה"ד. בשנים תרצ"ו-ז' למד בפאפא אצל ה"ויגד יעקב" הרה"צ ר' יעקב יחזקי' גרינוולד ז"ע, ואח"כ למד בישיבת גאלאנטה. ב-תש"ב התארס עם מרת עדית תחי' בת ר' אשר זעליג ומרת דבורה פאפא, לבית ויינר. נלקח לצבא הונגריה ונשלח להרי הקרפטים, ובחסדי ה' שרד וחזר לווייצן ואז נשא את ארוסתו, עלה לארץ ישראל באניית המעפילים מקס נורדאו ב-

תש"ו, האנגלים לקחו אותם למחנה מעצר בעתלית ואחרי כחודש שוחררו. נפטר כ"ה ניסן תשס"ז. הקים משפחה: 1. ר' צבי דוב. 2. מרת דבורה מרים. ולהם משפחה עניפה. וראה בארוכה בספרו "משערי ווייצן לשערי ציון" את כל הקורות אותם בשנים המרים, הוא האיש אשר בזכרונו האדיר תיעד בספרו את רוב צאצאי המשפחה בדור ראשון ושני. אשר היה לנו לעיניים, ולמקור מוסמך לחלק גדול ממאמר זה.

1. מרת חוה תחי' עברה את השואה במחנה אושוויץ ובחסדי ה' שרדה, אחרי השואה נישאה לר' זאב טייך, הקימו משפחה בבודפשט, עלו ב-תש"ז בעת המהפכה. ילדיהם: 1. ר' יוחנן. 2. ר' צבי שמואל. ולהם משפחה עניפה.

- על שאר צאצאי רבי יהודה לייב הירשפלד, בעלה הבא א"ה -

עדיין לא הגענו לכל המשפחה המורחבת ומי שיש בידו מידע על עוד צאצאים נא להודיע, ונפרסם בעז"ה בגליונות הבאים.

וכאן המקום להביע תודתי לכל אלה שעמדו לעזרתי, ונתנו מזמנם ושלחו לי כתבות ותמונות, והרחיבו את היריעה לתועלת המשפחה, שיהיו אבות אבות מליצי יושר עבור כל אחד ואחד.

עוללות

מלמד הונגרי שמוצאו מליטא

רבי יששכר דוב ליטויער מסענפעטר בעל "דעת יששכר" הי' "איש תמים במעשיו ויראת ה' היא אוצרו" – כפי שהעיד עליו אבד"ק מישקאלץ, אשר קהילת סענפעטר שעליה נמנה המחבר, עמדה תחת דגלו. כעבור שנים ולקהילת סענפעטר כבר היה רב משלה, העיד הוא על המחבר: "מנעוריו לא הלך ד' אמות בלא תורה ומוסר".

נולד בוויילקאווישק שבליטא (כנראה לפני תק"מ, כדלהלן) לאביו רבי מרדכי. היגר לאונגריא וישב בסביבת מישקאלץ. סביר להניח שהשם "ליטויער" אינו חניכתו מביתו, אלא כינוי הוא שניתן לו באונגריא על שם מוצאו. בספרו "אהל יששכר", תוספת ותיקון על ספר "שפתי חכמים", שהדפיס בפראג תקס"ה, הוא מתייחס כמלמד תושב סענפעטר הסמוכה למישקאלץ. לפי זה יש לשער שנולד לפני תק"מ, כך שבהדפסת ספרו הראשון כמלמד מנוסה, היה לפחות בן כ"ה.

כעבור שנים אחדות הדפיס בלעמבערג תקס"ט את ספרו "דברי חכמים" – "מלוקט מדברי... מפרשי התורה ומפרשי רש"י ז"ל, ועוד נוספו בו דברים רבים (על פירוש רש"י) מדעת המחבר...". בתקופה ההיא היה גר בסיקסא, גם היא בסביבת מישקאלץ. לאחר מכן מוצאים אותו שוב בסענפעטר, כאשר הדפיס באפען תקפ"ז את ספרו "דעת יששכר" – "פירוש על דברים סתומים על רש"י על התורה אשר לא פירשם בעל "שפתי חכמים" ז"ל, וגם על מקראות... גם השגות רבות על ספר "שפתי חכמים"..."

ב"חכמי הונגריה" משער שהספר "דברי חכמים" לא נגמר בדפוס, בהטעימו: "שני העותקים של בית הספרים הלאומי בירושלים מסתיימים בפרשת בלק". אך לא נכונה השערתו, ובידינו נמצא צילום עותק שלם. כן לא ראה ספרו הראשון על פירוש רש"י, ספר "אהל יששכר" הנ"ל, וממילא גם לא ידע על היותו גר מכבר הימים בסענפעטר.

בנוסף לספרים אלו שחיבר על רש"י, שנולדו כנראה על ברכי תפקידו החינוכי, בהיותו מלמד העושה מלאכת ה' בנאמנה, הביא אותו לידי כך לחבר ספר "תלאות המורים", שכשמו כן הוא תיאור הווי חייהם של המלמדים, רובם חש המחבר על בשרו. בהקדמה מגלה המחבר את מטרתו בהדפסת קונטרס זה: "היות שחיבר ספר פירוש לרש"י על התורה, ואין לו הוצאת הדפוס, לפיכך מדפיס הוא בנתיים קונטרס זה, בתקוה שההכנסות שיהיו לו ממנו יוכל לממן את ספרו על רש"י". מלבד כל אלה חיבר "אגרות יששכר", על מציאות הבורא, תורה מן השמים, ביאת משיח ועוד, שהדפיס בלעמבערג תקפ"ו, שם מתייחס כיושב בארץ אונגריין. "אף הוא מתחום החינוך" (חכמי הונגריה).

ספרו "תלאות המורים" חסר מקום ושנת הדפוס, אך הרי כותב שההכנסות של הספר קודש הם להדפסת ספרו על רש"י, אם כן כנראה הדפיסו לפני ה"דעת יששכר" שנדפס בתקפ"ז, או עוד לפני ה"דברי חכמים" שנדפס בתקס"ט ולפני ה"אהל יששכר" שנדפס בתקס"ה. או אולי הדפיסו, כפי שחושבים אחרים, בת"ר לערך, ואם כן כוונתו לספר נוסף על רש"י שלא בא לידינו.

אגב, "תלאות המורים" גם תורגם על ידי מאן דהו לאידיש חרוזה. ומעניין שחלק נכבד מתוך הטקסט היידי תורגם שוב ללשון הקודש, מחוסר ידיעה על המקור העברי (ראה "אהל רח"ל" חלק ג עמוד 395 ואילך ועמוד 631).

חיבוריו על רש"י זכו להסכמתם של גדולי עולם כרבי מרדכי באנעט אבד"ק ניקלשבורג, ה"ישועות יעקב", ה"חתם סופר", ה"שמן רוקח", ה"ברוך טעם", ה"ישמח משה", ועוד. כולם כאחד משבחים ומפארים את המחבר ואת החיבורים, ומציינים את התועלת בהם להבין במקרא ודברים סתומים ברש"י.

הרב אהרן שפירא אב"ד פרדס כץ - בני ברק

בשולי הדברים:

ווילקאווישק עיר מולדתו של רבי בער הוא בפלך סובאלק, ושם המשפחה 'ליטויער' מצאנו בקהלת סובאלק בשנת תרל"ג וכן בקהלת סייני הסמוכה בשנת תר"א (השוה 'זכור בוך סואוואלק' עמ' 254, 255). כן בסובאלק בשנת תרט"ו (עמודי אור בסוף ההקדמה) ובשנת תרל"ח (פרק"א ע"פ נשמת חיים ועגת אלי' ברשימת דמי קדימה). כך שמסתבר ששם משפחתו של רבי בער 'ליטויער' הוא מקורי ולא על שם מוצאו מליטא.

בנו "היקר המרום הנעלה כש"ת כ' משה בן הרבני המופל' מוה"ר יששכר דוב ליטויער" נתעטר בשנת תקפ"ח בכתב 'חבר' ע"י רבי אליעזר ליפמן שטיין בעת כהונתו כרבה של קהלת דיאנדיאש. נדפס בקובץ 'כרם שלמה' שנה יב קובץ ד עמ' מד.

לעלה 7 – הנהגת הדב"ח בעניית אמן

בעלה 7 עמ' לח בהנהגת בעל ה'דברי חיים' מצאנו בעניית אמן, והובא שם שבשמעו איזה ילד שאמר הברכות, מיד מיהר לשמוע ממנו הברכות ולענות אחריו, וכן היו שם ילדים שבאו ועמדו מצידו ואמרו באזנו הברכות וכו'.

מן הראוי לציין מש"כ בשו"ת דברי חיים ח"ב חאו"ח סי' ט' לשואל אחד אחד שפקפק בעניית אמן לקטנים משום שאינם נקיים. ולאחר שהשיב לו שלא איכפ"ל שאינם נקיים, כתב, דלכן בודאי מותר וחייב לענות אמן אחר ברכתו, ע"ש. ומהנ"ל חזינן שכן נהג למעשה אף שיש שפקפקו בזה. עיי' בקצשו"ע סי' קס"ה בלחם הפנים שם אות א' שפקפק בזה, ועי"ש במסגרת השלחן מה שיישב בזה.

עוד יש לציין מש"כ בספר דרכי הלכה (על הלכות ברכת הנהנין, בירורים סי' כ"ה, עמ' רמח) בענין הנהגת הגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל בעניית אמן לקטנים, "שמנהגו בקודש בשולחן לחלק פירות לקטנים, גם לקטנים ביותר, ומברכים ועונה אחריהם אמן ... ודכינא שבשבת אחת שהיה מוטל על ערש דוי ביסורים הי"ו, ולא חילק שיריים לשום אחד מן המסובין מגודל חולשתו, אמנם על חלוקת הפירות לקטנים לא ויתר, וישב משך שעה ארוכה וענה אחריהם אמן". [וראה גם ב'הליכות חיים' חלק שבת קודש עמ' רה, "גם על ברכת קטני קטנים אינו מדלג ואף שלוקח זמן עד שהקטן מגמגם ומברך"]. ולפי התיאור הנ"ל מהדברי חיים, מובן עבודת הקודש המיוחדת שהי' לו בזה, שנקט במילי דאבות זקנו הדברי חיים.

אליהו הלוי ויינברגר - ירושלים

לעלה 7 – הלימודים בבתי"ס בשבת

במאמר: "הלימודים בשבת בבתי הספר בהונגריה בשנת תרמ"ו", שב'עלי זכרון' גליון 7, מתואר בארוכה איך שהשתדלו הרבנים היראים בהונגריה אצל המלכות להקל על התלמידים היהודיים שלמדו בבתי ספר ממשלתיים שלא יצטרכו לחלל שבת בכתיבה, ראה שם.

ויש לציין בענין זה לספר 'זכרון אלעזר' (מישקאלץ תרצ"ז, סט, א) נדפסה שם אגרת מ"ד' נצבים תרמ"ז", שכתב הגאון רבי אלעזר בהגאון רבי ירמיה לעוו, אב"ד אוהעל ואונגוואר, להגאון ר' משה צבי פוקס אב"ד גרויסווארדיין, אודות ההשתדלות בענין זה כשהשר יבקר בעירו, "והחיוב גדול באם אפשרי לעזור להצילם מחילול ש"ק וי"ט".

ועוד יש לציין שכעבור כעשרים שנה, בחודש טבת תרס"ג, דגל גם הגה"ק רשכבה"ג אב"ד לעמבערג, בעל שו"ת 'בית יצחק' בשיטה זו, ופנה ב'קול קורא' לרבני גליציה שיצטרפו יחד לפנות להממשלה ולבקש "לערוך סדר הלמודים בבתי הספר באופן כזה, אשר הכתיבה בשבת תהיה ללא צורך", וזה "מצוה רבה הנוגעת לכבוד השי"ת ויתעלה ולהשיב רבים עון". ויש בזה אריכות גדולה.

בשולי הענין הזה, יש להעיר גם משו"ת 'ערוגת הבשם' (או"ח סי' סט) אודות התלמידים שהולכים בשבת לבית הספר, מה יעשו עם הביכער שלהם והאם מותר לטלטל על ידי קטן. וסיים שם בסוף התשובה: "יש להשמר מזה ע"י שיכולין לשלוח את בניהם למק"א, אשר לא יצטרכו לילך לשם בשב"ק".

ומאלפים ביותר דברי הגה"ק מגאלאנטא הי"ד במכתבו שב'אור פני יהושע' על סוגיות הש"ס (מכתבי קודש ט, בלי תאריך): "ואין ספק כי רק בעבור זאת נתחדשה הגזירה, כי גם בטרם הגזירה היו הרבה מקילים בזה ולמדו את בניהם לשונות וחכמות הגויים, ועל כן נגזרה גזירה זו אשר הם בעצמם לא שיערום במדה גדושה

כ"כ, ועתה מחמת שרוצים שבניהם ידעו ויתעמקו עוד יותר בחכמות זרות ח"ו, נתחדשה הגזירה של הפאלקסשוהלע עד י"ב וי"ד שנים".

והאחרון שדן בזה הוא בשו"ת 'חמדת צבי' (ח"א סי' כד, כפי שצוין ב'עלי זכרון' 8 עמ' 7): "בשנת תשה-ו לאחר שנות הזעם והחרבן האיום והנורא, התלקטו שרידי המחנות והכבשנים אודים מוצלים מאש וחזרו לעיירות מולדתם באירופה המזרחית, המשטר החדש שעלה לשלטון סגר כל בתי הספר היהודים וחייב את כל ילדי בני ישראל ללכת לבתי ספר כלליים ממשלתיים בהם היו מחוייבים ללמוד אף בשב"ק ושאלו אחב"י החרדים לדבר ה' אם יש איסור של חילול ש"ק בהליכה לביה"ס ללמוד, אם ימנעו מכתובה וכדומה ויזהרו מחילול שבת".

הרב ברוך אבערלאנדער אב"ד הבד"צ דקה"ח
ורב דקהילת חברה ש"ס ליובאוויטש – בודאפעסט

לעלה 9 – משפחת אבעלעס

לרבים השואלים בקשר למה שכתבתי בעלה 9 שר' אבלי פ"ב [אבי משפחת אבעלעס] היה חתן רבי אלכסנדר מייזליש אב"ד סערדאהעל ורעכניץ בן ה'תוספת שבת'. אין לזה הכרח גמור, רק השערות ומסורות, כמו שכתבו והאריכו בספרים המצויינים במאמרינו הנ"ל. וכן נקט ידידי חוקר היחוס המפורסם הרב דובעריש וועבער הי"ו, בסדר היוחסין בספר 'גנזי יהודה' ח"ב ש"ל בקרב הימים.

עיקר יסוד ההשערה היא, משום שכן הי' בקבלה אצל נכדי ר' ישראל ונכדי אחיו ר' גבריאל אבעלעס, וגם אצל נכדי המהר"ש צילץ חתן ר' אבלי, שהם מתייחסים לה'תוספת שבת'. והיות שמקום מגורו של ר' אבלי הי' בסערדאהעל, מקום ששם שימש ברבנות רבי אלכסנדר - שהיגר לארץ הגר מבית אבותיו באוקריינא מחמת מלשינות - ע"כ יש לשער שהי' חתנו, והדבר מתאים לפי השנים (וראה בהרחבה בסו"ס 'באר המועדים' ח"ב עמ' שצ).

והוספתי נופך כדמות ראי', ממכתבו של רבי אלכסנדר להנודע ביהודה (קובץ 'בית אהרן וישראל' חלק נה עמ' כב), שכתב שהכתובת שלו יהי' על שם "א פרעשבורג". [שוב שמעתי שגם בס' שיח אברהם מסתייע מזה].

אגב, לרשימת בניו של ר' אבלי הנ"ל, יש להוסיף: כנראה, הג"ר משה אבעלעס מפרעשבורג [יליד סערדאהעל תק"ס, נפטר כ"ו שבט תרכ"ח], ושם מנו"כ (מאטריקל פרעשבורג). על מצבתו נחרט "בן מרים" (מפי הגרמא"ז קינסטליכער). וכנראה שחתנו הי' הג"ר יצחק צבי זוסמאן (ראה 'פנקס המוהל חתם סופר' אות תריד).

מנחם מאיר יאקאבאוויטש - ברוקלין

בעלי זכרון 9 כותב בעל המאמר על משפחת אבלעס כוודאות שמרת מרים אשת ר' אבלי פ"ב [אבי משפחת אבלעס] היתה בתו של רבי אלכסנדר מייזלש. ובאמת במקורות שציין אין הדבר ברור, רק השערה בעלמא. ובפרט אחר שמצאנו שבנו של ר' אבלי, ר' ישראל אבלעס, הי' נכד ר' סענדר מייזלש דרך חותנו, כמו שכתבנו באריכות בספר שיח אברהם. [ולכן מובן שעל מצבת מרת ריקל ליעדרמאן מדעברעצין בת ר' ישראל אבלעס נכתב "נכדת בעל תוספת שבת ז"ל", כמו שהוזכר במאמר]. הגם שאין לנו סתירה לזה שגם ר' אבלי הי' חתן ר' סענדר. אבל יש לנו רק הוכחה קלושה, שהי' מסורת במשפחת ר' משה יודא אבלעס שהם מתיחסים להתוספת שבת [אבי ר' סענדר], והם נכדי ר' גבריאל אבלעס ולא של אחיו ר' ישראל הנ"ל.

אגב, שם משפחתו של ר' סענדר הוא מייזלש בלי יו"ד אחר הלמ"ד בדוקא, כמבואר בהקדמת ספר תוספת שבת. הגם שחשבון חתימתו כמנין תוספת שבת היא מכוון כשכותבים עם יו"ד אחר הלמ"ד.

בנוגע לזוגתו של רבי ישראל אבלעס, מרת לאה, נכתב במאמר שנפטרה י"ב אייר תרכ"ה ומנו"כ בסערדאהעל. זה חידוש בעיני, כי לא מצאתי מצבתה בסערדאהעל ולכן לא היה ידוע לנו היאהרציט שלה.

ומה שהזכיר שם את זוגתו של ר' משה יודא אבלעס, מרת לאה בת רבי משה רייזער ומרת פערל. יש להוסיף שאמה מרת פערל נפטרה ער"ח ניסן תרל"ה ומנו"כ בבית החיים הישן בוויצען ועל מצבתה (מס' 107) נכתב שם הוריה "בת כה"ר יודא פיזינג ז"ל... שם אמה שרל". לידה קבורה (מס' 108) אמה "מ' שרל א"ה יודא פעזינג נר". בעלה-אביה אף הוא קבור שם (מס' 319): "איש זקן ושבע ימים י"א וסר מרע כה"ר יהודה פרייא ע"ה בן הרב הגאון הג' כקש"ת מהו' משה אריה זצ"ל שהיה אבדק"ק פעזינג... מת בשב"ק יום ה' ניסן נקבר ביום ו' לחודש ניסן תרל"ב". לכותבי תולדותיו של הרב מפעזינג (זקנו של המהריא"ץ) לא היה ידוע בן זה.

שם בשולי המאמר אודות ר' משה אבלעס מפרעשבורג. יש אולי הוכחה קלושה שהוא ממשפחת ר' אבלי, דכן הי' לו בת בשם ריזל [כשם אמו של ר' אבלי] ובן בשם ישראל [כשם בנו של ר' אבלי].

משה מנחם עקשטיין – ירושלים

תגובת בעל המאמר הנ"ל: מש"כ "במקורות שציין אין הדבר ברור, רק השערה בעלמא", הנה בכמה מהספרים שצינתי כתבו כן בסתמא, וכן כותב אביכם ז"ל בסו"ס לא יסור שבט מיהודה (קו' ענף עץ אבות ג) "בתו של הרב אלכסנדר מייזלש זצ"ל נישאת להגביר הצדיק וקצין גדול מו"ה אברהם אבלי אבעלעס זצ"ל", ולהכי צינתי כל המקורות והבוחר יבחר.

21 - 113 - *Amortizirung II* 17 213
 17 113

*Stellen der in der Gemeinde Abwickelung
 des Sprengel des Pfarrentlichen Pöblichkeits
 abzugelassenen Verkaufsfälle in der Zeit von
 17 113 bis ins Ende der selben Jahre.*

	Abzug von der Gemeinde	Abzug von der Gemeinde	Abzug von der Gemeinde	Abzug von der Gemeinde
1 Regina Hauer	2 1/4	100	abwickelung	
2 Anna Haller	1/4	50	abwickelung	
3 Erika Haller	1 1/4	60	abwickelung	
4 Leni Haller	1/2	60	abwickelung	
5 Emanuel Haller	2 1/2	10	abwickelung	
6 Josef Haller	1 1/2	70	abwickelung	
7 Regina Haller	2 1/2	15	abwickelung	
8 Juliana Haller	2 1/2	60	abwickelung	

Abzugsfähig zu Abwickelung am 30. 11. 1880

*Beide Seiten übergeben
 Datum 1. 11. 1880
 Pfarre*

הספר 'שיח אברהם' עדיין לא ראיתי (רק מה ששמעתי מהגראמ"ז קינסטליכער שליט"א), אבל בנוסף למסורת נכדי ר' משה יודא אבעלעס, גם נכדי המהר"ש צילץ יש להם מסורת כזה כמו שכותב אביכם ז"ל (שם אות ד, ובסו"ס 'באר המועדים' ח"ב עמ' שצ).

בנוגע תאריך פטירת מרת לאה אבעלעס, הוא עפ"י מאטריקעל הפטירות של סערדאהעל: לעני אבעלעס בת 65 נפטרה 8 מאי 865 [השם 'לעני' בלועזית מתאים ל'לאה']. רצ"ב צילום המאטריקעל עם חתימת האב"ד מהר"י אסאד זצ"ל.

*

לעלה 9 – רבי חיים יעקב קטינא

הנני להוסיף קצת פרטים לתולדות [ש"ב] הרה"ג ר' חיים

יעקב קטינא הי"ד אב"ד ניר-באגאד (בעלה 9 עמ' סא), מה שנרשם אצלי כהוספות לספרי 'כנפי יונה'.

ראשית, מה שהבאתם מ'קהילות הונגריה' שנולד בכ"ו שבט לא אדע מקורו, אך במאטריקל נרשם שנולד ביום ו' אדר א' (למספ' 15 פברואר).

בנוגע לההוכחה ממעות קדימה שהרב שלום ז"ל לא היה בנו של בעל הרחמי האב זצ"ל רק נכדו מצד בנו ר' משה ליב. הנה כ'היהודא ועוד לקרא' ברשימת חתונתו במאטריקל נזכר שם הוריו מקום ושנת לידתו כדלהלן: ר' שלום נולד בעיר מונקאטש בשנת תרמ"ד להוריו ר' משה ליב קטינא ומרת בלומא פערלמאן. ביום י"א תמוז תרס"ו נישא עם זוגתו החשובה מרת רויזא חנה הי"ד שנולדה בישוב זאלישא (מקום ששימש אביה הרה"צ מבאגאד זצ"ל כשו"ב) בקיץ דשנת תרמ"ד. בעת חתונתו נרשם שאביו ר' משה ליב קטינא ז"ל כבר לא היה בין החיים.

מצבת ר' משה ליב הוא בבית החיים דק"ק חוסט ונחרט עליו:

'פ"נ / הרב המופלג בתורה וביראה מוהר"ר / משה אריה / ז"ל בן הרב מ' יעקב / קטינא שהי' דומ"צ פה / נפטר בש"ט כ' אייר / ... לפ"ק / תנצב"ה'.

בספר 'קרבן העני' מובא דבר תורה משמו לחג הסוכות בד"ה כל האזרח בישראל ישבו בסוכות אשר כיון דאתי לידן אולי ראוי להעתיקו. וז"ל שם: 'זקשה למה שינה כאן יותר משאר מקומות ונקט אזרח ה"ל כל ישראל ישבו. ותירץ בני האברך המופלג מו"ה משה ליב קטינא (שליט"א) [זצ"ל]

דבא הכתוב לרמז לנו טעם א' של מצות סוכה, כדאיתא במנורת המאור, על כן נקט מלת אזרח פירוש תושב, שלא יחשוב אדם שהוא תושב בעולם הזה, על כן צוה המקום צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי, וממילא כי הוא אינו תושב בעולם הזה רק כגר וימיו הם כצל עובר'. ע"כ.

בנוגע להמובא מ'נפלאים מעשיך'. האמת שאני שמעתי מהרה"ח ר' פרץ לעפקאוויטש ז"ל שהגאון מבאגאד כתב 'מכתב' לבעלז, אך אולי גם נסע אז לשם.

יהודה אריה טעסלער - אנטווערפען

לימוד לשון נכרית

זה זמן רב שתמוה לי איזה דבר בדרכי החת"ס, אמרתי אכתבם עלי גליון, אולי ימצא אחד מהקוראים שיוכל להבהיר לי ענין זה.

בהקדמה לחידושי בני יששכר, האריך האדמו"ר מהר"א מקיוויאשד בכמה ענינים. ובאות פ"ג כ' כדברים האלה:

ואשר כתב (בדרך פיקודיך מל"ת י"א חלק המחשבה) שבכלל הדעת הרע הזה היא לימוד לשון נכריות... אפשר שאין בכלל זה לשון המדינה, שכן ראינו שגם החסידים ויראי ה' ידעו ממילא לשון הנכרים הדרים עמם ועסקו עמם במשא ומתן, לבד הפרושים יחידי סגולה, וכן נראה נהוג בדורות הקודמים בגלותינו הארוך בעוה"ר, בלא למדו ידעו לשון אותה המדינה, חוץ יחידי סגולה שקדשו עצמם ובניהם למו בפרישותם מלפנים לא דברו רק בלשה"ק, אבל מן כתב שלהם נזהרו רבים יראי ה'

אשר הכרנום וידענום בדור שלפנינו, כי זה לא בא ממילא. ושמעתי מאדמו"ר ש"ב מביקאווסק הר' דוד זצ"ל בשם הה"ק מסטרעליסק זצ"ל דברים נוראים בעניין זה. ומפי הגה"ח הרב מקאשוי הר' שאול [בראך] ז"ל שמעתי ששמע מפי רבו המהר"ם שיק ז"ל ששמע מרבו החת"ם סופר ז"ל, שהתפאר שלא למד לבנו הרשב"ס [הר' ש'מואל ב'נימין ס'ופר. הכתב סופר] ז"ל אפילו א' ב' צ' שלהם רק חתימת שמו, עכ"ל.

ובספר גדול בישראל (טענקא, מדור בעל הכתב סופר ז"ע, עמ' ר"ט) כ': סיפר חו"ז הג"ר משה שלמה [ווייס], שהגה"ק בעל הכתב סופר ז"ע בהיותו כבר בן י"ז שנים לא הי' יכול לכתוב בלע"ז, ואפילו אדרעסא שלו על מכתב לא ידע איך כותבין, ואביו הקדוש זצ"ל השתדל בזה עמו שיכיר אותו, ע"כ.

ולפלא שב'ליקוטי חבר בן חיים' ריש ח"ג במנהגי רבו חת"ס עם התלמידים, כ': ש"מלבד אלו (עיי"ש לעיל מיני') וכיוצא בהם עד אשר יוכלו לכתוב אגרת ושטרות וכיוצא, כל אלו מלבד ההגרית ובכללם מלאכת החשבון את זה גלוי וידוע אשר שכר רבינו הקדוש לבניו ובנותיו מורה להורות כל הענינים הנזכרים".

וכעת עוד ראיתי בהקדמת ספר צבא רב להר"ר אליעזר סג"ל ראזנבערג מיקירי ק"ק פרעשבורג (ספר שיצא לאור רק לבני המשפחה), בפתח דבר עמ' 3: "...היתה בתו של הצדיק ר' לייב געלבער זצ"ל, אשר זכה לברכה על זרע הגון ממרן החת"ס ז"ע, ומעשה שהי' כך הי': ר' לייב געלבער ז"ל, הי' ה'הויז לערער' (מלמד כתיבה וחשבון) בבית מרן החת"ס ז"ע, ומחמת שלא היתה פרנסתו מצוי לו חישב בדעתו לעבור מפרעשבורג לוויען, שם קיווה להתפרנס בכבוד. באה השמועה הזאת לאזני מרן החת"ס ז"ע, קרא לר' לייב ואמר לו: 'איך הער די ווילסט פארן קיין וויען, אין וויען זענען די שטיינער טמא, זארגסט דיך וועגן פרנסה, דא וועסטו האבן גוטע קינדער"', ע"כ מספר הנ"ל.

אלעזר מערמעלשטיין - קרית יואל יצ"ו

לעלה 9 - השלמות

בעמוד עה – נזכר רבי יהודה הערמאן מקאשוי. יש להוסיף שהיה תלמידו של בעל 'נהרי אפרסמון'. השוה ספר אמרי מאיר ברשימת מעות קדימה: "קאשוי, מו"ה יהודה הערמאן תלמיד אא"ז נ"א ז"ל" (הרב לייבל רייניץ).

בעמוד פא – נכתב בטעות זהות חותנו של ר' בנימין זאב ענגעלסראטה מזגר. וצ"ל: חתן רבי מנחם מנלי קורניצר בנו של רבי אלי' חתנו של החת"ס (הר"ר מתתי' איזנברג).

בעמוד פ-פא – מובא צילום מצבתה של בת רבי חיים יצחק הכהן לעפקוביץ מליסקא, חתנו של רבי שמעון הכהן קעהלמאן חתן בעל ה'אמרי אש' מאונגוואר.

קיבלנו מהרב חיים שמואל פריעדלאנדער
גם את צילום מצבת אביה שמנ"כ
בליסקא ועליה חרוט:

[פ"נ] / הרבני איש תמים גדול בתורה /
ביראה ובמעשים טובים מהו"ר / חיים
יצחק / בן מהור"ר מנחם הכהן ז"ל /
נפטר בשם טוב ע"ג לימי חייו / ד תשרי
שנת תר"פ לפ"ק / חן וכבוד נמצא אתו /
יושר דרכו ותהלוכתו / יעידו על רוב
צדקתו / מיראתו הקודמת לחכמתו /
יודעיו ומכיריו יעידין עליו / צדיק היה
בכל דרכיו / חסיד ותמים בכל מעשיו /
קטן בעיניו נעלב ועניו / ת'נ'צ'ב'ה'

נערך ע"י

הרב משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

מאמרים, תגובות ורשומות יתקבלו ברצון

כל הזכויות שמורות

ניתן לקבל העלה במייל 3446@okmail.co.il